

STUDIA
UNIVERSITATIS BABEŞ-BOLYAI

SERIES OECONOMICA

1967

C L U J

În cel de-al XII-lea an de apariție (1967) *Studia Universitatis Babeș—Bolyai* cuprinde seriile:

matematică—fizică (2 fascicule);
chimie (2 fascicule);
geologie—geografie (2 fascicule);
biologie (2 fascicule);
filozofie;
științe economice;
psihologie—pedagogie;
științe juridice;
istorie (2 fascicule);
lingvistică—literatură (2 fascicule).

На XII году издания (1967) *Studia Universitatis Babeș-Bolyai* выходит следующими сериями:

математика—физика (2 выпуска);
химия (2 выпуска);
геология—география (2 выпуска);
биология (2 выпуска);
философия;
экономические науки
психология—педагогика;
юридические науки;
история (2 выпуска);
языкознание—литературоведение (2 выпуска).

Dans leur XII-ème année de publication (1967) les *Studia Universitatis Babeș—Bolyai* comportent les séries suivantes:

mathématiques—physiques (2 fascicules);
chimie (2 fascicule);
géologie—géographie (2 fascicules);
biologie (2 fascicules);
philosophie;
sciences économiques;
psychologie—pédagogie;
sciences juridiques;
histoire (2 fascicules);
linguistique—littérature (2 fascicules).

STUDIA
UNIVERSITATIS BABEŞ-BOIYAI

SERIES OECONOMICA

1967

C L U J

STUDIA UNIVERSITATIS BABEȘ—BOLYAI
Anul XII 1967

REDACTOR ȘEF:
Acad. prof. C. DAICOVICIU

REDACTORI ȘEFI ADJUNȚI:
Acad. prof. ȘT. PÉTERFI, prof. AL. ROȘCA, membru corespondent al Academiei,
prof. I. URSU, membru corespondent al Academiei

COMITETUL DE REDACȚIE AL SERIEI ȘTIINȚE ECONOMICE:
Conf. A. BERÉNYI, conf. A. NEGUCIOIU (redactor responsabil), prof. VL. HANGA,
conf. Z. SZIGETI, lector A. GIURGIU (secretar de redacție)

Redacția:
CLUJ, str. M. Kogălniceanu, 1
Telefon 1—34—50

SUMAR

A. NEGUCIOIU, „Capitalul” — revoluție profundă în economia politică . . .	7
TOADER IONESCU, „Capitalul” lui Karl Marx în România	21
ELISA VELOVAN, Logicul și istoricul în „Capitalul” lui Karl Marx . . .	35
GHEORGHE POSTELNICU, Cu privire la corelația dintre productivitatea muncii și salariu	51
ELENA FARKAS, ANA-MARIA LUPAN, Munca productivă și neproductivă. Locul și rolul activității științifice în cadrul celor două sfere ale acti- vității sociale	63
CONSTANTIN TULAI, Concepția marxistă despre impozite	79
GH. DIȚU, Unele aspecte ale esenței și locului automatizării în cadrul revoluției științifico-tehnice contemporane	87
ION TRĂISTARU, ION NISTOR, Probleme ale îmbunătățirii calității produselor în economia țării noastre	101
IOAN CĂINAP, Influența calității producției asupra principalilor indicatori ai activității economice a unei întreprinderi industriale	111
TEODOR ROȘCA, Unele probleme legate de preluarea la bugetul de stat a acumulărilor bănești și de separarea lor în prețuri și tarife	121
VASILE PĂCURARIU, ARON MUREȘAN, Apărarea proprietății socialiste, prin intermediul acțiunii civile	133

СО Д Е Р Ж А Н И Е

А. НЕГУЧОЮ, „Капитал” — глубокая революция в политической экономике . . .	7
ТОАДЕР ИОНЕСКУ, „Капитал” Карла Маркса в Румынии	21
ЭЛИЗА ВЕЛОВАН, Логическое и историческое в „Капитале” Карла Маркса. . . .	35
ГЕОРГЕ ПОСТЕЛНИКУ, Относительно соотношения производительности труда и заработной платы.	51
ЕЛЕНА ФАРКАШ, АНА-МАРИЯ ЛУПАН, Производительный и непроизводительный труд. Место и роль научной деятельности в рамках этих двух областей общественной деятельности	63
КОНСТАНТИН ТУЛАЙ, Марксистское учение о налогах.	79
Г. ДИЦУ, Некоторые аспекты сущности и места автоматизации в рамках современной научно-технической революции	87
ИОН ТРЭЙСТАРУ, ИОН НИСТОР, Вопросы повышения качества продуктов в народном хозяйстве нашей страны.	101
ИОАН КЭЙНАП, Влияние качества производства на важнейшие показатели деятельности промышленного предприятия.	111
ТЕОДОР РОШКА, Некоторые вопросы, связанные с отчислением в государственный бюджет денежных накоплений и с их отделением в цены и тарифы	121
ВАСИЛЕ ПЭКУРАРИУ, АРОН МУРЕШАН, Защита социалистической собственности гражданским иском.	133

SOMMAIRE — CONTENTS

A NEGUCIOIU, „Le Capital”, révolution profonde en économie politique . . .	7
TOADER IONESCU, Karl Marx's <i>The Capital</i> in Romania	21
ELISA VELOVAN, „Logique” et „historique” dans <i>Le Capital</i> de Karl Marx . .	35
GHEORGHE POSTELNICU, On the Correlations between Labour Productivity and Wages	51
ELENA FARKAS, ANA-MARIA LUPAN, Productive and Non-Productive Work. The Place and the Role of Scientific Activity within the Framework of the two Spheres of the Social Activity	63
CONSTANTIN TULAI, Marxist Conception about Taxes	79
GH. DIȚU, Aspects de l'essence et de la place de l'automatisation dans le cadre de la révolution technico-scientifique contemporaine	87
ION TRĂISTARU, ION NISTOR, Problèmes de l'amélioration de la qualité des produits dans l'économie de notre pays	101
IOAN CĂINAP, Influence of the Quality of Production on the Main Indicators of the Activity of an Industrial Enterprise	111
TEODOR ROȘCA, Problèmes liés au prélèvement par le budget d'état des accumulations en argent et à leur séparation des prix et tarifs	121
VASILE PĂCURARIU, ARON MUREȘAN, Defence of Socialist Property Through Civil Action	133

„CAPITALUL” — REVOLUȚIE PROFUNDĂ ÎN ECONOMIA POLITICĂ

de

A. NEGUCIOIU

„Capitalul” — creație științifică magistrală a secolului. Răsfoind paginile istoriei omenirii găsim cronologic orînduite marile înfăptuiri și evenimente care constituie tot atîtea trepte ale scării istorice a progresului social. Deosebit de bogat în evenimente și realizări în cele mai diverse domenii se dovedește a fi secolul 19. La mijlocul acestui secol, în principalele țări ale continentului european producția mașinistă înlăturase, în general, producția bazată pe atelierele manufacturiere. Capitalismul se închegase în aceste țări definitiv și devenise un sistem economic așezat pe o bază materială adecvată lui: producția de mașini cu ajutorul mașinilor. Revoluțiile burgheze dăduseră puterea politică în miinile clasei posesoare de capital, punînd astfel de acord puterea politică cu formele capitaliste ale economiei. Trecerea la mașinism și marea producție mecanizată — la sistemul de fabrică — a însemnat în aceste țări și închegarea proletariatului ca o clasă de sine stătătoare. Remarcabile prin profunzimea, sfera de cuprindere și urmările lor au fost și progresele înregistrate pe largul front al cercetării științifice. Chimia, „știința secolului al 19-lea” s-a ridicat pe temelia traianică „a teoriei atomice”¹; teoria conservării energiei a făcut epocă în domeniul fizicii, teoria evoluției lui Charles Darwin — în domeniul biologiei. Științele despre societate au fost adînc revoluționate de opera lui Marx și Engels.

În vîrfurile piramidei marilor creații științifice ale secolului trecut, alături de „Originea speciilor” tronează „Capitalul” lui Karl Marx², operă fundamentală în care sistemul învățăturilor și concepțiilor sale își

¹ J. D. Bernal, *Știința în istoria societății*, Ed. politică, București, 1964, p. 397.

² W. Liebknecht pe bună dreptate consideră „Capitalul” lui K. Marx ca fiind „una din cele două creații științifice capitale ale secolului. Cealaltă este opera lui Darwin”, citat din *Maurul și generalul. Amintiri despre Marx și Engels*, Ed. politică, București, 1966, p. 69.

găsește expunerea cea mai completă și desăvârșită. Sinteză a învățaturii lui K. Marx, „Capitalul” nu este și nici nu putea să fie exclusiv o operă de economie politică. Prin conținutul și metoda sa „Capitalul” este:

1. o neîntrecută operă filozofică,
2. o monumentală operă de economie politică,
3. o măreață operă a comunismului științific.

Concepția materialistă asupra istoriei — doctrină dovedită științific.

După apariția „Capitalului” concepția materialistă a istoriei a încetat să mai fie o ipoteză; ea a devenit o doctrină dovedită în mod științific³. În conformitate cu concepția materialistă a istoriei, dezvoltarea formațiunii social-economice reprezintă un proces istoric-natural. Aceasta înseamnă că dezvoltarea fiecărei formațiuni este *creația istorică* a maselor, creație care se desfășoară, însă, nu în mod arbitrar, după dorințele subiective ale indivizilor, ci conform unor legi obiective, independente de voința și conștiința oamenilor. Explicând conștiința socială prin existența socială, Marx a desprins din diferitele domenii ale vieții sociale domeniul *economic*, iar din totalitatea relațiilor sociale *relațiile economice de producție*, ca fiind fundamentale, primordiale. Relațiile economice ce se statornicesc între oameni în procesul producției materiale, și care corespund unei anumite trepte determinate de dezvoltare a forțelor de producție, formează structura economică a societății, pe care se înalță o întreagă suprastructură juridică, politică și căreia îi corespund forme determinate ale conștiinței sociale. Forțele de producție constituie *baza materială* și *conținutul* producției sociale, iar relațiile de producție — *bază economică* și *forma* social-economică de existență, funcționare și dezvoltare a forțelor de producție. Raporturile dintre forțele de producție și relațiile de producție sînt raporturile dialectice dintre *conținut* și *formă*: forțele de producție reprezintă factorul hotărîtor și determinant al producției sociale, ele sînt în același timp elementul cel mai mobil, dinamic și revoluționar. Rămînerea în urmă a relațiilor de producție, le transformă din forme ale dezvoltării forțelor de producție în cătușe ale lor. Dezvoltarea forțelor materiale de producție determină modificarea, schimbarea relațiilor de producție. O dată cu revoluționarea bazei economice, este revoluționată mai încet, sau mai repede, întreaga suprastructură. În felul acesta, K. Marx a dezvoltat mecanismul logic intern al dezvoltării societății și a elaborat categoriile de „*mod de producție*”, — unitatea dialectică a forțelor materiale de producție și a relațiilor economice — și „*formațiune social-economică*” — modul de producție și suprastructura societății privite în interdependența și unitatea lor dialectică. Pe temelia concepției materialiste a istoriei este construit întregul „Capital” al lui Marx. Elaborată

³ V. I. Lenin, *Ce sînt „prietenii poporului” și cum luptă ei împotriva social-democrației*, în *Opere complete*, vol. I, Ed. politică, București, 1960, p. 138.

la început (în deceniul al cincilea), numai ca o ipoteză, concepția materialistă: a) a creat pentru prima dată posibilitatea unei atitudini strict științifice față de problemele istorice și sociale, b) a dat un criteriu cu desăvârșire obiectiv, desprinzând relațiile de producție ca structură a societății și creind posibilitatea de a se aplica acestor relații criteriul științific general al repetării, c) prin reducerea relațiilor sociale la relațiile de producție și a acestora din urmă la gradul de dezvoltare a forțelor de producție a oferit o bază solidă pentru reprezentarea dezvoltării formațiunii social-economice ca un proces istoric-natural.

Pe temelia concepției materialiste a istoriei, K. Marx analizează amănunțit și multilateral legile funcționării și dezvoltării formațiunii social-economice capitaliste.

Cu ajutorul acestei analize el a demonstrat atotcuprinzător: a) cum se dezvoltă organizarea economiei sociale pe baza producției simple de mărfuri; b) cum se transformă ea într-o organizare capitalistă — dând naștere clasei posesoare de capital și proletariatului; c) cum funcționează și se dezvoltă această organizare capitalistă a producției de mărfuri și d) care este tendința ei istorică. Aceasta este și *scheletul* „Capitalului”, conținutul principal al teoriei economice. Explicând însă structura și dezvoltarea formațiunii social-economice capitaliste prin relațiile economice de producție, Marx a urmărit pretutindeni, și în permanență, *suprastructurile* corespunzătoare acestor relații, dând — după expresia lui V. I. Lenin — „trup și sînge acestui schelet”⁴ și înfățișînd întreaga formațiune socială capitalistă, cu aspectele ei curente, cu manifestările concrete ale antagonismului dintre clasele sociale, cu suprastructura politică burgheză care apără dominația capitalului etc. În felul acesta, „Capitalul” lui Marx a pus definitiv capăt concepției, după care societatea ar fi „un agregat mecanic de indivizi care permite orice schimbări determinate de voința stăpînirii... și care ar apărea și s-ar transforma în mod întîmplător”⁵ și a demonstrat că dezvoltarea formațiunii social-economice este un proces istoric-natural.

„Capitalul” — *logică aplicată*. Orice știință este logică aplicată. „Dacă Marx nu ne-a lăsat o „Logică” (cu literă mare), el ne-a lăsat în schimb *logica* „Capitalului” ... În „Capitalul” a fost aplicată la o singură știință logica, dialectica și teoria cunoașterii a materialismului (nu este nevoie de trei cuvinte: este unul și același lucru), care a luat tot ce este valoros la Hegel și l-a dezvoltat mai departe”⁶. Dialectica este *știința* legilor generale ale mișcării și dezvoltării naturii, a societății omenești și a gândirii. Ea este în același timp *baza metodologică* de cer-

⁴ V. I. Lenin, *op. cit.*, p. 137.

⁵ V. I. Lenin, *op. cit.*, p. 138.

⁶ V. I. Lenin, *Catete filozofice*, în *Opere*, vol. 29, Ed. politică, București, 1966, p. 281.

cetare a *tuturor* științelor particulare. Acest caracter *universal* al metodei dialectice izvorăște înainte de toate din următoarele: a) dialectica materialistă este *singura* concepție științifică despre natură, societate, gândire; b) legile și categoriile ei sînt cele mai generale; c) valoarea metodologică universală a acestor legi și categorii.

„Capitalul” reprezintă un neîntrecut model de aplicare a dialecticii materialiste la studiul modului de producție burghez, el este o operă de logică aplicată. Relațiile capitaliste de producție sînt privite în: a) unitatea și interacțiunea lor dialectică. Totalitatea relațiilor economice constituie un *sistem* unitar; ele se întrepătrund, intercondiționează și influențează reciproc; b) aceste relații de producție se află într-un proces de *continuă mișcare*; „Capitalul” prezintă societatea capitalistă ca un *organism* viu aflat în permanentă mișcare și dezvoltare; c) izvorul întregii mișcări, dezvoltări a societății capitaliste îl constituie *lupta contrariilor*. Marx a descoperit în marfă — celula economică a societății burgheze — *embrionul tuturor* contradicțiilor acestei societăți; d) procesul dezvoltării relațiilor de producție se concretizează în trecerea, transformarea unei calități, trăsături, însușiri în alta. Dezvoltarea producției simple de mărfuri duce, pe o anumită treaptă istorică, la transformarea sa în producție capitalistă de mărfuri. Aici o anumită calitate se transformă, ca urmare a acumulărilor cantitative, în altă calitate; e) noua calitate negînd pe cea precedentă, se îmbogățește mereu în procesul continuu al mișcării ei, și ca urmare a noilor acumulări cantitative, mai devreme sau mai târziu ea însăși ajunge să fie, la rîndul său, negată de o altă calitate.

Studierea, explicarea științifică și înfățișarea veridică a întregului mod de producție capitalist sînt realizate în „Capitalul” cu ajutorul următoarelor *procedee metodologice*: al analizei și sintezei, abstracțiilor, inducției și deducției.

Dialectica ideilor, a categoriilor este determinată de dialectica realității obiective. „Capitalul” lui Marx înfățișează, prin sistemul categoriilor și legilor economice, *sistemul* relațiilor de producție capitaliste. În elaborarea acestui sistem de categorii, Marx folosește cu neîntrecută măiestrie *principiile metodologice* proprii dialecticii materialiste: a) ridicarea de la abstract la concret; b) cercetarea logică și istorică a fenomenelor și proceselor; c) trecerea de la fenomen la esență; d) trecerea de la simplu la complex, etc.

Într-adevăr, „Capitalul” lui K. Marx începe cu ceea ce de fapt începe și istoria capitalismului — *cu marfa* —, celula economică a societății burgheze, care formează, atît din punct de vedere logic cît și din punct de vedere istoric, *punctul* de plecare al producției capitaliste. Producția și schimbul de mărfuri au dus inevitabil la dedublarea lumii mărfurilor în marfa-bani și restul mărfurilor. Pe o anumită treaptă

de dezvoltare a societății banii se transformă în capital, datorită procesului de autovalorificare pe care îl parcurg. Acum producția simplă de mărfuri se transformă într-o nouă calitate — producția capitalistă; capitalul se naște din plusvaloare. Prin esența sa, însă, capitalul este o valoare ce se autovalorifică în mod continuu. De aceea, pentru a exista în calitate de capital, o valoare trebuie să aducă permanent plusvaloare, să se autovalorifice mereu. Acum capitalul naște plusvaloare.

Acest proces istoric este înfățișat de V. I. Lenin în formă abstract-teoretică cu ajutorul schemei⁷:

Marfă—bani—capital ————— ↗ producerea plusvalorii absolute
 ↘ producerea plusvalorii relative

Aceasta este logica însăși a primului volum al „Capitalului.” Dar aceasta este și adevărata istorie a apariției modului de producție capitalist. Această structură internă a genialei opere este rodul aplicării metodei dialecticii materialiste în economia politică a capitalismului, care a însemnat: cercetarea orînduirii capitaliste în lumina concepției materialiste a istoriei, aplicarea legilor dialecticii materialiste, utilizarea cu neîntrecută măiestrie de către Marx a procedeelelor metodologice științifice de cercetare și a principiilor metodologice proprii dialecticii materialiste. Aplicînd logica în economia politică, K. Marx a reușit să construiască în „Capitalul” un sistem științific al categoriilor și legilor economice ale orînduirii burgheze. În construcția acestui sistem, succesiunea și subordonarea diferitelor categorii este determinată de locul pe care-l ocupă, și de raportul care există între ele în societatea burgheză modernă. Din acest punct de vedere, structura „Capitalului” ne permite să desprindem 3 grupe de relații, raporturi de producție: a) relația inițială, care atît logic cît și istoric precede celelalte relații, constituind în același timp punctul de plecare, b) relația fundamentală și c) relații derivate care izvorăsc din, sau sînt determinate de relația fundamentală.

Raportul inițial, relația de pornire este un raport real de producție care se caracterizează prin aceea că are legătură cu toate celelalte relații; este elementul cel mai *simplu* și cel mai *general* al sistemului de relații, și conține în sine, în formă embrionară, principalele trăsături ale relațiilor de producție ale societății respective. *Relația inițială* este *celula economică* a societății. Prima și cea mai simplă relație de producție ce ni se înfățișează istoricește atunci cînd cercetăm orînduirea capitalistă, este *marfa*. Circulația mărfurilor este punctul de plecare

⁷ V. I. Lenin, *ibidem*.

al capitalului. *Premisele istorice* ale apariției acestuia sînt producția de mărfuri și circulația dezvoltată a lor, comerțul, iar *prima formă* de manifestare a capitalului sînt banii⁸.

„Avuția societăților în care domnește modul de producție capitalist apare ca o uriașă îngrămădire de mărfuri, iar fiecare marfă în parte — ca formă elementară a acestei avuții. Studiul nostru începe, de aceea, cu analiza mărfii⁹.

Producția capitalistă, la fel ca producția simplă este producție de mărfuri. Ambele sînt de același tip la baza lor. Pe o anumită treaptă a dezvoltării, producția simplă de mărfuri se transformă în producție capitalistă de mărfuri. Între ele există însă deosebiri esențiale, calitative. Producția capitalistă nu este numai producție de mărfuri în general, ea este producție de *capital-marfă*, deci producție de *plusvaloare*. În aceste condiții, însăși forța de muncă a muncitorului este marfă. Axul central, pivotul în jurul căruia se învîrtește întregul sistem al relațiilor de producție, este *relația dintre capital și muncă*. De aceea, după cercetarea adîncă și multilaterală a mărfii, Marx trece la dezvăluirea conținutului procesului de transformare a banilor în capital și de tălmăcire a tainei producției plusvalorii.

Analizînd relația fundamentală a orînduirii capitaliste, K. Marx dezvăluie: a) esența cea mai profundă a orînduirii capitaliste, b) scopul procesului capitalist de producție, motivul său determinant și c) legea economică fundamentală a acestei orînduirii.

Capitalul este relația dominantă și determinantă a societății burgheze, și în acest sens, relația fundamentală a formațiunii social-economice capitaliste. *Conținutul* social-economic al capitalului este complex, esența sa — multilaterală. Capitalul este: a) o valoare ce se autovalorifică, deci o relație și o mărime socială; b) un raport burghez de producție¹⁰, o relație economică dintre cele două clase fundamentale

⁸ K. Marx, *Capitalul*, vol. I, în Marx—Engels, *Opere*, vol. 23, Ed. politică, București, 1966, p. 160. „Orice capital nou apare pentru prima oară pe scenă, adică pe piață, indiferent dacă este vorba de piața de mărfuri, de piața muncii sau de piața financiară, întotdeauna sub formă de bani, bani care, prin procese determinate, urmează să se transforme în capital”.

⁹ *Ibidem*, p. 49.

¹⁰ „*Capitalul este și el o relație socială de producție. El este o relație de producție burgheză, o relație de producție a societății burgheze*”, K. Marx, *Muncă salariată și capital*, în Marx—Engels, *Opere*, vol. VI, Ed. politică, București, 1959, p. 455. „...capitalul nu este un obiect, ci o anumită relație de producție socială, care ține de o anumită formație a societății, care se înfățișează într-un obiect și dă acestui obiect un caracter specific social. Capitalul nu este suma mijloacelor de producție materiale și produse. Capitalul reprezintă mijloace de producție transformate în capital, care în sine nu sînt capital, tot așa cum în sine aurul sau argintul nu sînt bani” (K. Marx, *Capitalul*, vol. III, partea a II-a, E.S.P.L.P., București, 1955, p. 767—768.

ale societății capitaliste: posesorii de capital (burghezia) și muncitorii salariați; c) capitalul este mișcare¹¹.

Această esență multilaterală a capitalului este dezvăluită de Marx prin ridicarea de la abstract la concret, prin trecerea de la simplu la complex, începînd cu volumul I, unde analizează „Procesul de producție a capitalului”, continuînd cu vol. II, „Procesul de circulație a capitalului” și terminînd cu volumul III, „Procesul de ansamblu al producției capitaliste”. Aici capitalul și plusvaloarea apar în determinările lor cele mai concrete, în formele lor de manifestare în cadrul procesului de ansamblu al producției capitaliste. Capitalul apare sub forma capitalului industrial, comercial și bancar, iar plusvaloarea în formele pe care le îmbracă: profitul industrial, comercial, beneficiul întreprinzătorului, dobînda și renta funciară. Dar aici avem de-a face nu numai cu analiza relației economice fundamentale ca atare ci și cu dezvăluirea *formelor ei de manifestare, a raporturilor economice derivate*. Capitalul comercial și capitalul purtător de dobîndă se autonomizează din circuitul capitalului industrial; plusvaloarea, la rîndul ei, se manifestă în cadrul procesului de ansamblu al producției capitaliste, în formele menționate mai sus. Raporturile economice derivate pot fi însă explicate științific numai pornind de la relația fundamentală. Fără a înțelege, mai întii, capitalul ca relație fundamentală a orînduirii burgheze nu se poate înțelege conținutul social-economic al capitalului comercial și al celui purtător de dobîndă, și nici nu se poate determina locul pe care aceste raporturi îl ocupă în cadrul sistemului relațiilor capitaliste de producție. De aceea, deși capitalul comercial și capitalul purtător de dobîndă, istoricește, au precedat capitalul industrial, sînt „forme antediluviene ale capitalului” în expunerea *sistemului relațiilor capitaliste* de producție, ele trebuie să urmeze după capitalul industrial. De asemenea, expunerea științifică a rentei funciare capitaliste poate fi făcută numai după explicarea capitalului¹².

Economia politică în sensul restrîns și sensul larg al cuvîntului. Prin *obiectul* de studiu al „Capitalului” K. Marx a creat economia poli-

¹¹ „Capitalul ca valoare care se valorifică nu cuprinde numai relații de clasă, un anumit caracter social determinat, care se întemeiază pe existența muncii ca muncă salariată. *El este o mișcare* (s.n., A.N.), un proces de circuit care trece pînă la diferite stadii și care cuprinde, la rîndul lui trei forme diferite ale procesului circuitului. De aceea el nu poate fi înțeles decît ca mișcare și nu ca un lucru aflat în repaus” (K. Marx, *Capitalul*, vol. II, ed. a II-a, E.S.P.L.P., București, 1958, p. 101).

¹² „În societatea burgheză — precizează K. Marx —, agricultura devine tot mai mult una din ramurile industriei și este cu totul dominată de capital. La fel și cu renta funciară... Renta funciară nu poate fi înțeleasă fără capital, dar capitalul poate fi foarte bine înțeles fără renta funciară. Capitalul este puterea economică a societății burgheze, putere care domină totul. El trebuie să constituie atît punctul de plecare cît și punctul final și să fie examinat înainte de proprietatea funciară. După ce vor fi analizate fiecare în parte, va trebui cercetată și corelația dintre ele”. K. Marx, *Introducere (Din manuscrisele economice din anii 1857—1858)*, în Marx—Engels, *Opere*, vol. 13, Ed. politică, București, 1962, p. 681.

tică în sensul *restrîns* al cuvîntului. „În această lucrare — precizează el în „Prefață la ediția întîii” —, îmi propun să analizez modul de producție capitalist și relațiile de producție și de schimb care îi corespund”¹³. Scopul final al acestei opere „este de a dezvălui legea economică a societății moderne”¹⁴. Într-adevăr, Marx, cercetînd adînc și multilateral orînduirea social-economică întemeiată pe dominația capitalului asupra muncii salariate, a explicat riguros științific sistemul relațiilor economice capitaliste, și a dezvăluit legile obiective care guvernează nașterea, existența, dezvoltarea și pieirea inevitabilă a acestei formațiuni. „Capitalul” reprezintă *prima* expunere științifică a sistemului raporturilor capitaliste de producție, privite în unitatea, interacțiunea și intercondiționarea lor dialectică.

Deși „Capitalul” este consacrat exclusiv studierii societății capitaliste, și „ne oferă o analiză materialistă a acestei societăți și a suprastructurilor ei”¹⁵, și nu o schemă filozofică istorică universal obligatorie, totuși această neîntrecută operă, prin *metoda* ei, a pus bazele economiei politice științifice în sensul larg al cuvîntului.

Producția capitalistă este cea mai cuprinzătoare, și cea mai înaltă formă a producției de mărfuri întemeiată pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție. Datorită acestui fapt „categoriile care exprimă relațiile acestei societăți, înțelegerea structurii ei, oferă totodată posibilitatea de a cunoaște structura și relațiile de producție ale tuturor formelor sociale dispărute, din ale căror sfărîmături și elemente se construiește ea, în parte tirînd după sine unele rămășițe încă nelichidate, iar în parte dezvoltînd pînă la deplina lui semnificație ceea ce înainte existase doar în germene, etc. Anatomia omului constituie o cheie pentru înțelegerea anatomiei maimuței... Economia burgheză ne oferă astfel cheia pentru înțelegerea economiei antice, etc., dar nicidecum în maniera proprie economiștilor, care șterg toate deosebirile istorice și pentru care toate formele sociale nu sînt decît forme burgheze”¹⁶. Astfel, enigma valorii, a identității și echivalenței tuturor felurilor de muncă au putut fi dezlegate numai în condițiile capitalismului cînd forma marfă a devenit forma generală a produsului muncii, în care, prin urmare, relațiile dintre oameni ca posesori de mărfuri sînt relații sociale dominante”¹⁷. Și într-adevăr, dezlegarea completă a enigmei valorii mărfurilor, este pentru prima dată realizată atotcuprinzător și profund științific de către K. Marx. Dar nu numai atît, în „Capi-

¹³ K. Marx, *Capitalul*, vol. I, în Marx—Engels, *Opere*, vol. 23, Ed. politică, București, 1966, p. 12.

¹⁴ *Ibidem*, p. 16.

¹⁵ V. I. Lenin, *Ce sînt „prieteniile poporului” și cum luptă ei împotriva social-democrației?*, în *Opere complete*, vol. I, Ed. politică, București, 1960, p. 145—146.

¹⁶ K. Marx, *Introducere (Din manuscrisele economice din anii 1857—1858)*, în Marx—Engels, *Opere*, vol. 13, Ed. politică București, 1962, p. 681.

¹⁷ K. Marx, *Capitalul*, vol. I, în Marx—Engels, *Opere*, vol. 23, Ed. politică, București, 1966, p. 75.

talul” găsim cercetări deosebit de profunde ale unor procese și fenomene economice care aparțin formațiilor social-economice precapitaliste, cum ar fi: diviziunea naturală a muncii, condițiile apariției producției de mărfuri, dezvoltarea formei valoare, esența și funcțiile banilor, circulația simplă de mărfuri, capitalul comercial și cămătăresc ca forme antediluviene ale capitalului, diferite trăsături ale economiei naturale, sistemul breslelor, elementele simple și abstracte ale procesului de muncă, renta în muncă, renta în produse, unele trăsături ale sistemului sclavajului, unele trăsături ale modului de producție feudal, etc.

În același timp, deducînd din analiza legilor obiective ale dezvoltării capitalismului inevitabilitatea istorică a pieririi acestei orînduiri, Marx a dovedit o mare putere de previziune cu privire la unele trăsături ale noii formațiuni social-economice. Fără a caracteriza în detaliu societatea comunistă, ideile „Capitalului” cu privire la proprietatea comună în noua societate, la munca necesară și supramuncă, organizarea muncii sociale, cu privire la corelația dintre cele două sectoare ale producției sociale, cu privire la dezvoltarea deplină și liberă a fiecărui individ, etc., — idei a căror justețe a fost deja verificată de practica înălțării edificiului socialismului — și-au cîștigat dreptul de cetățenie în economia politică a socialismului, parte integrantă a economiei politice generale.

Dialectica societății burgheze — caz particular al dialecticii în general. „Capitalul” nu este o lucrare specială de logică dialectică. În această operă „Marx a aplicat dialectica lui Hegel în forma ei rațională la economia politică”¹⁸. Dacă în „Capitalul” nu găsim o știință a logicii în accepțiunea strictă și nemijlocită a noțiunii, găsim totuși logica științei economiei politice. Este adevărat că în acest caz avem de-a face cu aplicarea logicii dialectice la studierea și expunerea societății burgheze. Dar dialectica societății burgheze nu este la Marx decît un „caz particular al dialecticii în general”¹⁹. De aceea, în măsura în care *particularul este generalul*, particularul nu există decît în conexiunea care duce spre general, și în măsura în care generalul nu există decît în și prin particular, *principiile logicii aplicate în „Capitalul” au valabilitate metodologică și pentru cercetarea structurii economice a celorlalte formațiuni social-economice*. Astfel, după părerea noastră, imaginea științifică veridică a sistemului relațiilor socialiste de producție poate să fie prezentată numai dacă cercetarea și expunerea acestor relații se va întemeia pe: concepția materialistă asupra istoriei, pe legile dialecticii materialiste, pe principiile metodologice proprii dialecticii materialiste, și dacă se vor utiliza cu pricepere procedeele metodologice de cercetare.

¹⁸ V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, în *Opere complete*, vol. 29, Ed. politică, București, 1966, p. 150.

¹⁹ Vezi V. I. Lenin, *loc. cit.*, p. 298.

Logica sistemului categoriilor și legilor economiei politice a socialismului trebuie să fie reflectarea logicii reale a relațiilor de producție socialiste. Structura internă a acestui sistem trebuie să aibă drept coordonată centrală trecerea de la relația inițială care constituie punctul de pornire al sistemului la relația economică fundamentală — care coincide cu esența cea mai profundă a orînduirii socialiste, și de aici la relațiile derivate, secundare, terțiare etc. O astfel de structură se poate obține numai îmbinînd modul logic și istoric de cercetare și expunere, trecînd de la simplu la complex, de la fenomen la esență și ridicîndu-ne de la abstract la concret. Structura sistemului teoretic al categoriilor și legilor economiei politice a socialismului depinde deci și de *specificul relațiilor socialiste de producție*. Aceasta înseamnă că elaborarea sistemului categoriilor socialismului nu se poate face prin reproducerea, copierea logicii și structurii „Capitalului”. Pentru elaborarea sistemului categoriilor și legilor economiei politice a socialismului este nevoie să se aplice metoda dialectică, folosită cu inegalată măiestrie de K. Marx la studiul orînduirii economice capitaliste.

„Capitalul” — arsenal al armelor spirituale ale celor exploatați. Așa cum „Manifestul comunist” a fost și rămîne „piatra de temelie a mișcării muncitorești moderne, *programul ei...* „Capitalul” a devenit mai tîrziu *știința ei*.²⁰ Într-adevăr, Marx nu a fost un „savant de cabinet”, ci ideologul și conducătorul luptei clasei muncitoare împotriva dominației capitalului și marelui proprietăți funciare, pentru triumful comunismului. În analiza oricărui fenomen social-economic Marx s-a situat întotdeauna pe pozițiile de clasă ale proletariatului, ceea ce i-a permis să îmbine caracterul înflăcărat revoluționar al tratării categoriilor economice cu caracterul profund științific al cercetării lor. Așa cum mărturisește W. Liebknecht, „Marx aprecia situația cu privirea istoricului care, ca și meteorologul ce explică curenții de aer, *lămu-rește evoluția atmosferei politice, a evenimentelor pe baza anumitor legi; care nu presupune, ci înțelege; care nu ia dorințele și imaginația sa drept fapte, ci desprinde de îndată faptele reale și esențiale din ceața învăluitoare a închipuirii fantastice și a denaturării conștiente*”²¹ (sublinierea noastră — A.N.).

Analizînd de pe pozițiile celei mai înaintate clase a societății — de pe pozițiile proletariatului — întreaga societate burgheză, Marx a dezvăluit cu o deosebită claritate contradicțiile profund antagoniste și ireductibile care macină din interior această orînduire. Ascuțirea și adîncirea continuă a acestor contradicții duc *în mod inevitabil* la pierirea orînduirii capitaliste și la înlocuirea ei cu o altă orînduire, superioară din toate punctele de vedere. Legile economice care guvernează

²⁰ W. Liebknecht, *În memoria lui K. Marx. Schița unei vlecii, amintiri*, în vol. cit., p. 20.

²¹ *Ibidem*, p. 29.

producția capitalistă creează, prin propria lor acțiune, *condițiile materiale obiective și subiective* ale înlăturării acestui mod de producție. Capitalismul duce prin propria sa logică interioară la *dezvoltarea caracterului social al producției*, pe de o parte, și la *accentuarea caracterului privat-capitalist al însușirii produselor producției* pe de altă parte.

Dezvoltarea pe o scară mereu crescândă a cooperării în procesul muncii, aplicarea tehnică conștientă a științei, transformarea mijloacelor de muncă ce se foloseau individual în mijloace de muncă ce nu pot fi folosite decât în comun, atragerea tuturor popoarelor în orbita pieței mondiale, creșterea gradului de mobilitate a populației etc. — iată câteva momente în care își găsește expresia și se concretizează socializarea crescândă a muncii, a producției de către capital. Paralel cu aceasta, concentrarea și centralizarea capitalului duc la creșterea proprietății capitaliste și la personificarea ei în capitaliști, mai puțini dar mai mari. Ca urmare se accentuează și caracterul privat-capitalist al însușirii produselor producției. Avantajele socializării muncii sînt uzurpate și monopolizate de către posesorii de capital, iar asuprirea, înrobirea și exploatarea muncii de către capital se intensifică tot mai mult. Antagonismul dintre capital și muncă se adîncește, clasa muncitoare și aliații ei se ridică la luptă tot mai hotărîtă împotriva dominației claselor exploatoare. Deci „monopolul capitalului devine o cătușă pentru modul de producție care a înflorit o dată cu el și prin el. Centralizarea mijloacelor de producție și socializarea muncii ajung la un punct la care devin incompatibile cu învelișul lor capitalist. Acesta este sfârșit. Proprietății privat-capitaliste i-a sunat ceasul. Expropriatorii sînt expropriați”²². *Pieirea capitalismului și victoria proletariatului sînt la fel de inevitabile*. Aceasta este tendința istorică obiectivă a acumulării capitaliste, demonstrată profund științific de către Marx în „Capitalul”.

Consecvent atitudinii sale revoluționare față de societate exprimată în formă concisă în cea de a XI-a teză despre Feuerbach, de a contribui la schimbarea societății²³ și manifestată din plin în decursul întregii sale vieți, K. Marx, demonstrînd inevitabilitatea pieirii orînduirii burgheze, a fundamentat în același timp *necesitatea și posibilitatea* construirii orînduirii noi — a orînduirii comuniste, și a descoperit în *persoana proletariatului* forța socială capabilă să conducă, organizeze și să asigure înfăptuirea procesului revoluționar de lichidare a vechii societăți capitaliste și de înălțare a edificiului societății comuniste, proces care presupune, în mod obligatoriu, cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare, instaurarea dominației de clasă a proletariatului și trecerea în stăpînirea întregului popor a principalelor

²² K. Marx, *Capitalul*, vol. I, în Marx—Engels, *Opere*, vol. 23, Ed. politică, București, 1966, p. 765—766.

²³ „Filozofii nu au făcut decît să interpreteze lumea în diferite moduri; important este însă de a o schimba” (K. Marx, *Teze despre Feuerbach*, în Marx—Engels, *Opere*, vol. 3, Ed. politică, București, 1958, p. 11.

mijloace de producție. Iată cum, cercetind cu ajutorul metodei dialectice legile obiective ale producției capitaliste, K. Marx a dezvăluit în fața clasei muncitoare și aliaților ei *perspectiva* dezvoltării istorice, arătând în același timp căile de transformare revoluționară a societății. De aceea „Capitalul”, „este un arsenal al «armelor spirituale» care minuite de proletariat, îi asigură eliberarea”²⁴.

Verificarea și confirmarea de către istorie. Judecătorul suprem al valorii creațiilor omului, este istoria societății. Ea este aceea care, în urma verificărilor și confruntărilor cu timpul, ierarhizează creațiile omului în funcție de valoarea lor adevărată și le acordă dreptul de cetățenie în patrimoniul culturii materiale sau spirituale a omenirii. Anul acesta se împlinește un veac de la apariția volumului I al „Capitalului”. Este un veac de confruntări cu istoria societății, un veac de confirmări ale legilor analizate multilateral în acest monument al creației științifice despre societate. În acest răstimp, în viața economică a lumii capitaliste (viață guvernată de legile obiective analizate în „Capitalul”) s-au produs modificări. Libera concurență a fost înlocuită cu monopolul, capitalismul a trecut la stadiul imperialist cel mai înalt, dar și ultimul său stadiu de dezvoltare. Condițiile economice noi au determinat modificări în mecanismul de acțiune al legilor economice. Cu toate acestea, *scopul* producției capitaliste contemporane, motivul ei determinant și imboldul interior îl constituie însușirea de cât mai multă plusvaloare cu minimum de cheltuială de capital. Legea plusvalorii este, și în stadiul monopolist de dezvoltare, legea economică fundamentală a orinduirii burgheze. Acțiunea legii acumulării capitaliste a determinat și continuă să determine polarizarea societății burgheze; la un pol crește bogăția burgheziei monopoliste care stăpânește o parte tot mai mare din avuția societății, iar la celălalt pol crește numărul proletariatului și al celorlalte pături de oameni ai muncii exploatați de capital și marea proprietate funciară. Legile obiective analizate de K. Marx în condițiile stadiului premonopolist continuă să acționeze și în capitalismul contemporan, bineînțeles, condițiile economice noi ale societății capitaliste actuale punându-și pechea asupra mecanismului lor de acțiune, asupra formelor de manifestare și asupra urmărilor lor social-economice. De aceea, „Capitalul” își menține deplina sa actualitate; el continuă să fie și acum, după 100 de ani de la apariție, o armă teoretică invincibilă în mâinile clasei muncitoare și aliaților ei. Însușirea învățaturii expuse de K. Marx în „Capitalul” și a metodei cu care el a cercetat relațiile capitaliste de producție, constituie un *punct de plecare* și o *premisă esențială* pentru cercetarea științifică a capitalismului contemporan, ale dezvoltării economiei politice științifice.

²⁴ W. Liebknecht, *op. cit.*, p. 28.

Istoria societății omenеști a adus confirmări și mai strălucitoare acestui monument al gândirii și creației științifice care este „Capitalul”: „Victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie 1917, victoria revoluțiilor socialiste într-o serie de țări din Europa și Asia după cel de-al doilea război mondial, și apoi victoria revoluției în Cuba.

Caracterul efemer al orînduirii capitaliste, înlocuirea capitalismului cu o orînduire socială superioară, misiunea istorică a proletariatului, de gropar al capitalismului și ziditor al noii societăți, instaurarea dominației de clasă a clasei muncitoare ca prim act al revoluțiilor proletare, sînt în prezent *realități* ale istoriei. La aceasta adăugăm drept confirmare *epoca noastră actuală*, al cărei *conținut principal este trecerea de la capitalism la socialism*.

Operă neîntrecută de filozofie, economie politică și socialism științific, „Capitalul” lui K. Marx își păstrează și astăzi — la un veac de la apariție — marea sa importanță teoretică și actualitate practică-politică, strălucind prin secole alături de celelalte monumente ale culturii spirituale a omenirii.

„КАПИТАЛ” — ГЛУБОКАЯ РЕВОЛЮЦИЯ В ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЭКОНОМИИ

(Резюме)

На верху пирамиды великих научных творений прошлого столетия наряду с „Происхождением видов” видное место занимает „Капитал” К. Маркса — основное произведение, в котором система его учений имеет наиболее полное и совершенное воплощение. Синтез учения К. Маркса, „Капитал” не является и не мог являться исключительно произведением политической экономии. Своим содержанием и методом „Капитал” является непревзойденным философским произведением, монументальным произведением политической экономии и величественным произведением научного социализма.

После появления „Капитала” материалистическое воззрение на историю перестало быть гипотезой; оно стало научно доказанным учением. На основе материалистического воззрения на историю К. Маркс всеохватывающим образом доказал: а) как развивается организация общественной экономики на основе простого товарного производства; б) как она превращается в капиталистическую организацию; в) как функционирует и развивается эта организация товарного производства и г) какова её историко-объективная тенденция.

В то же время в „Капитале” была применена с непревзойденным мастерством наука логики, диалектики и теории познания в области политической экономии.

В дальнейшем показано, что посредством *предмета* исследования „Капитала” К. Маркс создал политическую экономию в *ограниченном* смысле слова, а использованным *методом* он заложил основы научной политической экономии в широком смысле слова.

Исходя из истины, что диалектика буржуазного общества является *частным случаем диалектики вообще*, автор пытается доказать тот факт, что принципы логики, применённые в „Капитале”, обладают методологической ценностью и для исследования экономической структуры других общественно-экономических формаций.

Для полноты картины богатого содержания этого произведения автор статьи показывает, что оно являлось и продолжает быть настоящим *арсеналом духовного оружия* в руках эксплуатируемых. „Капитал” раскрыл эксплуатируемым *перспективу* исторического развития, показал одновременно *пути революционного преобразования общества*.

Главное содержание учения, изложенного К. Марксом в „Капитале”, было подтверждено развитием истории общества. Блестящим подтверждением этого памятника научного мышления и творчества было торжество Великой Октябрьской социалистической революции, торжество социалистических революций после второй мировой войны.

К этому прибавляем в качестве подтверждения нашу эпоху, главное содержание которой является переход от капитализма к социализму.

„LE CAPITAL”, RÉVOLUTION PROFONDE EN ÉCONOMIE POLITIQUE

(R é s u m é)

Au sommet de la pyramide des grandes créations scientifiques du siècle passé, à côté de l'„Origine des espèces”, trône „Le Capital” de Karl Marx, ouvrage fondamental dans lequel celui-ci a donné au système de ses idées la forme la plus complète et la plus achevée. Cette synthèse de l'enseignement de K. Marx n'est pas et ne pouvait pas être exclusivement un ouvrage d'économie politique. Par son contenu et par sa méthode „Le Capital” est une oeuvre philosophique inégalable, un monument de l'économie politique et une réalisation grandiose du socialisme scientifique.

Après l'apparition du „Capital” la conception matérialiste de l'histoire a cessé d'être une hypothèse, pour devenir une doctrine scientifiquement démontrée. Sur la base de la conception matérialiste de l'histoire, K. Marx a nettement et complètement montré: a) comment l'organisation de l'économie sociale se développe sur la base de la simple production de marchandises; b) comment elle se transforme en une organisation capitaliste; c) comment fonctionne et se développe cette organisation de la production de marchandises; enfin d) quelle est sa tendance objective historique.

On trouve en même temps appliquée dans „Le Capital”, avec une maîtrise exceptionnelle, la science de la logique, de la dialectique et de la théorie de la connaissance dans le domaine de l'économie politique.

L'auteur de l'article montre ensuite que, par l'*objet* d'étude du „Capital”, K. Marx a créé l'économie politique au sens *restreint* du terme, et que, par la *méthode* employée, il a jeté les bases de l'économie politique scientifique au sens *large* de la notion.

Partant de cette vérité que la dialectique de la société bourgeoise est *un cas particulier de la dialectique en général*, l'article s'efforce de mettre en lumière le fait que les principes de la logique appliquée dans „Le Capital” ont aussi une valabilité méthodologique pour l'étude de la structure économique des autres formations d'économie sociale.

Afin de compléter l'image relative au riche contenu de cet ouvrage, l'auteur de l'article montre qu'il a constitué et constitue toujours un véritable *arsenal d'armes spirituelles* aux mains des exploités. „Le Capital” a ouvert aux yeux des exploités la *perspective* du progrès historique et a montré en même temps les *voies de transformation* révolutionnaire de la société.

Au cours d'un siècle de confrontations avec l'histoire de la société, le contenu principal de l'enseignement exposé par Marx dans „Le Capital” s'est trouvé largement confirmé. La plus brillante confirmation de ce monument de la pensée et de la création scientifique a été la victoire de la Grande Révolution Socialiste d'Octobre et celle des révolutions socialistes après la deuxième guerre mondiale.

A quoi l'on ajoutera, comme confirmation supplémentaire, le fait que le contenu principal de notre époque est le passage du capitalisme au socialisme.

„CAPITALUL” LUI KARL MARX ÎN ROMÂNIA

de

TOADER IONESCU

Se împlinesc 100 de ani de cînd Marx a terminat opera sa fundamentală, „Capitalul”. Rezultat al unei munci de cercetare științifică de aproape două decenii, „Capitalul” lui Marx, prin dezvăluirea tendințelor inevitabile ale evoluției societății capitaliste, izvorite din structura economică și socială a acestei societăți, a constituit o revoluție în gîndirea economică. Primită cu ostilitate, sau cel puțin cu rezerve, de ideologia burghezi, înconjurată de complotul tăcerii de cercurile oficiale, această operă n-a putut fi împiedicată să exercite o înriurare hotărîtoare asupra concepției despre lume a milioane și milioane de oameni, dînd o zdrobitoare lovitură ideologiei burgheze. Analiza și concluziile „Capitalului” sînt confirmate de întreaga dezvoltare social-istorică. Ideile sale au fost îmbrățișate cu toată pasiunea de clasa muncitoare și au devenit steagul atotbiruitor al luptei pentru lichidarea definitivă a exploatării omului de către om.

O contribuție importantă la destrămarea complotului tăcerii și la răspîndirea informațiilor despre apariția primului volum al „Capitalului” a avut-o Fr. Engels. În *Die Zukunft*, ziar burghez-democrat german, Engels publică la 30 octombrie 1867, fără semnătură, prima recenzie asupra „Capitalului”. Această recenzie a fost scrisă tocmai cu scopul de a dejuca tendințele științei burgheze de a trece sub tăcere apariția „Capitalului” lui Marx. După cum s-a exprimat însuși Engels într-o scrisoare adresată lui Marx la 5 noiembrie 1867, aceasta a fost cea mai inofensivă recenzie, ea fiind redactată în așa fel, încît s-o poată publica orice ziar burghez liberal din Germania. Tot Engels a fost acela care a publicat o serie de recenzii, la care s-au adăugat ulterior ale altor militanți din mișcarea social-democrată, care dacă n-au înțeles în întregime esența revoluției săvîrșite de Marx în economia politică, au contribuit totuși la răspîndirea ideilor „Capitalului” lui Karl Marx.

În 1867 „Capitalul” este recenzat și de Eugen Dühring într-un „Supliment” al lexiconului lui Meyer. Scurtă vreme după aceasta, Dühring se dedă la atacuri violente asupra „Capitalului”, care cu timpul s-au amplificat cuprinzând atacuri împotriva întregii științe marxiste, ceea ce i-a determinat pe Marx și Engels să ia atitudine hotărâtă împotriva concepției lui burgheze denigratoare.

„Prevestirea” rolului și autorității de care se va bucura opera fundamentală a lui Marx, aparține nu numai reprezentanților ideologiei socialiste din epoca apariției acesteia, ci și chiar unor adversari ai comunismului. Astfel, Arnold Ruge, fost colaborator al lui Karl Marx, devenit apoi adversar al comunismului, spunea despre „Capitalul”: „Este o operă epocală, care aruncă o lumină strălucitoare, adesea orbitoare, asupra dezvoltării, pieririi și durerilor de facere, precum și a cumplitelor zile de suferință ale diferitelor epoci sociale. Dovada provenienței plusvalorii din munca neplătită, argumentarea referitoare la exproprierea muncitorilor, care înainte munceau pentru sine, și iminenta expropriere a expropriatorilor sînt clasice. Marx dispune de o erudiție vastă și are un minunat talent dialectic. Cartea depășește orizontul multor oameni și publiciști, dar este absolut cert că se va impune și va avea o înrîurire puternică, cu toate că-și pune o sarcină foarte largă, sau tocmai din cauza aceasta”¹.

Traducerea volumului I a apărut pentru prima dată în anul 1872 în Rusia, traducere înfăptuită de către Danielson. Este interesantă încuviințarea tipăririi de către cenzura rusă care suna în felul următor: „Cu toate că, după convingerile sale, autorul este un socialist desăvîrșit și cu toate că întreaga carte are un caracter socialist bine definit, avînd în vedere că expunerea nu poate fi considerată ca accesibilă oricui și că, pe de altă parte, are forma unei argumentări strict științific-matematice, comitetul consideră că este imposibil ca lucrarea să fie urmărită de justiție”². Tocmai influența pe care avea s-o aibă „Capitalul” asupra întregii gândiri social-politice din Rusia, n-au prevăzut-o cei care au încuviințat tipărirea sa.

A doua traducere a fost cea franceză care apare tot în 1872, iar în 1873 se tipărește cea de-a doua ediție în limba germană.

Deși scris în Anglia, „Capitalul” n-a fost tradus în limba engleză decît după moartea lui Marx. El ținea foarte mult la această traducere deoarece în scrierea sa a generalizat în primul rînd procesele și fenomenele capitalismului englez, pe care-l considera, pe bună dreptate în acea vreme, ca intrunind trăsăturile clasice ale acelei orînduiri.

Cu toată ostilitatea și rezervele burgheziei de a trece sub tăcere însemnătatea operei fundamentale a lui Marx, ideile „Capitalului”

¹ Citat după Franz Mehring, *Karl Marx. Istoria vieții sale*. Editura Politică, București, 1959, p. 501.

² *Ibidem*, p. 502.

pătrund tot mai mult în rîndurile muncitorilor și ale intelectualilor progresiști. La aceasta a contribuit în mare măsură Internaționala I-a care la congresul său din septembrie 1868, ținut la Bruxelles, a pus problema răspîndirii „Capitalului” în alte țări. La Congres delegații germani au propus o rezoluție specială în care chema pe muncitori să studieze „Capitalul” lui Marx.

În țara noastră ideile „Capitalului” au pătruns și s-au răspîndit încă din deceniul al 8-lea al secolului trecut. Pătrunderea și răspîndirea ideilor „Capitalului” face parte din procesul general, obiectiv necesar, de orientare a mișcării noastre socialiste și muncitorești spre marxism. Dezvoltarea capitalismului, apariția clasei muncitoare pe arena luptei politice, activitatea cercurilor revoluționare secrete și apoi a celor socialiste, răspîndirea ideilor socialiste premarxiste, legăturile cu mișcarea comunistă internațională, influența acesteia asupra socialiștilor români, au permis pătrunderea marxismului în țara noastră. La aceasta se adaugă și climatul ideologic favorabil existent în a doua jumătate a secolului trecut. După cum în general, în istoria filozofiei, a gîndirii economice și politice marxismul n-a întrerupt (ci a revoluționat) întreaga dezvoltare anterioară în aceste decenii, la fel, în țara noastră, el a continuat bogatele tradiții înaintate. Pătrunderea marxismului în România a fost ușurată de elaborarea în decursul vremurilor a valoroase și profunde idei în gîndirea filozofică, economică etc. În studiul nostru nu ne propunem să urmărim pătrunderea marxismului și a operelor acestuia în general, ci numai a operei, a ideilor fundamentale ale „Capitalului”.

În România a circulat chiar prima ediție a „Capitalului”, apărută după cum am văzut în 1867, la Hamburg. Documentele atestă și răspîndirea în țara noastră a „Capitalului” în prima ediție rusă, din 1872. A circulat în România și ediția franceză I a „Capitalului”, chiar din anul apariției ei, 1872.

Din scrisorile și scrierile primilor socialiști români ca Nicolae Zubcu Codreanu, Zamfir C. Arbore-Ralli, Dr. Russel, C. Dobrogeanu Gherea etc., reiese că în rîndurile acestora „Capitalul” circula încă din anii 1875—1876. O seamă de informații și de date despre Karl Marx și despre opera sa fundamentală, socialiștii români le-au primit pe atunci și prin intermediul publicisticii străine.

Dar în această perioadă lucrarea lui Karl Marx, precum și datele și informațiile despre ea, nu au avut în mișcarea socialistă din România o răspîndire prea mare. Numărul de cititori era destul de restrîns ca urmare a numărului mic de socialiști în preajma anilor 1875—1878. Cei care citeau și dovedeau interes pentru „Capitalul” încă nu înțelegeau în chip marxist ideile acestuia.

Documentele semnaleză că în perioada de după Războiul pentru Independență din 1877/1878 și pînă în 1881, printre membrii cercurilor socialiste din România răspîndirea ideilor marxiste se făcea prin intermediul broșurilor, al traducerilor unor capitole din „Capitalul” etc. Este semnalată în această perioadă și circulația rezumatului „Capitalului” în limba italiană făcut de Carlo Cafiero, pe care însuși Marx l-a apreciat foarte mult.

„Formele de popularizare scrisă a ideilor «Capitalului» erau completate cu popularizarea orală. Conferințele ținute de socialiști (la Iași de pildă exista un club studențesc unde socialiștii țineau prelegeri), lecțiile expuse elevilor de liceu în orele de program (de către acei socialiști care erau încadrați în învățămînt), discuțiile individuale cu tineretul studios și cu elementele muncitorești de la sate conțineau și referiri la ideile lui Marx, la doctrina lui economică”³.

O contribuție însemnată la răspîndirea ideilor „Capitalului” lui Marx a avut-o presa socialistă a timpului. Astfel, ziare ca *Besarabia* (Iași 1879), în susținerea ideii că burghezia a înșelat proletariatul, folosește argumente citate din „Capitalul” lui Karl Marx, care demonstrează crunta exploatare la care erau supuși muncitorii englezi; *România Viitoare* (București 1880), *Înainte* (București 1880—1881) publică în paginile lor articole inspirate din ideile socialismului științific, și uneori dădeau citate din „Capitalul”. Folosirea unor texte și citate din Marx arată, în primul rînd, că redacțiile acestor organe de presă erau la curent cu opera de bază a întemeietorului socialismului științific, și în al doilea rînd, că redactorii trăgeau adesea concluzii practice din lucrarea lui Marx, atrăgînd atenția cititorilor că din lectura „Capitalului” și a analizelor științifice făcute de Marx, au ajuns să înțeleagă că societatea capitalistă se dezvoltă „alături cu mizeria și degenerațiunea maselor muncitoare”,⁴ și că deci trebuie luptat împotriva acestor fenomene, deci a capitalismului.

În anul 1880 apare broșura polemică a Dr-ului Russel: „Un studiu psihiatric urmat de cîteva comentarii asupra ideilor sănătoase”, care ia poziție împotriva denaturărilor ideologilor burgheziei privind ideile socialiste, și apără socialismul științific: „...socialiștii lumii întregi — scrie Russel — s-au gîndit și se gîndesc la aceea, de ce suferă 9/10 din societate, de ce suferă slabii și sărmanii, care fac enorma majoritate a omenirii? Și nu numai s-au gîndit, dar au și studiat un secol întreg societatea și legile care-i guvernează viața.

Mulți dintre ei au și tipărit studiile lor în diferite limbi și aceste studii sunt recunoscute acum chiar de adversarii lor burghezi ca niște

³ Vezi Gh. Dobre, *Începuturile răspîndirii în România a ideilor „Capitalului” lui Karl Marx*, în „Lupta de clasă”, nr. 4, 1958.

⁴ Vezi *Presa muncitoarească și socialistă Vol. I, 1865-1900, partea I, 1865—1889*. Editura Politică, București, 1964, p. 47.

capodopere în economia politică și sociologie.”⁵ Că autorul are în vedere în primul rând „Capitalul” lui Karl Marx, reiese din nota de la subsol, unde recomandă în primul rând studierea lui „Das Kapital”, precum și din concluziile cu privire la inevitabilitatea pieirii capitalismului și a apariției orînduirii socialiste, concluzii bazate pe cunoașterea acestei opere.

Răspindirea cunoștințelor despre Karl Marx și despre învățătura sa economică capătă o amploare deosebit de mare între anii 1883—1885. În unele periodice, unele idei din „Capitalul” sînt prezentate fără să fie menționată sursa, iar în altele se specifică numai faptul că este vorba de apărarea teoriei lui Marx, fără a cita „Capitalul”. Terminologia este însă departe de a fi cea științifică. Semnificative în această privință sînt articolele publicate în *Dacia Viitoare* (1883) sub titlurile „Jupoiarea” și „Apărarea socialismului”.

În articolul „Apărarea socialismului”, publicat în nr. 8, O. Foaarfecă arată că a primit din Iași „un manuscris în patru pagini mari de text” cuprinzînd „apărarea socialismului de mai multe birfeli neînte-meiate”. Autorul manuscrisului trimis din Iași polemizează cu P. Missir, „care este ori a fost și profesor de economie politică”, cu redacțiile ziarelor liberale și conservatoare *Binele public*, *Timpul* etc., luînd apărarea marxismului împotriva ideologilor burghezi. Autorul articolului își începe expunerea în felul următor: „Mi se pare că toată chestia se învîrtește numai în privința teoremei lui Marx. Are Marx dreptate? Atunci nici nu rămîne vorbă că trebuie să lucrăm ca să ajungem la o societate în care poporul muncitoriu să nu fie despoiat de roadele muncii sale, de o mină de bogați și de slugile lor de tot felul... care apără interesele forței domnitoare”⁶. Că ideile articolului sînt inspirate din „Capitalul”, reiese din tratarea pe care o face în continuare, cu privire la diferite teorii cuprinse în această operă.

Autorul vorbește despre „valoarea de întrebuințare” și „valoarea de schimb”. „Prin valoare de întrebuințare — se spune în articol — se înțelege însușirea ce au lucrurile de a îndeștula vreo nevoie omenească. Această valoare atîrnă de la însușirile lucrurilor, fără să se țină seama de sînt căpătate prin muncă omenească sau de la natură.”⁷

Despre valoarea de schimb susține că „este acea valoare ce se arată cînd schimbăm lucrurile între dinsele. Așa o pereche de ciubote pe lîngă folosul ce ne poate aduce ca ciubote, mai poate fi schimbată pe alte lucruri: pe cafea, pe zahăr, pe pîine, pe pînză etc. Cînd se schimbă o pereche de ciubote cu o lampă, atunci se admite că aceste două mărfuri sînt deopotrivă în o privință, că au aceeași valoare de

⁵ *Un studiu psychiatric urmat de citeva comentarii asupra ideilor sănătoase de Doctorul Russel*. Tipo-Litografia Buciumul Român, Jassy, 1880, p. 20-21.

⁶ „Dacia viitoare”, 1883, nr. 8, p. 113.

⁷ *Ibidem*.

schimb".⁸ În continuare se încearcă să se demonstreze că valoarea de întrebuințare nu trebuie confundată cu valoarea de schimb, deoarece aceasta din urmă „nu atiră de la folosul ce ne aduc lucrurile”. Totuși, în două mărfuri care se schimbă, există ceva comun, într-o privință există „asemănare” între ele: „Materia nu-i aceeași; forma nu; greutatea nu, o singură asemănare au, costă amîndouă muncă omenească... cristalizată, întrupată, vîrită în materii brute date de la natură... lucrurile cele cu mai mare valoare de schimb costă mai multă muncă omenească, de exemplu diamantele, iar cele ce au valoare de schimb mică sau chiar n-au de felu nici nu costă muncă omenească precum aerul”.⁹

Autorul dă dovadă de cunoaștere și a raportului invers ce există între mărimea valorii și dezvoltarea forței productive a muncii. În acest sens el arată că dacă „facem presupunere că se descoperă mijloace de a face același lucru cu mai puțină muncă omenească decît înainte, atunci vom vedea că valoarea de schimb s-ar micșora. Așa, dacă s-ar putea face diamantul tot cu atîta ușurință ca cărbunele de lemn, negreșit că acela ar costa întocmai cît cărbunii de lemn, adică 15 bani oca. S-a împușinat munca cheltuită, s-a scoborit valoarea de schimb”¹⁰ conchide autorul.

Însă în societate, după cum explică el, nu se poate ține seama de timpul de muncă individual, ci numai de munca mijlocie trebuitoare unui om de mijloc, lucrînd cu uneltele obișnuite și folosindu-se de descoperirile științei cunoscute. Așadar urmează că valoarea de schimb a lucrurilor „atiră de la munca omenească mijlocie trebuitoare pentru facerea mărfurilor”.¹¹

După ce mai face unele considerații cu privire la teoria valorii și a prețului, trece la explicarea izvorului plusvalorii, demonstrînd diferite forme ale exploatării capitaliste. Încercînd să dezvăluie exploatarea, el se referă la proprietarii de moșii al căror cîștig „vine numai de la munca neplătită ce i se face. Numai de acolo că țaranul plătit cu un franc, să zicem, produce valoare de schimb de un franc și ceva. Acel ceva intră la urma urmei în punga proprietarului”.¹² Mașinile nu pot să fie izvorul cîștigului deoarece „acestea nu viră în roade decît atîta valoare de schimb cît pierd din a lor”¹³, iar în altă parte conținîndu-și explicațiile arată că acest cîștig nu poate veni nici de la „semințe și de la vite... pentru că sămința își viră în roade numai valoarea ei de schimb; de la vite nu, căci acestea pot fi privite și chiar trebuie socotite ca mașini. Numai de la oameni cîștigă, căci

⁸ Ibidem, p. 113-114.

⁹ Ibidem, p. 114.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem, p. 115.

¹² Ibidem, p. 116.

¹³ Ibidem.

numai omul poate trăi și fi plătit un franc și totuși să producă valoare de schimb de trei”.¹⁴ Încercarea de a face cunoscut teoria plusvalorii, inclusiv a capitalului constant și variabil, chiar dacă folosind o terminologie mai puțin științifică, a constituit un merit al acestei reviste care, alături de alte articole, a deschis lupta împotriva calomniilor debitate la adresa marxismului de P. Missir și alți ideologi burgezi. Această acțiune a dobândit un caracter mai larg și mai profundat în paginile *Revistei Sociale*, prin studiul lui Gherea „Karl Marx și economiștii noștri”.

Prima încercare de a expune concepția marxistă, în ansamblu, o întâlnim în literatura noastră socialistă cu prilejul morții lui Marx, tot în *Dacia Viitoare*. Sub semnătura lui A. Andrieș, apare la moartea lui Marx un articol intitulat „Karl Marx”. Articolul acesta, scris cu căldură, scoate în evidență câteva trăsături esențiale din opera creatorului socialismului științific. După ce enumeră câteva opere ale lui Marx, autorul scrie: „Opera însă care i-a cîștigat nemurirea este *Capitalul*, o adevărată anatomie socială, pe care adversarii în zadar au încercat s-o combată. El, găsind legile istorice și economice care guvernează lumea socială, a fondat incontestabil socialismul științific, care pînă la dînsul era numai o utopie generoasă”¹⁵.

Demascînd exploatarea capitalistă, autorul arată că în capitalism muncitorul e nevoit să lucreze pentru îmbogățirea celor ce posedă mijloacele de producție. Cunoașterea lucrării lui Karl Marx se simte și din explicația pe care A. Andrieș încearcă s-o dea plusvalorii. Plusvaloarea, deși nu denumită cu acest termen, este definită drept „diferența între salariul plătit și valoarea lucrului, adică o parte dintre munca lucrătorului se duce în punga exploataților care posedă instrumentele de muncă și formează capitalul acestora”¹⁶. În lumina acesteiași învățături autorul încearcă să arate care sint perspectivele orînduirii capitaliste, scriind că: „Clasa exploatată va sfîrși evoluțiunea socializînd și instrumentele de muncă (pămîntul, fabricile etc.), suprimînd antagonismul ce există între *producțiunea — socială — și apropiățiunea — capitalistă*. Cînd lucrătorul va poseda instrumentul de muncă, numai atunci va putea avea produsul integral al muncii sale și clasele vor dispărea”¹⁷. Ideea „produsului integral” face parte din concepțiile lassaliene, străine de marxism.

Primele texte traduse din „Capitalul”, apar la două luni după moartea lui Karl Marx, în 1883, în ziarul *Emanciparea*. Acestea se publică sub titlul „Capitalul”. Cartea I. „Dezvoltarea producției capitaliste”.

Deși traducătorul — Toni Bacalbașa (pseudonimul Batony) — precizează că este vorba de un text prescurtat, la examinarea paralelă a

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Vezi *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. citat, p. 220.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem.

textelor constatăm că este, de fapt, vorba de o adevărată prelucrare a unor părți ale volumului I al „Capitalului”. Intitulat fragment, intitulat în traducere „Despre marfă, valoare, schimb și monedă”, corespunde secțiunii I a primului volum din „Capitalul”, fragmentul „Despre capital și felul în care ia naștere”, corespunde secțiunii a II-a a volumului I al „Capitalului”: „Transformarea banilor în capital”, iar fragmentul al III-lea: „Ziua de muncă” corespunde cap. 8 din secțiunea a III-a: „Producția plusvalorii absolute”.

Bacalbașa nu procedează în mod uniform. În unele locuri traduce, în altele rezumă, iar în altele prelucreează. El a avut de fapt în vedere numai popularizarea ideilor lui Marx. Partea teoretică științifică, care ar îngreuna lectura cititorilor puțin informați, este eliminată. Exemplificările lui Marx, sînt înlocuite în traducerea românească cu încercări de a exemplifica, ținîndu-se seama de realitatea social-politică a țării noastre. Că este vorba nu de o traducere riguros științifică ci de una pentru popularizare, reiese chiar din primul aliniat. „În societățile de astăzi, în care domnește modul de producțiune capitalistă, bogăția începe prin o adunătură și îngrămădire de mărfuri. Marfa deci ca cea întii formă a bogăției, va fi și punctul de pornire al cercetărilor noastre”.¹⁸

O contribuție importantă la răspîndirea ideilor „Capitalului” au avut-o scrierile lui Gherea: „Karl Marx și economiștii noștri” și „Cevor socialiștii români” apărute în *Revista Socială* (Iași, 1884).

Studiul „Karl Marx și economiștii noștri” ia atitudine hotărîită în apărarea economiei politice marxiste împotriva ideologilor claselor exploatatoare, care încercau „să demonstreze” că marxismul n-a adus nimic nou în economia politică. Autorul studiului, Dobrogeanu Gherea, arată superficialitatea și reaua credință de care dădeau dovadă reprezentanții ideologiei burgheze ca Missir, Strat etc.

În cele șase capitole, studiul „Karl Marx și economiștii noștri” demască falsificările lui Missir cu privire la învățătura economică marxistă, face cunoscut cititorul cu școala economică clasică burgheză, critică unele teorii ale economiei vulgare burgheze, prezentînd totodată în mod amplu concepția economică marxistă, așa cum este înfățișată în primul volum al „Capitalului”.

Lucrarea „Karl Marx și economiștii noștri” a fost una din cele mai importante lucrări de economie politică marxistă publicate în țara noastră la sfîrșitul secolului al XIX-lea. Aceasta datorită argumentelor convingătoare, clarității expunerii și formei sale vii și atrăgătoare. Ea a contribuit la demascarea caracterului reacționar, antiștiințific al

¹⁸ Traducerea riguros științifică a acestui aliniat este următoarea: „Avuția societăților în care domnește modul de producției capitalist apare ca o «uriasă îngrămădire de mărfuri», iar fiecare marfă în parte — ca formă elementară a acestei avuții. Studiul nostru începe de aceea cu analiza mărfii.” (K. Marx, *Capitalul*, vol. I, în „Marx — Engels, Opere” vol. 23, Ed. Politică, Buc. 1966, p. 49.)

teoriilor economice vulgare profesate de unele cadre universitare ușurînd în același timp cunoașterea și răspîndirea ideilor „Capitalului” de către un cerc tot mai larg de cititori.

La sfîrșitul celui de-al 9-lea deceniu, și în tot decursul celui de-al zecelea deceniu al secolului trecut, datorită creșterii tot mai mult a rolului și gradului de organizare al clasei muncitoare ca urmare a dezvoltării capitalismului, dar mai ales după crearea P.S.D.M.R., pătrunderea ideilor „Capitalului” în țara noastră se intensifică tot mai mult.

La aceasta contribuie presa socialistă, propaganda P.S.D.M.R., precum și diferiți militanți socialiști prin scrierile lor marxiste.

Spre exemplu, în ziarul *Munca* din 23 noiembrie 1890, apare o traducere intitulată „Teoria valorii de Karl Marx” (după *Berliner Volksblatt*). Traducătorul — Panait Mușoiu — face o scurtă introducere la articol, în care se spune: „În timpurile din urmă, diferiți contemporani au căutat, și cîteodată cu mai multă rivnă decît izbîndă, să lămurească teoria valorii lui Karl Marx. La această încercare de vulgarizare, talentul singur nu ajunge întotdeauna. Noi sintem fericiți de a putea face cunoscut celor ce studiază „Capitalul”, această operă de geniu care deschide o eră nouă științei sociale, un articol apărut în 1878 ca răspuns revistei *L’Avenir* din Berlin, articol despre care chiar Marx a putut zice că este comentarea teoriei sale asupra valorii, comentarea cea mai bună, cea mai precisă din cîte a citit”.

Încercările unor economiști vulgari din România de a răspîndi teoria malthusiană, au primit și ele o viguroasă ripostă din partea marxistilor din țara noastră, care s-au orientat în cercetările lor după ideile „Capitalului”. Combătînd teoriile malthusiene Dr. Ștefan Stîncă în lucrarea sa „Mediul social ca factor patologic”, arăta că acei care susțin malthusianismul nu și-au dat niciodată osteneala să dovedească ipoteza prin fapte, să arate „prin cifre că în țările unde e mare sărăcie, suma produselor anuale e inferioară numărului locuitorilor acelor țări... Nicăieri azi în societățile civilizate, nu există o suprapopulație absolută, adică un număr mai mare de oameni decît suma alimentelor etc. Ceea ce există aproape pretutindeni — continuă Șt. Stîncă — este așa-numita suprapopulație relativă, adică un număr de muncitori, fie cu capul, fie cu corpul mai mare decît are nevoie capitalul pentru a funcționa. Brațele omului sînt înlocuite prin mașini și astfel o sumă de locuitori rămîn fără ocupație și devin supranumerari”.¹⁹

Din studierea procesului de pătrundere și răspîndire a economiei politice marxiste în țara noastră, la sfîrșitul secolului al XIX-lea, se poate afirma cu deplin temei că cea mai cunoscută operă marxistă era „Capitalul” vol. I. Aceasta, în ciuda faptului că în perioada respectivă

¹⁹ Șt. Stîncă, *Mediul social ca factor patologic*. Editura Academiei R.P.R., 1956, p. 125.

încă nu exista nici o traducere integrală a volumului I sau a vreunui rezumat al acestuia.

Tocmai „Capitalul” este opera pe care s-au bazat în primul rând cei ce au propagat concepția economică marxistă în lupta împotriva economiei politice burgheze vulgare din țara noastră. „Capitalul” a constituit un adevărat îndreptar pentru marxistii din România în analiza teoriei valorii, a plusvalorii, a acumulării capitalului și a consecințelor acesteia asupra situației clasei muncitoare, în critica teoriilor malthusiene etc. Bazându-se pe „Capitalul” în studierea realităților din țara noastră, reprezentanții clasei muncitoare au demonstrat încă în această perioadă inevitabilitatea pieirii proprietății private și apariția relațiilor de producție socialiste.

Încă în această perioadă au pătruns în țara noastră nu numai ideile primului volum al „Capitalului” ci și știri și unele idei din volumele II, III și IV ale „Capitalului”. Într-un articol din *Lumea Nouă*, apărut în 6 mai 1897 și intitulat *Darwin și Marx*, autorul articolului făcând cunoscut cititorilor operele lui Marx scria: „În 1867 apărură în Germania primul volum al „Capitalului”, tradus în englezește în 1887 și rezumat și explicat de Edward Aveling în 1892. Volumele II și III au fost publicate în Germania. Al IV-lea volum, care completează opera lui Marx, există în manuscris, scris de însuși autorul, și se va publica în Germania în curînd sub redacția lui Kautsky... Astfel, opera fundamentală a lui Marx va fi prezentată în curînd lumii nu ca o statuie incompletă, dar în toate colosalele sale proporții”²⁰.

Ideile „Capitalului” au fost cunoscute nu numai în cercurile socialiste, ci și de mulți intelectuali dinafara acestora. Astfel, George Călinescu ne face cunoscut în studiul „Cultura lui Eminescu” că marele nostru poet cunoaște conținutul „Capitalului” vol. I, acesta fiind menționat printre operele citite.²¹

Profesorul de economie politică Ioan Socaciu, de la Școala comercială românească din Brașov, într-un articol scris în anul 1898, de asemenea dă dovada cunoașterii unor idei din „Capitalul”. De data aceasta reiese că el cunoștea în primul rând unele noțiuni expuse de Marx în volumul III al „Capitalului”.²²

Răspîndirea ideilor „Capitalului” a continuat cu o intensitate sporită după anul 1900. Citeva exemple vor fi edificatoare în această privință: în *Viitorul Social*, care apărea la Iași în 1907, este tradus sub titlul „Acumularea primitivă”, capitolul 24 din „Capitalul”.

²⁰ Vezi *Presa Muncitorească și socialistă din România, vol. I, 1865—1900; partea a II-a, 1890—1900*. Editura Politică, București, 1964, p. 465.

²¹ Vezi G. Călinescu, *Cultura lui M. Eminescu*. „Studii și cercetări de istorie, literatură și folclor”, anul V, nr. 1—2, 1956.

²² Vezi Ioan Socaciu, *Cauzele rentei de monopol și rentei diferențiale în „Anuarul financiar și economic pe 1898”*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Archidieceșene, 1898.

După primul război mondial, și o dată cu intensificarea mișcării revoluționare, marxismul capătă o circulație tot mai mare. În presă apar multe fragmente din operele lui Marx și Engels și comentarii asupra lor. În 1919, în „Biblioteca socialistă” se publică rezumatul volumului I al „Capitalului” de Carlo Cafiero, tradus în românește de D. Fabian. În prefața traducerii se arată că acest rezumat „e foarte bine venit întrucît pune la dispoziția muncitorilor, într-o formă ușoară, teoria marxistă în partea ei privitoare la relațiile dintre muncă și capital”²³. În 1920 se publică în *Viața socialistă* articolul „Ziua de muncă” care era un fragment din geniala operă a lui Marx, iar în 1921 în ziarul *Tineretul socialist* apare lucrarea „Salar, preț, profit”.

După crearea Partidului Comunist Român, preocuparea pentru răspîndirea ideilor „Capitalului” ca și a altor opere ale marxism-leninismului capătă un caracter mai organizat și mai bine orientat. Astfel, chiar în primii ani după crearea P.C.R. se reeditează „Manifestul Partidului Comunist”, „Salar, preț, profit” (1922), un nou rezumat după „Capitalul” lui Marx etc.

Plenara C.C. al P.C.R. și a Comisiei Centrale de Control din 1925, a trasat sarcina călirii marxist-leniniste a partidului; a subliniat necesitatea intensificării popularizării operelor clasicilor marxism-leninismului.

Răspîndirea și influența tot mai accentuată a ideilor „Capitalului” lui Marx, alături de alte opere ale dascălilor clasei muncitoare, n-au putut fi oprite de nici o teroare și persecutare din partea reprezentanților claselor exploatare. Chiar și între zidurile Doftanei, în ciuda represaliilor sălbatice la care erau expuși, transmițînd pe foite de țigară capitole din opere marxist-leniniste, comuniștii au luptat pentru însușirea ideilor „Capitalului”, pentru călirea ideologică, marxist-leninistă a partidului, a tuturor membrilor săi.

Analizînd evoluția pătrunderii și răspîndirii ideilor „Capitalului” lui Marx în țara noastră constatăm că pentru prima oară traducerea integrală științifică a primelor 3 volume a fost posibilă numai în anii puterii populare. Primul volum a fost tipărit deja în patru ediții — la care se adaugă și recenta sa apariție în volumul al 23-lea al operelor lui Marx și Engels, — al doilea volum în două ediții, iar al treilea într-o ediție. Apariția primelor două părți din „Teorii asupra plusvalorii”, apropiata publicare și a celei de-a treia părți a acestei opere, vor încheia prima ediție științifică a remarcabilei opere a lui Marx și vor pune la dispoziția cititorilor din țara noastră în întregime și cel de-al IV-lea volum al „Capitalului”. Volumul al IV-lea nu numai că completează substanțial primele trei, dar dezvăluie cititorului pe deplin, în toate amănunțele răsturnarea revoluționară grandioasă pe care a săvîrșit-o Marx în știința economică. Numai datorită volumului al

²³ *Capitalul*. Rezumat de Carlo Cafiero. În românește de D. Fabian. Ed. Librăriei „Casa Poporului”, București, 1919.

IV-lea apare perfect arhitectonica principalei lucrări a lui Marx și se dezvăluie importanța metodologică a împărțirii părții teoretice a „Capitalului” în primele trei volume: procesul de producție a capitalului, procesul de circulație a capitalului și unitatea acestor procese — procesul de ansamblu al producției capitaliste.

În „Capitalul”, Marx critică economia politică dinaintea lui, și din timpul său. În primele trei volume această critică este legată nemijlocit de analiza modului de producție capitalist, în volumul al IV-lea al „Capitalului” („Teorii asupra plusvalorii”) Marx a căutat să dezvolte istoria teoriei economiei politice. Dar și în acest volum, istoria critică a învățaturii economice este pusă în legătură cu analiza relațiilor materiale de producție. De exemplu, astfel de probleme ca munca productivă, crizele, renta absolută au fost supuse în „Teorii asupra plusvalorii” unei analize mai ample decât în „Capitalul”.

În cei 100 ani care au trecut din momentul apariției volumului I al capitalului, învățătura lui Marx și Engels, pe care a dezvoltat-o Lenin și pe care au dezvoltat-o și o dezvoltă partidele comuniste și muncitorești, a reperat victorii mărețe de importanță istorico-mondială, care au schimbat viața întregii omeniri.

În această moștenire ideologică a fondatorilor comunismului științific, care înarmează clasa muncitoare și întreaga omenire progresistă cu metodele cele mai sigure și mai puternice de cunoaștere științifică și de acțiune revoluționară, celor patru volume ale „Capitalului” le revine și le va reveni întotdeauna unul din cele mai importante locuri.

„КАПИТАЛ” КАРЛА МАРКСА В РУМЫНИИ

(Резюме)

В работе показаны некоторые аспекты распространения идей основного произведения Карла Маркса — „Капитал”, сначала в международном масштабе, а затем в нашей стране за 100 лет, прошедших со дня его появления. Автор подчёркивает роль, которую сыграл „Капитал” в ориентации нашего социалистического и рабочего движения к научному социализму.

В нашей стране, — говорится в статье, — идеи „Капитала” проникли и распространились ещё в 70-ых годах прошлого столетия. Для этого существовали экономические, политические и духовные предпосылки. Проникновение идей „Капитала” относится к необходимому и объективному процессу ориентации нашего социалистического и рабочего движения к марксизму.

Автор статьи показывает, что большой вклад в распространение идей „Капитала” в Румынии, к концу XIX-го века был внесён рабочей и социалистической печатью. Газеты *Dacia Viitoare* (Будущая Дакия), *Inainte* (Вперед), *Revista socială* (Общественный журнал), *Munca* (Труд), *Emanciparea* (Освобождение) и т.д. опубликовали выдержки из „Капитала”, исследования, проникнутые его идеями, а также статьи об основном произведении Маркса, появившиеся в международной социалистической печати и т.д.

В дальнейшем показывается, что в конце прошлого столетия появляются и некоторые книги и брошюры, в которых анализируются общественно-экономические явления в нашей стране в свете идей „Капитала”.

В статье показываются некоторые аспекты интенсификации распространения идей „Капитала” после 1900 г. до настоящего времени.

KARL MARX'S *THE CAPITAL* IN ROMANIA

(S u m m a r y)

The author has in view some aspects of the spreading of the ideas of Karl Marx's fundamental work *The Capital*, first on a world scale and then on a national one, during the 100 years which have passed from its appearance. It is to be noted the role played by *The Capital* in guiding our socialist and working-class movement towards scientific socialism.

The ideas of *The Capital* penetrated and disseminated in our country beginning with the 8th decade of the last century. There existed for this, economic, politic and spiritual premises.

The penetration of *The Capital's* ideas is part and parcel of the necessary and objective process of guiding our socialist and working-class movement towards Marxism.

The working and the socialist press had an important contribution to the spreading of *The Capital's* ideas in Romania, at the end of the XIXth century. Newspapers such as: *Dacia Viitoare*, *Inainte*, *Revista Socială*, *Munca*, *Emanciparea*, etc. published extracts, studies in the light of *The Capital's* ideas, as well as articles about K. Marx's fundamental work which had appeared in the international socialist press.

The author shows that at the end of the last century there appeared some books and booklets which analysed the socio-economic phenomena in our country in the light of *The Capital's* ideas.

The author also shows some aspects of spreading the ideas of *The Capital* since 1900.

LOGICUL ȘI ISTORICUL ÎN „CAPITALUL” LUI KARL MARX

de

ELISA VELOVAN

Raportul dintre logic și istoric constituie una din problemele esențiale ale teoriei cunoașterii. Soluționarea consecvent științifică a acestei probleme se încadrează organic în revoluția săvârșită de marxism-leninism în teoria și metodologia cunoașterii. Sub acest raport, „Capitalul” lui K. Marx prezintă o uriașă însemnătate. În „Capitalul” — scrie V. I. Lenin în „Caiete filozofice” — Marx aplică la o singură știință, logica, dialectica și teoria cunoașterii a materialismului¹. De fapt, „Capitalul” lui K. Marx, prin problematica ce o îmbrățișează, conținutul și structura lui, este o operă complexă, cu orientare științifică spre direcții multiple.

Complexitatea aspectelor teoretice și metodologice în „Capitalul” și legate de munca la „Capitalul”, asiduitatea cu care K. Marx a pregătit burgheziei „o lovitură din care să nu-și mai revină niciodată” ne sînt relevate în primul rînd, în înseși paginile lucrării. Edificatoare în această privință este și stabilirea filiației de concepție cu alte lucrări și, în primul rînd, cu „Contribuții la critica economiei politice”, a cărei continuare directă — după cum precizează Marx însuși în prefața la ediția I-a — o constituie primul volum al „Capitalului”, apărut în timpul vieții lui Marx, la un interval de opt ani (1867) față de cea dintîi (1859). Avem în vedere, de asemenea, corespondența lui Marx și Engels în jurul „Capitalului”, — „Scrisori despre «Capitalul»”, — care permite pătrunderea în laboratorul de creație al lui Marx, dînd posibilitatea urmării din postura cea mai apropiată, aceea a mărturisirilor și căutărilor intime, procesul elaborării acestei geniale opere, „opera întregii sale vieți” cum a denumit-o însuși Marx. Ne sînt relevate, în această privință, aspecte de mare însemnătate teoretică și me-

¹ V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, E.S.P.L.P., București, 1956, p. 207.

todologică, incluzînd, alături de indicații privind concepția materialistă, însemnate referiri și aprecieri în legătură cu metoda de cercetare — metoda dialectică, cu structura și modul de expunere în „Capitalul”.

*

„Dacă Marx nu a lăsat o „Logică” (cu literă mare), el a lăsat în schimb logica „Capitalului” și acest lucru ar trebui să fie folosit la maximum în problema care ne interesează”². Indicația clasică leninistă, explicită, a necesității studierii logicii din „Capitalul” lui K. Marx, precum și a folosirii acesteia la maximum pentru elaborarea, respectiv înțelegerea dialecticii materialiste și a teoriei cunoașterii are o însemnătate multiplă. Precizarea care o însoțește și anume, faptul că dialectica, logica și teoria cunoașterii sînt unul și același lucru, orientează clar încercarea de apropiere de conținutul și structura „Capitalului”, de metoda folosită de Marx — inseparabilă de acest conținut și de această structură — în elaborarea noțiunilor și categoriilor economice —, puncte nodale ale cunoașterii, sintetizînd cercetarea realității obiective din capitalism — precum și în prelucrarea imensului material faptic și de istorie a dezvoltării societății, situat de Marx la baza acestei monumentale lucrări.

Aceasta ajută la înțelegerea faptului că logica dialectică nu este decît dialectica materialistă ca logică, ca știință a celor mai esențiale legi de dezvoltare a gîndirii logice. Totodată, din caracterul materialist-dialectic al metodei marxiste decurge faptul că în „Capitalul” logicul apare ca o reflectare a dezvoltării istorice a relațiilor economice ale capitalismului. *Este aspectul fundamental ce exprimă și caracterizează unitatea dintre logic și istoric în „Capitalul” lui Marx, unitate realizată pe temelija metodei materialist-dialectice de cercetare.*

Metoda de cercetare folosită de Marx în „Capitalul” permite construirea unui sistem de categorii, ca noțiuni științifice, reflectare profund și consecvent științifică a categoriilor reale, obiective, în cadrul căruia fiecare categorie include pe cea precedentă, constituind totodată, forma ei dezvoltată, în cadrul căruia, *fiecare categorie este o generalizare logică a procesului istoric.* Prin aceasta, „Capitalul” lui Marx reprezintă un model de aplicare a metodei dialectice la analiza categoriilor economiei politice.

Una din laturile cele mai importante ale dialecticii materialiste relevate în conținutul și metodologia „Capitalului” o constituie istorismul dialectic, metoda istorică de abordare a realității, opusă metodei antiistorice a economiei politice burgheze. Finalizarea acestei poziții își găsește concretizarea în considerarea societății capitaliste nu ca un „cristal solid”, ci ca un organism capabil să se schimbe, aflat

² *Ibidem.*

într-un continuu proces de prefacere, în abordarea de către Marx, a modului de producție capitalist în condiționarea sa istorică, în dezvoltarea caracterului său istoric, trecător.

*

Conform dialecticii materialiste, ca teorie și metodologie a cunoașterii, drumul cunoașterii științifice și al cercetării în „Capitalul” lui Marx îl constituie trecerea de la fenomen la esență, de la simplu la complex, de la abstract la concret, de la inferior la superior, de la marfă la bani; de la capital la plusvaloare, de la plusvaloarea absolută la cea relativă și la unitatea lor; de la plusvaloare la salariu; de la procesul producției capitaliste, la cel al reproducției ș.a.m.d. În cadrul acestui drum și, conform lui, *modul logic și istoric de cercetare și expunere a fenomenelor și proceselor economice nu poate fi desprins de celelalte laturi ale metodei de cercetare și expunere folosită de Marx în „Capitalul” și, îndeosebi, nu poate fi desprins de abstracția marxistă, științifică, — reală și rațională, — fixată în categoriile economice, ca expresii teoretice, abstracții ale relațiilor sociale de producție. Dialectica materialistă, întruchipează, astfel, principalele poziții metodologice de la care pornește Marx în analiza modului de producție capitalist.*

În „Capitalul”, Karl Marx, separînd, formal, metoda de expunere de cea a analizei teoretice, concrete, a relațiilor de producție capitaliste, îmbină armonios, într-un singur tot, în procesul cunoașterii și al cercetării științifice, complexitatea cerințelor și procedeele menționate, *utilizarea concomitentă a acestor instrumente științifice corespunzînd aplicării combinate a analizei cantitative și a celei calitative a fenomenelor și proceselor economice.* Aceasta i-a dat lui Marx, astfel, posibilitatea, spre deosebire de predecesorii săi, care s-au mărginit la cercetarea laturii cantitative a fenomenelor, să cerceteze și conținutul calitativ și schimbările calitative ale legilor și categoriilor economice, dezvoltarea și transformarea unor categorii în altele, în strînsă legătură cu procesul real al dezvoltării societății capitaliste; *i-a dat posibilitatea să explice aceste categorii economice într-un mod cu totul nou.* Astfel, studiarea procesului de producție a capitalului, în volumul întii al lucrării, a dus la descoperirea plusvalorii, categorie economică fundamentală în analiza marxistă a modului de producție capitalist, precum și în înțelegerea relațiilor de producție capitaliste, dar care nu apare ca atare la suprafața societății. Într-o scrisoare către Engels, scrisă curînd după terminarea volumului I al „Capitalului”, Marx însuși considera că lucrul cel mai bun în cartea sa este, alături de analiza dublului caracter al muncii, cercetarea plusvalorii independent de formele ei speciale: profitul, dobînda și renta funciară, forme pe care aceasta le îmbracă în procesul de ansamblu al economiei capitaliste.

În același timp, pentru cercetarea celei mai complicate formațiuni social-economice — capitalismul — Marx a trebuit să rezolve una dintre cele mai importante probleme ale filozofiei, ale dialecticii materialiste în primul rînd, și anume, problema raportului și a unității dintre logic și istoric.

În observațiile la cartea lui Adolf Wagner, Marx își definește metoda de cercetare drept metodă *analitică* iar Engels în recenzia la „Contribuții la critica economiei politice” o definește drept *logică*, în opoziție cu metoda istorică. Noțiunea de metodă logică are însă la Engels același conținut cu noțiunea de metodă analitică la Marx. De aceea, metoda marxistă de cercetare poate fi denumită deopotrivă analitică și logică. Metoda analitică este definită de Marx ca metoda de cercetare a realității, în cadrul căreia gîndirea se ridică de la abstract la concret, de la anumite determinări abstracte extrem de simple, desprinse prin analiză, la determinări tot mai concrete și mai complexe și care reproduc, treptat, în gîndire, realitatea în toată deplinătatea ei, diversitatea concretă a fenomenelor și totodată întregul în ansamblul legăturilor sale. Aceasta constituie o trăsătură importantă a metodei logice folosite de Marx în „Capitalul”.

În „Capitalul” strînsa legătură dintre dezvoltarea istorică a capitalismului și dezvoltarea logică, corespunzînd înseși mișcării gîndirii științifice, este prezentă la tot pasul. Ceea ce, în esență, interesează analiza în această privință, este, așadar, de a urmări mișcarea internă a „Capitalului”, pentru a o însera în mișcarea istorică a capitalismului, concepînd, totodată, această mișcare internă ca mișcare a gîndirii logice, de la abstract la concret, de la simplu la complex, de la inferior la superior, de la fenomen la esență. Pe acest procedeu, totodată direcții ale mișcării ținînd de „logica obiectivă, cît și de cea subiectivă”, se bazează întreaga structură a lucrării, cît și fiecare parte a ei. El se înscrie totodată pe linia istoricului, a procesului istoric real, precum și a istorismului dialectic. Aceasta se poate urmări, cu ușurință, în structura, modul de cercetare și de expunere în „Capitalul”.

Caracterul unitar al structurii și metodologiei folosite se remarcă, printre altele, în strînsa legătură între cele 3 volume ale „Capitalului” și diferitele momente ce caracterizează procesul de ansamblu al producției capitaliste, analizate în aceste volume ale lucrării: producție, circulație, distribuție, consumație. De pildă, problemele privind consumația, strîns legată de celelalte momente, sînt tratate, în mod riguros, în special în paginile consacrate realizării. În volumul al II-lea al „Capitalului”, Marx studiază sistematic această problemă din punctul de vedere al circulației capitalului, după ce încă în I-ul volum al lucrării problema fusese pusă și analizată, din punctul de vedere al procesului de producție, în cadrul analizei reproducției, și cînd Marx face distincție între consumația productivă și consumația individuală, analizînd apoi, în cadrul altor secțiuni ale aceluiași prim volum, moda-

litățile consumației productive a forței de muncă (plusvaloarea absolută și relativă). Ea este studiată, din punctul de vedere al dezvoltării producției capitaliste, și în cadrul analizei procesului de formare a pieții interne prin acumularea primitivă, sau când se caracterizează rolul pieții externe pentru capitalism etc. În sfârșit, consumația este analizată încă în partea de început a primului volum, de data aceasta din punctul de vedere al producției de mărfuri simplă, în cadrul căreia este evidențiată importanța valorii de întrebuințare a mărfii și a consumului, dar, totodată, și posibilitatea crizelor economice, implicată în însăși separarea cumpărării de actul vânzării, etc. Cît privește circulația capitalului, aceasta este studiată din punctul de vedere al producției în primul volum, deci înainte de a fi studiată în sine, din punctul de vedere al circulației, ca atare, în volumul al doilea. În sfârșit, din toate categoriile privind repartitia, studiate în volumul al treilea, salariul — și numai el — este analizat încă în primul volum.

În ce privește structura și metoda de cercetare și expunere folosită de Marx în „Capitalul”, explicațiile și precizările pe care le găsim într-o serie de scrisori ale lui Marx și Engels cu privire la „Capitalul”, cu referiri la aspecte privind elaborarea lucrării sînt, în această privință, deosebit de prețioase. În unele din acestea, cum este scrisoarea lui Marx către Kugelman, din 13 octombrie 1866, sau aceea către Becker din 17 aprilie, întreaga lucrare științifică este denumită deja „Capitalul”, iar structura ei definitivă, stabilită. Astfel, în scrisoarea către Kugelman, amintită, Marx precizează că „Întreaga lucrare se compune din următoarele părți: Cartea I procesul de producție a capitalului. Cartea a II-a Procesul de circulație a capitalului. Cartea a III-a Formele procesului de ansamblu. Cartea a IV-a Contribuții la istoria teoriei”³.

Astfel, în cadrul volumului I al lucrării, în scopul elucidării mecanismului producției capitaliste în forma sa cea mai pură este analizat procesul de producție capitalist ca atare, făcîndu-se abstracție, printre altele, de procesul de circulație. În volumul al II-lea, cercetarea procesului de circulație a capitalului dă acesteia un caracter mai concret și totodată mai complex, analiza procesului de circulație, ca mijlocitor al procesului social de reproducție permițînd constatarea că producția capitalistă, privită în întregul ei, reprezintă unitatea procesului de producție și a procesului de circulație. În volumul al III-lea, consacrat analizei procesului de ansamblu al producției capitaliste în împletirea strînsă dintre producție și circulație, precum și fenomenelor vizibile care apar la suprafața societății capitaliste, și de care iau cunoștință imediată capitaliștii și economiștii burghezi deopotrivă, cercetarea sprijinindu-se pe rezultatele activității de abstractizare, pe legile cunoscute, reproduce concretul în întregul său și toată complexitatea sa precum și sub toate aspectele sale.

³ K. Marx—Fr. Engels, *Scrisori despre „Capitalul”*, E.S.P.L.P., București, 1955, p. 129.

Analiza structurii fiecărui volum al „Capitalului” în parte, evidențiază același mers al gândirii și cercetării, bazat pe ridicarea de la simplu la complex, de la abstract la concret. Referindu-se la logica „Capitalului” și totodată la raportul dintre logic și istoric, V. I. Lenin aduce o concisă caracterizare, deosebit de importantă în această privință, avînd în vedere volumul întii al lucrării:

„Marfă — bani — capital ————— ↗ Producerea plusvalorii relative.
 ↘ Producerea plusvalorii absolute.

Istoria capitalismului și analiza conceptelor care o rezumă⁴. Într-o altă lucrare, V. I. Lenin, o dată cu sublinierea reușitei în aplicarea de către Marx în „Capitalul” a dialecticii materialiste, stabilește legătura indisolubilă între metoda dialectică și esența metodei logice de cercetare și expunere. „În „Capitalul” — scrie Lenin — Marx analizează mai întii raportul cel mai simplu, mai obișnuit, mai fundamental, mai general, din societatea burgheză (bazată pe producția de mărfuri), raport care se întilnește de miliarde de ori. Și anume: schimbul de mărfuri. Analiza descoperă în acest fenomen extrem de simplu (în această celulă a societății burgheze) toate contradicțiile (respectiv embrionul tuturor contradicțiilor) societății moderne. Expunerea pe care o face el apoi ne arată dezvoltarea (și creșterea și mișcarea) acestor contradicții și a acestei societăți. Aceeași trebuie să fie și metoda de expunere (respectiv de studiere) a dialecticii în general⁵. Astfel, punctul de plecare al teoriei îl constituie în „Capitalul” categoria atît de generală care este marfa, valoarea și totodată o abstracție istorică „care nu putea fi întreprinsă decît pe baza unei anumite dezvoltări istorice a societății”. Stabilirea necesității acestui punct de plecare permite înțelegerea întregului proces de construire a teoriei și definirea aspectului ultim al ei. De fapt, analiza categoriei de marfă permite — ca un prim moment al cercetării — înțelegerea *unității* și *sensului* sistemului capitalist de producție, asigură completa coerență a edificiului teoretic construit de Marx. Aceasta, deoarece sistemul capitalist constituie forma cea mai dezvoltată a producției de mărfuri, esența produsului marfă, ca purtătoare de plusvaloare, exprimă sensul întregului sistem capitalist. Metoda consistă, deci, în a analiza esența mărfii și a citi în acest produs natura procesului producerii sale, în a face trimitere, prin caracteristica produsului, la caracteristicile procesului de producție a acestuia, adică la categoriile muncii productive în general, pentru a trece, apoi cu analiza, la producția capitalistă, la procesul de producere a plusvalorii. În afara analizei primare a mărfii nu ar fi fost posibilă descoperirea

⁴ V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, E.S.P.L.P., București, 1956, p. 207—208.

⁵ V. I. Lenin, *În jurul problemei dialecticii*, „Opere”, vol. 38, Ed. politică, p. 364—365.

misterului plusvalorii, adevăratul izvor al acesteia putînd fi cunoscut numai dacă se admitea faptul că mărfurile — inclusiv marfa specifică, for a de muncă — se schimbă la valorile lor. Legea valorii a existat deci și poate exista fără legea plusvalorii. Aceasta din urmă nu poate fi concepută fără legea valorii, după cum nu poate fi concepută nici dezvoltarea categoriilor producției capitaliste: profitul, prețul de produc ie etc. Neputin a economiștilor burgezi a constatat tocmai în faptul că ei nu au putut pune de acord aceste categorii dezvoltate cu baza lor — valoarea determinată prin muncă. Lu nd ca punct de plecare al analizei marfa care — am văzut — este o abstracție în raport cu concretul multiform și viu, dar care în raport cu alte determinări mai abstracte apare ca un fenomen concret complex, Marx deduce, prin analiză, determinări mai abstracte, ca de pildă, valoarea de întrebuințare și valoarea de schimb. Exemplul analizei valorii de schimb ilustrează concludent metoda analitică a lui Marx, în ansamblu. Astfel, valoarea de schimb este prezentată la început în „Capitalul” ca o relație concretă, aș  cum se manifestă nemijlocit la suprafa a fenomenelor, ca un raport cantitativ între valori de întrebuințare diferite.  n raport cu valoarea de schimb, esen a valorii de schimb, valoarea, este o abstracție. După ce o tratează ca atare, stabilind că în spatele raportului de schimb între două mărfuri se ascunde valoarea, Marx revine la valoarea de schimb — la concret, ca formă de manifestare a valorii analiz nd, în continuare, formele de manifestare a valorii, banii — această „formă des v rșit  a lumii mărfurilor” de la care trece cu analiza la „capital”. Analiza făcută de Marx condițiilor istorice specifice în care se produce transformarea calitativă a banilor în capital are și ea o mare importan  metodologică. Ea pune în lumină aspectul de condiționare istorică a diferitelor procese de trecere de la vechea calitate la o calitate nouă.  n ce privește plusvaloarea, aceasta, în raport cu valoarea, constituie un element mai concret dar ea însăși o abstracție în raport cu formele mai concrete cum sînt: profitul și diferitele sale forme diferen iate.  n afară de aceasta, plusvaloarea exprimă specificul modului de produc ie capitalist, esen a sa cea mai profundă.

Tratarea plusvalorii independent de formele ei speciale și totodată concrete, forme care apar la suprafa a societății capitaliste, constituie — după cum s-a subliniat — unul din meritele științifice ale teoriei marxiste a plusvalorii. Analiza pe care o realizează Marx în acest sens, și în general analiza în „Capitalul”, sintetizează și ilustrează pregnant, totodată, raportul dintre esen  și fenomen ca două laturi ale uneia și aceleiași realități obiective. De altfel în „Capitalul” se găsesc o mulțime de indicații metodologice și filozofice cu privire la problema esenței și fenomenului, prilejuite de definirea unor categorii dintre cele mai importante pentru caracterizarea esenței modului de produc ie capitalist (plusvaloare, salariu, capital constant și variabil ș.c.l.),

precum și de critica adusă de Marx economiștilor burghezi de pînă la el, care confundau categoria esenței cu categoria formelor ei exterioare de manifestare, categoria conținutului cu cea a formei, în felul acesta folosind aparența unor fenomene pentru a disimula esența lor reală.

Faptul că plusvaloarea constituie o categorie „mai generală” și „mai abstractă” decît profitul și formele acestuia, exprimînd relațiile capitaliste în forma lor cea mai pură, explică de ce Marx o cercetează înaintea acestor categorii mai concrete, și de ce cercetează rata plusvalorii înainte de rata profitului — categorie mai concretă, care apare nemijlocit la suprafața fenomenelor. Și în analiza formelor și căilor de sporire a plusvalorii, Marx urmează același drum de la simplu la complex, cercetînd mai întîi producția plusvalorii absolute, ca bază generală a sistemului capitalist și punct de plecare al producției plusvalorii relative, apoi plusvaloarea relativă și unitatea dintre ele. Pe treapta analizei acumulării capitalului — treapta cea mai înaltă a cercetării producției capitaliste — sînt prezentate formele concrete ale mișcării capitalului, depășind determinările anterioare, mult mai simple și mai abstracte. Dar, cu toate acestea, analiza continuă să fie încă, după cum arată Marx, o analiză abstractă, întrucît ea face abstracție de circulația capitalului, de scindarea plusvalorii în diferitele ei părți etc. Acest fapt prezintă importanță, deoarece examinarea procesului acumulării capitaliste, mai întîi într-o formă pură abstractă, permite, alături de analiza plusvalorii, dezvoltarea mecanismului intern al producției capitaliste, a formei sale fundamentale, precum și a legii interne a dezvoltării și pieirii ei inevitabile. Examinarea, în volumul al II-lea al „Capitalului” a procesului de circulație a capitalului, conține elemente noi în determinarea categoriei de capital, îmbogățind totodată noțiunile și categoriile, care țin exclusiv de producție, cu determinări ce le complică și le concretizează. Prin aceasta, analiza din volumul al II-lea reprezintă o treaptă nouă, superioară, în ridicarea de la abstract la concret, în „Capitalul”, în cadrul căruia, fiecare din cele 3 secțiuni constituie, la rîndul său, o asemenea treaptă în concretizarea procesului de circulație a capitalului. Aceasta rezultă din analiza producției capitaliste ca unitate a procesului de producție și a procesului de circulație, a circuitului și a rotației și a influenței celei din urmă asupra procesului de sporire a valorii. În secțiunea a III-a a volumului, Marx examinează relații și mai concrete ale procesului de circulație a capitalului și anume, sintetizează circuitul masei capitalurilor individuale în circuitul și rotația capitalului social total, avînd în vedere totodată — ca o condiție sine qua non a cercetării — și forma materială a valorii. În volumul al III-lea al „Capitalului” constituind reproducerea în gîndire a tabloului concret al producției și circulației capitaliste în ansamblu, ridicarea de la abstract la concret este realizată prin determinarea unui concret, rezultat al întregului proces anterior de

ridicare de la abstract la concret și aprofundat prin cunoașterea legilor și categoriilor capitalismului, un concret ce apare în întreaga diversitate a numeroaselor sale determinări, ca unitate a diversității.

Calea științifică de ridicare de la abstract la concret, de la constituit la constituant, totodată calea ridicării treptate de la simplu la complex, și pe care — după cum rezultă — o urmează analiza marxistă a structurii și caracterului modului de producție capitalist este definită de Marx ca: „... modul în care gândirea își însușește concretul, îl reproduce ca ceva concret pentru spirit. Acesta nu este în nici un caz procesul de naștere a concretului însuși”⁶. În ce privește concretul, ca o primă treaptă a cercetării și cunoașterii, metoda ridicării de la abstract la concret, folosită de Marx în „Capitalul” îl elimină sub aspectul analizei lui amănunțite, și aceasta tocmai în scopul desprinderii unor determinări generale, unor abstracții științifice. Aceasta nu înseamnă, însă că activitatea de elaborare a abstracțiilor nu s-ar baza pe însușirea materialului în detaliu, pe analiza procesului real, în mersul cunoașterii de la concret la abstract, ci înseamnă doar că „... Metoda de expunere trebuie să se deosebească în mod formal de metoda de cercetare. Cercetarea trebuie să-și însușească materia în detaliu, să analizeze diferitele ei forme de dezvoltare și să descopere legătura lor intrinsecă. Abia după ce această muncă a fost făcută, procesul real poate fi înfățișat în mod corespunzător”⁷. Pentru cercetarea științifică bazată pe dialectica materialistă concretul este punct de plecare și rezultat, și totodată bază continuă de lucru. În gândire însă el apare „... ca un proces de sinteză, ca rezultat, nu ca punct de plecare, deși în fond el este punct de plecare real și deci și punctul de plecare al intuiției și al reprezentării”⁸. Astfel, în „Capitalul” nu se dezvoltă întotdeauna prima etapă a cunoașterii, mișcarea ei de la realitatea vie la cea abstractă, respectiv, uriașa muncă prealabilă desfășurată de Marx pentru cunoașterea, însușirea și analiza materialului istoric concret.

Din cele de mai sus rezultă că pentru Marx, logicul este o categorie gnoseologică, o latură a metodei dialectice a cercetării și cunoașterii, având sens metodologic. Logicul la Marx reprezintă necesarul, esențialul în dezvoltarea fenomenelor și proceselor economice, dar totodată el este o reflectare a istoricului, a concretului sub aspectul dezvoltării, al devenirii. Și aceasta este o cerință a înseși metodei analitice sau logice de cercetare folosită de Marx și care impune ca determinările abstracte, categoriile economice să fie deduse din sintetizarea realității vii. În felul acesta, abstracția lui Marx constituie reflectarea teoretică

⁶ K. Marx, *Contribuții la critica economiei politice*, E.S.P.L.P., 1954, p. 227.

⁷ K. Marx, *Capitalul*, I, Ed. P.M.R., 1948, ed. II-a, p. 49.

⁸ K. Marx, *Contribuții la critica economiei politice*, E.S.P.L.P., 1954, p. 226.

cea mai profundă a realității vii, a procesului istoric de apariție, dezvoltare și pieire a capitalismului, avînd un caracter profund științific.

Mersul gîndirii abstracte care se ridică de la simplu la complex — arată Marx — corespunde procesului istoric real. Dînd o analiză și o concretizare amplă acestei teze Marx a demonstrat, astfel, că mișcarea categoriilor economice de la marfă la bani, de la bani la capital etc., nu face decît să redea dezvoltarea istorică, procesul istoric al dezvoltării producției de mărfuri. Metodei lui Marx îi sînt străine construcțiile logice abstracte, rupte de studiul proceselor reale, sistemul categoriilor economice elaborat de Marx urmează îndeaproape logica obiectivă a dezvoltării societății burgheze din vremea sa; el nu este impus vieții, ci dedus din viață, fiind o reflectare teoretică a acesteia. „Inseși categoriile cele mai abstracte — scrie Marx în „Contribuții la critica economiei politice“ — în ciuda faptului că sînt valabile — tocmai din cauza caracterului lor abstract — pentru toate epocile, în însăși determinarea acestei abstracții ele sînt în aceeași măsură produsul unor condiții istorice, avînd deplina lor valabilitate pentru, și în cadrul acestor condiții”⁹. Categoriile economice din „Capitalul” sînt expresia teoretică a realității, ele reflectă procesele reale de apariție și dezvoltare a relațiilor și fenomenelor economice ale producției de mărfuri, de apariție, dezvoltare și pieire a modului de producție capitalist. Aceasta își găsește exprimarea, concretizarea, în modul dialectic al dezvoltării lor, în faptul că se găsesc într-o continuă mișcare, că trec printr-un proces de modificare și transformare. Astfel, în „Capitalul”, volumul I (capitolele: I, II, III) precum și în „Contribuții la critica economiei politice”, Marx expune tot ce este fundamental în teoria sa asupra banilor. Dar Marx analizează această categorie economică și istoria dezvoltării ei în toate volumele „Capitalului”. Astfel, după cum se știe, în capitolul IV (volumul I), Marx analizează procesul de transformare a banilor în capital, ca o condiție necesară producției capitaliste, pentru ca în capitolele: I, VI, XV, XVII, XVIII, XX, XXI, din volumul al II-lea să arate locul, rolul, funcționarea și circulația banilor în circuitul și rotația capitalului industrial, în procesul de reproducție și circulație a capitalului social total. În sfîrșit, în secțiunea a V-a a volumului al III-lea, unde examinează procesul producției capitaliste în ansamblu, Marx continuă să cerceteze banii în legătura lor organică cu creditul capitalist. Elaborînd, în felul acesta, teoria dialectică a dezvoltării, Marx definește istorismul său dialectic și totodată corespondența și unitatea dintre metoda logică și metoda istorică, dintre logic și istoric — această *latură fundamentală a dialecticii materialiste*, atît de prezentă în structura și metoda „Capitalului”. În această privință, Marx și Engels aduc sublinieri definitorii, esențiale, primul în „Contribuții la critica economiei politice”, în capitolul despre

⁹ *Ibidem*, p. 231.

„Metoda economiei politice”, cel de-al doilea în recenzia lucrării amintite. „Ar fi deci irealizabil și greșit — scrie Marx — de a enumera categoriile economice în ordinea în care au fost determinate istoricește. Succesiunea lor este, dimpotrivă, determinată de relația reciprocă care există între ele în societatea burgheză modernă și care este tocmai contrară a ceea ce pare a fi succesiunea lor naturală sau că ar corespunde succesiunii dezvoltării istorice”¹⁰. În lumina acestei importante indicații metodologice marxiste apare evident faptul că metoda logică de cercetare a categoriilor economiei politice nu trebuie înțeleasă în mod simplist. În această privință este de cea mai mare importanță ca să nu se confunde ordinea istorică și ordinea cronologică, să se înțeleagă faptul că pentru a fi cit mai fidelă istoriei reale, a diferitelor formațiuni sociale, succesiunea logică a dezvoltării trebuie să se îndepărteze de cronologie și cu atât mai mult, de cronologia factologică. Astfel, în „Capitalul” ordinea logică în care se succed categoriile economice reflectă în mod teoretic o anumită succesiune a apariției și dezvoltării lor istorice, dar ea nu respectă ordinea cronologică în care s-au dezvoltat ele de-a lungul istoriei, ci ordinea în care există în societatea capitalistă formată. De pildă, capitalul comercial și cel de împrumut (sub forma capitalului uzuar) au existat cu mult timp înaintea apariției și dezvoltării capitalului industrial (în sclavagism, feudalism); și totuși Marx studiază la început nu capitalul comercial și cel de împrumut, ci capitalul industrial și, numai pe baza analizei capitalului industrial, a mișcării diferitelor sale forme, el trece la analiza acestor forme ale capitalului. Dar totodată, în lumina analizei anterior întreprinse, capitalul comercial nu mai este pur și simplu un capital comercial, ci un capital comercial-marfă, iar capitalul purtător de dobândă nu mai este simplaminte capital uzuar, ci capital de împrumut — ambele forme modificate, în sens capitalist, ale „formelor antediluviene” ale capitalului, forme ale capitalului industrial —, categorii ale modului de producție capitalist. Argumentul esențial în sprijinul procedurii adoptat în acest caz de Marx, îl constituie tocmai faptul, că fiind forme ale capitalului industrial, analiza și înțelegerea capitalului comercial și a capitalului de împrumut presupune, ca necesară, analiza, în prealabil, a capitalului industrial.

Necesitatea abaterii în succesiunea dezvoltării istorice este convingător argumentată de Marx care arată că nimic nu ar fi mai greșit decât ca la cercetarea modului de producție capitalist să se înceapă cu renta funciară exclusiv pe temeiul că, din punct de vedere istoric, agricultura a apărut înaintea capitalismului. Și aceasta, deoarece — după cum precizează Marx — dacă capitalul se poate înțelege fără renta funciară, în schimb renta funciară nu poate fi înțeleasă fără capital. Dacă „Capitalul” începe cu marfa, aceasta nu se datorește în primul

¹⁰ *Ibidem*, p. 234.

rind faptului că marfa este anterioară capitalismului, ci faptului că marfa este „celula” modului de producție capitalist, categoria sa dominantă cea mai veche, pentru că producție capitalistă este o formă a producției de mărfuri, care, din punct de vedere istoric, s-a dezvoltat pe baza producției de mărfuri simple. Numai în acest cadru, anterioritatea istorică a categoriei marfă poate fi determinantă, întrucât ea face dintr-un fenomen al formațiunii capitaliste, o condiție reală (și deci logică) a unor procese și fenomene posterioare, consecutive. *Punctul de plecare istoric determină, în acest fel, punctul de plecare logic.* Ordinea logică în cercetare nu înseamnă — la Marx — o îndepărtare, o abatere de la istorie, ci o reflectare teoretică mai profundă a dezvoltării istorice a categoriilor economice a modului de producție capitalist. Este ideea care se desprinde și din definirea de către Engels a modului logic de tratare, precum și a raportului dintre acesta și modul istoric, cu sublinierea caracterului complex al corelației dialectice dintre logic și istoric. „Acesta (modul logic — n.n.) nu este de fapt decât modul istoric despuiat de forma istorică și de accidente stinjenitoare. Desfășurarea ideilor trebuie să înceapă cu ceea ce începe și această istorie, iar mersul ei ulterior nu va fi altceva decât oglindirea desfășurării istorice, într-o formă abstractă și consecventă din punct de vedere teoretic, o oglindire corectată, dar corectată după legile pe care ni le pune la îndemână însăși dezvoltarea istorică reală, întrucât fiecare moment poate fi examinat în punctul de dezvoltare al deplinei sale maturități, al deplinei sale clasicități”¹¹. La Lenin există, de asemenea, referiri cu privire la raportul și unitatea dintre logic și istoric, cu privire la faptul că *uriașa valoare științifică a metodei lui Marx constă în imbinarea organică a examinării logice și a celei istorice a obiectului cercetării.* În această privință, deosebit de importantă este precizarea lui Lenin care arată, că prin Marx teoria a devenit „teoria istorică”, aceasta în sensul transformării dialecticii abstracte în dialectica concretă.

Istorismul dialectic marxist nu are nimic comun cu ceva în genul istorismului exterior. Astfel, Marx nu începe analiza modului de producție capitalist cu analiza mării varietăți de forme care au dat naștere capitalismului, și cu acumularea primitivă a capitalului, capitolul consacrat acestei probleme din urmă aflându-se la sfârșitul volumului I al „Capitalului”, deci după ce a analizat și stabilit inevitabilitatea pieirii modului de producție capitalist. Dar aceasta nu contravine istorismului dialectic. Dimpotrivă, îl presupune, căci analiza „preistoriei” capitalismului înaintea dezvăluirii esenței modului de producție capitalist ar fi însemnat exclusiv descrierea exterioară a faptelor, istorism exterior. Tocmai de aceea, Marx pornește de la esențialul în nașterea capitalismului, în condițiile descompunerii feudalismului și ale trans-

¹¹ Fr. Engels, *K. Marx, Contribuții la critica economiei politice* (recenzie), în „Contribuții la critica economiei politice”, E.S.P.L.P., București, 1954, p. 249.

formării forței de muncă în marfă, de la relațiile marfă—bani, mai vechi decît capitalismul, de la „celula” modului de producție capitalist. În felul acesta, Marx analizează nu numai originea capitalismului, ci și istoria dezvoltării lui, creînd, pe baza expunerii teoriei valorii, premisele teoretice ale analizei și înțelegerii plusvalorii și a relațiilor de producție capitaliste. După cum arată Engels, Marx pornește de la producția de mărfuri simplă, ca de la premisa sa istorică pentru a ajunge mai departe, la capital; dacă marfa simplă este o noțiune primară, marfa modificată în sens capitalist este o formă secundară din punct de vedere istoric și logic. *La Marx succesiunea logică a expunerii sintetizează legitățile procesului istoric real de dezvoltare a capitalismului ca un întreg, iar aplicarea principiului istoric permite dezvoltarea consecventă din punct de vedere teoretic a tuturor etapelor dezvoltării capitalismului și totodată legile obiective ale acestei mișcări.* Aceasta decurge din însuși caracterul materialist-dialectic al metodei marxiste. Forța metodei logice folosite de Marx în „Capitalul” constă în dezvoltarea firului roșu al dezvoltării istorice, în redarea esenței istoricului în forma sa abstractă și consecventă din punct de vedere teoretic, în sintetizarea din punct de vedere teoretic a dezvoltării istorice. *Abordarea logică și istorică constituie, prin urmare, două laturi indisolubil legate între ele ale metodei logice.* Mai mult. Aspectul de coincidență dintre ele, faptul că logicul are în același timp și caracter istoric, idee care la Engels are formulare de principiu: „Desfășurarea ideilor trebuie să înceapă cu ceea ce începe și această istorie iar mersul ei ulterior nu va fi altceva decît oglindirea desfășurării istorice”, este bogat ilustrat în lucrarea lui Marx. Astfel, marfa este baza de plecare nu numai din punct de vedere istoric, ci și din punct de vedere logic. Mai departe, cercetarea formelor valorii, dezvoltarea logică a noțiunilor formelor valoare ilustrează analiza logică, reflectarea teoretică profundă a procesului istoric real de dezvoltare a producției și circulației mărfurilor. Trecerea logică de la bani la capital reflectă trecerea istorică în acest sens. Reflectarea în logic a dezvoltării istorice este avută în vedere de Marx și la analiza plusvalorii, a căilor de sporire a acesteia. Întrucît în mișcarea istorică reală capitalul începe cu metoda producerii plusvalorii absolute, analiza marxistă ia și ea, ca punct de plecare plusvaloarea absolută de la care trece la plusvaloarea relativă. Procedeu folosit de Marx de a merge în analiza sa de la valoare la prețul de producție, ca formă transformată a valorii mărfurilor, este motivat de însuși Marx, în volumul al III-lea al „Capitalului”, pe linia relevării unității dintre logic și istoric: „Abstracție făcînd, așadar, de faptul că prețurile și mișcarea prețurilor sînt dominate de legea valorii, este foarte indicat să privim valorile mărfurilor nu numai teoretic ci și istoric ca prius (premergătoare) prețurilor de producție”¹². Lămurind

¹² K. Marx, *Capitalul*, vol. III, partea I-a, E.P.L.P., 1953, p. 184.

totodată, ceea ce a însemnat — în numeroase cazuri — abaterea voită a cursului analizei științifice de la cursul dezvoltării istorice, dintre numeroasele exemple pe care ni le oferă și în această privință „Capitalul”, Marx se oprește, explicativ, asupra următorului: „În cursul analizei științifice, formarea ratei generale a profitului apare ca având drept punct de pornire capitalurile industriale și concurența dintre ele, aceasta fiind abia mai târziu rectificată, completată și modificată prin intervenția capitalului comercial. În decursul dezvoltării istorice lucrurile se petrec pe dos. Capitalul comercial este acela care determină întâi prețurile mărfurilor mai mult sau mai puțin după valorile lor, și sfera circulației, care mijlocește procesul de reproducție, este aceea care se formează mai întâi într-o rată generală a profitului”¹³. În lucrarea sa „Contribuții la critica economiei politice” explicînd necesitatea abaterii, a îndepărtării în expunere de la mersul istoric concret, necesitate impusă de însăși logica internă, necesară a dezvoltării fenomenului, Marx subliniază faptul că aceasta nu are nimic comun cu bunul plac subiectivist iar reproducerea în gândire a procesului istoric ar fi lipsită de orice forță dacă ea nu urmărește descoperirea esenței legilor care îl guvernează. În afară de aceasta — după cum arată Engels —, „istoria înaintează adeseori în salturi și în zig-zag; ea ar trebui așadar urmărită pretutindeni, ceea ce ar face nu numai să fie înglobat mult material de mică importanță dar și desfășurarea ideilor să fie adeseori întreruptă”¹⁴. Referindu-se, în mod concret, la opera lui Marx, Engels își întregeste argumentația arătînd în continuare: „...pe deasupra nici nu s-ar putea scrie istoria economiei politice fără a se scrie și istoria societății burgheze, dar în felul acesta munca nu ar putea fi dusă pînă la capăt, deoarece lipsesc toate lucrările premergătoare. Așadar, singurul mod de tratare nimerit era cel logic”¹⁵. Indicațiile lui Marx și Engels fixează totodată locul și rolul metodei istorice de cercetare, caracterul ei științific, faptul că deși acesteia nu-i este caracteristic procedeeul ridicării de la abstract la concret, întrucît se bazează pe legile și categoriile obiective, pe descoperirea și formularea lor, ca noțiuni științifice nu exclude totuși abstracțiunile. Mai mult. *Singurul mod în care istoricul poate intra în procesul cunoașterii și al creației științifice este cel al prelucrării logice, al determinărilor abstracte.* Logicul și istoricul, inseparabile în cercetarea marxistă, formează un fluid unic al cărui curs se bazează pe o metodă de cercetare unică — metoda dialectică. Această metodă nu poate fi confundată cu modul de expunere, cu modul de tratare, fapt asupra căruia atît Marx cit și Engels atrag atenția în referirile pe care le fac la „Capitalul”. În această privință ni se pare deosebit de explicită precizarea lui Engels: „critica economiei politice, chiar după *stabilirea metodei* (a metodei dialectice

¹³ *Ibidem*, p. 285.

¹⁴ Fr. Engels, *op. cit.*, p. 249.

¹⁵ *Ibidem*.

n.n.) putea fi făcută în două feluri: istoric și logic¹⁶. Rezultă că, absența pe alocuri în „Capitalul” a exemplificărilor istorice nu înseamnă absența „istoricului”, ci a formei istorice a expunerii, căci în conformitate cu metoda marxistă de cercetare, „istoricul” apare nu numai sub forma exemplificării istorice, ci și a concluziilor, a tezelor teoretice, a abstracțiilor reflectând realitatea. Sub acest aspect, aspect esențial, fundamental, se definește, de fapt, unitatea dintre logic și istoric în „Capitalul” lui K. Marx. Ea stă la baza întregului sistem al categoriilor economice elaborat de Marx, la baza dialecticii noțiunilor și categoriilor în „Capitalul”. Realizarea acestei unități răspunzând scopului teoretic al lucrării, se identifică, totodată, cu analiza profund științifică, magistral realizată sub aspectul unității dintre conținut și formă, dintre structură și metodă, dintre metodă de cercetare și metodă de expunere, a „întregii formații capitaliste a societății cu pulsul ei viu, cu aspectele existenței ei zilnice, cu manifestările sociale concrete ale antagonismelor dintre clase, inerente relațiilor de producție, suprastructura politică burgheză care susține dominația clasei capitaliștilor, cu ideile burgheze despre libertate, egalitate etc., cu relațiile burgheze de familie”¹⁷.

În cadrul unității dialectice dintre logic și istoric, în „Capitalul” este vorba nu numai de interacțiunea logicului și istoricului, ci în același timp de caracterul prim al istoricului, atât ca punct de plecare al cunoașterii, cât și în calitate de criteriu al justeței cunoștințelor. Cu peste un secol în urmă, cercetătorul progresist român, Ion Ionescu de la Brad scria, în acest sens: „Noi sîntem din școala aceea care reduce toată învățătura la practică și care de la practică se ridică la teorie și care nu admite decît teoria ieșită din practică și rezemată de practică”. În această privință, K. Marx a dat în „Capitalul” cel mai strălucit exemplu de ancorare a cercetării științifice în realitatea concret istorică, de împletire strînsă dintre idealurile revoluționare și pasiionanta studiere a vieții. Aceasta explică — așa cum remarcă Lenin — de ce la Marx nu există nici urmă de utopism, de ce ideile clasei muncitoare, ale cărei idealuri și luptă se confundă cu întreaga operă și viață a lui Marx, mobilizează astăzi, ca și acum o sută de ani, la acțiune, la transformarea revoluționară a societății.

ЛОГИЧЕСКОЕ И ИСТОРИЧЕСКОЕ В „КАПИТАЛЕ” КАРЛА МАРКСА

(Резюме)

Работа ставит себе целью представить некоторые аспекты, выявляющие соотношение и единство логического и исторического в „Капитале” К. Маркса как один из существенных вопросов теории и методологии познания.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ V. I. Lenin, *Ce sînt prietenii poporului*, în „Opere”, vol. I. Ed. P.M.R. 1950, p. 132.

Автор исходит из идеи, что единство логического и исторического осуществлено К. Марксом в „Капитале” на основе марксистского диалектического метода исследования, воплощающего в себе основные методологические позиции, из которых исходит Маркс в анализе капиталистического способа производства. В соответствии с материалистической диалектикой познания, путь познания и научного исследования в „Капитале” есть переход от явления к сущности, от простого к сложному, от абстрактного к конкретному, — путь, в рамках которого логический и исторический методы исследования и изложения нельзя отделить от остальных сторон метода, использованного Марксом и, в особенности, его нельзя отделить от научного абстрагирования, закреплённого в экономических категориях. Считая, что существенным в исследовании подвергнутого обсуждению вопроса является наблюдение за внутренним движением „Капитала” для того, чтобы включить его в историческое движение капитализма, автор статьи подчёркивает, что направления этого движения, фактически направления движения логического мышления от абстрактного к конкретному, от простого к сложному, от низшего к высшему, от явления к сущности одновременно находятся по линии действительного исторического процесса, а также по линии диалектического историзма. Именно это пытается осветить автор, тщательно прослеживая содержание и, в особенности, структуру, способ исследования и изложения в „Капитале”, приходя к выводу, что единство логического и исторического лежит в основе всей системы экономических категорий, разработанной Марксом, в основе их диалектики.

„LOGIQUE” ET „HISTORIQUE” DANS LE CAPITAL DE KARL MARX

(Résumé)

L'auteur se propose de présenter certains aspects mettant en évidence le rapport et l'unité entre le logique et l'historique dans „Le Capital” de K. Marx comme constituant un des problèmes essentiels de la théorie et de la méthodologie de la connaissance.

L'auteur prend pour point de départ l'idée que l'unité entre logique et historique est réalisée par K. Marx dans „Le Capital” en se fondant sur la méthode matérialiste dialectique de recherche, laquelle incarne les principales positions méthodologiques d'où part K. Marx dans son analyse du mode de production capitaliste. Conformément à la dialectique matérialiste de la connaissance, la marche de la connaissance et de la recherche scientifiques est constituée dans le „Capital” par le passage du phénomène à l'essence, du simple au complexe, de l'abstrait au concret, de l'inférieur au supérieur; dans cette voie, le mode logique et historique de recherche et d'exposition ne peut pas être séparé des autres aspects de la méthode employée par Marx; en particulier, il ne peut pas être séparé de l'abstraction scientifique, fixée dans les catégories économiques. Considérant que l'essentiel, dans la discussion du problème posé, est de suivre le mouvement interne du „Capital” afin de l'insérer dans le mouvement historique du capitalisme, l'auteur souligne le fait que les directions de ce mouvement — en réalité directions de mouvement de la pensée logique de l'abstrait au concret, du simple au complexe, de l'inférieur au supérieur, du phénomène à l'essence — s'inscrivent en même temps dans la ligne du processus historique réel ainsi que de l'historisme dialectique. C'est cela même que l'auteur s'efforce de mettre en lumière, en examinant de près le contenu et particulièrement la structure, le mode de recherche et d'exposition dans „Le Capital”; c'est ainsi qu'on parvient à la conclusion que l'unité entre „logique” et „historique” est à la base de tout le système des catégories économiques élaborées par Marx, à la base de leur dialectique même.

CU PRIVIRE LA CORELAȚIA DINTRE PRODUCTIVITATEA MUNCII ȘI SALARIU

de

GHEORGHE POSTELNICU

Creșterea mai rapidă a productivității muncii în comparație cu salariul, este una dintre proporțiile economice importante ale economiei socialiste.

Corelația aceasta privește, desigur, înainte de toate, problema ritmului de creștere a doi indicatori importanți ai economiei. Creșterea productivității muncii sociale este una din legile economice comune tuturor formațiunilor social-economice.

Împreună cu productivitatea muncii în orinduirea socialistă cunosc o creștere neîntreruptă veniturile celor ce muncesc, nivelul lor de trai, care, fără îndoială, este determinat de nivelul atins în dezvoltarea lor de forțele de producție și prin urmare de productivitatea muncii.

Salariul în socialism este expresia noilor relații de producție, când mijloacele de producție aparțin celor ce muncesc iar scopul producției îl constituie asigurarea deplinei bunăstări și dezvoltări multilaterale a tuturor membrilor societății. Atît produsul necesar cît și cel suplimentar, din punct de vedere cantitativ — natural-material —, depind de nivelul productivității muncii sociale. În condițiile economiei socialiste, a relațiilor de producție socialiste, nu mai există o contradicție antagonistă între aceste două părți.

Karl Marx în „Capitalul”, în toate cazurile privește plusvaloarea ca fiind în permanentă contradicție antagonistă cu salariul. În socialism muncitorii sînt interesați în creșterea productivității muncii, întrucît, deși aceasta duce la creșterea plusprodusului, în ultimă instanță partea aceasta le revine pe alte căi. Venitul național în socialism este folosit în întregime în interesul poporului.

Creșterea plusprodusului înseamnă în același timp posibilități sporite pentru acumulare, pentru lărgirea fondurilor productive, într-un cuvînt posibilități din ce în ce mai mari de ridicare a nivelului de trai

al celor ce muncesc. Nivelul salariului în orînduirea socialistă este, din această cauză, strîns legat de o seamă de proporții ce se stabilesc la nivelul economiei naționale printre care una de cea mai mare importanță este cea dintre acumulare și consum. Desigur că această proporție depinde la rîndul ei de nivelul de dezvoltare al forțelor de producție. Ritmul de creștere a productivității muncii este puternic determinat de gradul de dezvoltare al forțelor de producție, de nivelul acestora. În afară de aceasta, productivitatea muncii mai este influențată și de nivelul salariilor. Între creșterea productivității muncii și creșterea salariilor există o relație de intercondiționare, manifestată în corelația dintre acești doi factori. În același timp, proporția aceasta dintre creșterea productivității muncii și creșterea salariului, este una dintre cele mai importante în cadrul economiei naționale.

Dată fiind interacțiunea în dinamică a acestor indicatori, se ridică problema corelației dintre creșterea productivității muncii și a salariului în condițiile economiei socialiste. Acțiunea în socialism a legii economice a creșterii productivității muncii și a legii repartiției după muncă, condiționează o serie întregă de legături reciproce. De legea creșterii productivității muncii este legată creșterea sistematică a salariului. La rîndul său, retribuirea muncii în funcție de cantitatea, calitatea și însemnătatea ei socială, servește drept pîrghie de seamă în sporirea productivității muncii.

Conținutul specific al acestei intercondiționări, baza reală pe care se sprijină, îl constituie relațiile noi ce se statornicesc în cadrul economiei naționale socialiste. Existența unei asemenea interacțiuni, corelații, nu rezolvă însă problema *necesității* respectării unor proporții concrete între ritmul de creștere al productivității muncii și al salariului.

Necesitatea creșterii mai rapide a productivității muncii decît salariul este nemijlocit legată de acțiunea legilor economice obiective ale socialismului. În cadrul acestora remarcăm, în primul rînd, legea creșterii cu precădere a producției mijloacelor de producție (sect. I) în comparație cu producția bunurilor de consum (sect. II). În legătură cu aceasta s-au expus în literatura de specialitate diferite puncte de vedere. Uneori, se justifică necesitatea creșterii mai rapide a productivității muncii față de salariu, prin asigurarea reproducției lărgite. Se susține pe această linie că, chipurile, dacă salariile ar crește în același ritm cu productivitatea muncii atunci procesul de reluare pe scară lărgită a reproducției, ar fi împiedicat¹. Nu putem, însă, să împărtășim acest punct de vedere. Chiar dacă am considera că productivitatea muncii ar crește în același ritm cu creșterea salariilor, nu am avea de-a face decît cu o influență asupra ritmului de dezvoltare economică, în

¹ Vezi lucrarea lui I. A. Orlovski și G. P. Sergheev, *Sootnoşenie rosta proizvoditelnosti truda i zarabotnoi plati v promişlenosti SSSR*, Moskva, 1961, p. 14.

sensul diminuării lui. Societatea ar fi lipsită în acest caz de unele *surse suplimentare de accelerare a ritmului de dezvoltare economică*.

Dacă creșterea salariilor ar devansa creșterea productivității muncii, atunci am asista la o reducere a volumului fondului *social*, suplimentar, societatea fiind frustrată de o bună parte din produsul suplimentar, baza sporirii fondului de acumulare.

Problema asigurării unei creșteri mai rapide a productivității muncii sociale față de salariul real condiționează în ultimă instanță însăși proporția dintre sectorul I și II.

Dacă admitem că salariul real reprezintă, în sine, totalitatea bunurilor materiale și a serviciilor pe care cei ce muncesc le pot procura în schimbul salariului lor nominal, înseamnă că ritmul de creștere al sectorului II, producător de bunuri de consum, trebuie să fie corelat cu creșterea salariului real. În cazul în care productivitatea muncii sociale crește în același ritm cu salariul real, atunci ar însemna ca sectorul II producător de bunuri de consum să crească în același ritm, sau aproape în același ritm, cu sectorul producător de mijloace de producție, ceea ce, fără îndoială, reprezintă o încălcare a legii amintite mai sus. Aceasta, deoarece asigurarea unui ritm rapid de creștere a productivității muncii sociale este condiționată tocmai de dezvoltarea cu precădere a sectorului I producător de mijloace de producție; o productivitate a muncii sociale, al cărei ritm de creștere să egaleze pe cel al salariului real, înseamnă posibilități reduse din partea sectorului I de a influența și dezvoltarea sectorului II și, bineînțeles, un ritm de creștere al acestora mai redus. În realitate, dacă productivitatea muncii ar crește numai în sectorul producător de mijloace de producție fără ca aceasta să-și găsească expresia într-o creștere a productivității muncii și în sectorul al II-lea (situație posibilă doar din punct de vedere teoretic), atunci, sau nu se poate spori salariul în sectorul I pe măsura creșterii productivității muncii, sau dacă se va spori totuși, atunci trebuie să se ridice prețurile cu amănuntul. În acest caz, creșterea salariului nominal poate fi ruptă de mișcarea salariului real.

Iată prin urmare, câteva consecințe ale nerespectării acestei corelații dintre productivitatea muncii și salariu, consecințe care se repercutează direct asupra ritmului de creștere al celor două sectoare și a ritmului de creștere a producției sociale în ansamblul ei.

Necesitatea creșterii mai rapide a productivității muncii față de salariu este dictată și de însăși acțiunea legii economice a repartiției după muncă. Partea din produsul social total, respectiv din venitul național, destinată consumului individual, care se împarte după cantitatea și calitatea muncii, depinde de gradul de dezvoltare a forțelor de producție și de nivelul productivității muncii sociale.

Legea repartiției după muncă concordă cu legea economică a creșterii productivității muncii, întrucât creează stimulentele materiale pentru

creșterea și perfecționarea continuă a producției sociale, pentru creșterea productivității muncii.

Folosirea conștientă a legii repartiției după cantitatea și calitatea muncii depuse de fiecare, nu trebuie privită izolat de acțiunea tuturor celorlalte legi economice ale socialismului și în primul rînd de legea economică fundamentală. Între dezvoltarea bazei tehnice materiale a socialismului și creșterea nivelului de trai, a bunăstării oamenilor muncii, există o legătură indisolubilă.

Creșterea mai rapidă a productivității muncii sociale față de salariul real, joacă din acest punct de vedere un rol important în stabilirea proporțiilor dintre producție, schimb, repartiție și consum.

După cum se știe, în practica economică ne întîlnim cu două categorii: aceea de salariu real și cea de salariu nominal. Care din proporții reprezintă, așadar, o legitate a economiei socialiste: proporția dintre creșterea productivității muncii sociale și salariul nominal?

După unii autori ar rezulta că, în general, nu poate fi vorba de o corelație între productivitatea muncii și salariul nominal, și cu atît mai puțin aceasta ar reprezenta o legitate a economiei socialiste. Problema aceasta s-ar pune, chipurile, numai în legătură cu corelația dintre productivitatea muncii sociale și salariul real². De fapt, credem că nici nu se poate pune problema astfel. Salariul real, după cum se știe, este puternic influențat de nivelul salariului nominal. La rîndul său, salariul nominal depinde în mod direct de volumul produsului social total și în ultimă instanță de venitul național. De o sporire a acestuia din urmă, nu se poate vorbi fără o creștere a productivității muncii. Ajungem astfel foarte ușor la concluzia existenței unei legături strînse între productivitatea muncii și salariul nominal. Fiind vorba de un proces foarte complex, existența unei simple legături între productivitatea muncii și salariul nominal, ne poate oare îndreptăți să spunem că avem de-a face cu o legitate? Sau, numai creșterea mai rapidă a productivității muncii față de salariul nominal (sau real) este o legitate?

În răspunsul la această întrebare nu putem să facem abstracție de factorul subiectiv și obiectiv din acest proces. Fără îndoială că legătura, corelația dintre productivitatea muncii și salariu, a avut și are un caracter obiectiv. Dar creșterea mai rapidă a productivității muncii față de salariu, după cum am mai arătat, nu se înfăptuiește de la sine. Asigurarea unui ritm mai rapid creșterii productivității muncii față de cel al salariului ține, desigur, de factorul subiectiv. Ceea ce reprezintă obiectiv, necesar, trainic este tocmai această *legătură* dintre productivitatea muncii și salariu. Această legătură constituie o legitate. Formele concrete pe care le îmbracă această legătură pot să difere foarte mult.

² Vezi, *Planirovanie narodnogo hoziaistva SSSR*, Izdatelstvo ekonomiceskoi literaturî, Moskva, 1963, p. 472.

Dacă privim această legătură din punctul de vedere al economiei socialiste, creșterea mai rapidă a productivității muncii în comparație cu creșterea salariului real apare ca o necesitate obiectivă.

Nu opinăm nici pentru punctul de vedere după care această necesitate a creșterii mai rapide a productivității muncii în comparație cu creșterea salariului, este privită de unii autori drept un principiu³. A reduce legătura aceasta, care reprezintă în fond o legitate, la gradul de principiu, echivalează cu negarea caracterului ei obiectiv. Este vorba, după părerea noastră, de o situație asemănătoare care se mai întâlnește uneori, cînd legea economică a repartiției după muncă este confundată cu principiul repartiției după muncă. Fără îndoială că nici „principiul” nu poate fi lipsit de o bază obiectivă, dar necesitatea obiectivă a creșterii mai rapide a productivității muncii față de salariu, nu poate fi confundată cu un principiu.

Același lucru se poate afirma și în legătură cu identificarea a două categorii distincte și anume: produsul necesar și produsul pentru sine.

Cînd se compară nivelul salariului (nominal) cu nivelul productivității muncii, se are în vedere produsul necesar distribuit după muncă. În ceea ce privește salariul real, se precizează că este vorba de volumul bunurilor de consum și a serviciilor care pot fi procurate în schimbul salariului nominal. Salariul real se compară apoi cu productivitatea muncii sociale. După părerea noastră, produsul necesar și produsul pentru sine nu se pot identifica. În afară de acel „V” care poate fi considerat ca fiind produsul necesar, produsul pentru sine mai cuprinde și o parte din produsul suplimentar (p_1), care se distribuie (redistribuire) nu după muncă, ci sub forma fondurilor sociale.

Dacă produsul necesar (partea care se distribuie în funcție de cantitatea, calitatea și importanța muncii depuse) poate coincide cu salariul nominal, produsul pentru sine în nici un caz nu mai corespunde.

Din această cauză considerăm că urmărirea dinamicii productivității muncii sociale și a salariului real nu oglindește real legăturile ce se formează la nivelul economiei naționale; nu oglindește fidel corelațiile cu celelalte proporții economice. O analiză mai apropiată de realitate ar putea lua în calcul dinamica productivității muncii sociale și a *veniturilor reale*.

Schimbările intervenite în salariul real sînt determinate în primul rînd de mișcările salariului nominal. În afară de aceasta, salariul real este puternic influențat și de nivelul prețurilor obiectelor de consum. Avînd în vedere toate acestea, proporția dintre creșterea productivi-

³ Vezi, I. A. Orlovski, *Planirovanie zarabotnoi plati v promișlennosti*, Moskva, 1964, p. 38 și 65.

tății muncii sociale și salariul real, pe de o parte și între creșterea productivității muncii și sporirea salariului nominal pe de altă parte, în una și aceeași perioadă pot să fie diferite. Avem în vedere aici proporția în care ritmul productivității muncii sociale devansează salariul real și compararea ei cu proporția în care devansează ritmul productivității muncii — ritmul salariului nominal, într-un moment dat. Deși se pare că prima proporție, cea dintre productivitatea muncii sociale și salariul real o are la bază pe a doua, totuși, dacă le urmărim în dinamică, am observa schimbări cu totul independente în mișcarea celor două evenimente.

Iată cum au evoluat acești indicatori în perioada 1960—1965⁴.

1959=100.

Principalii indicatori	1960	1961	1962	1963	1964	1965
Dinamica productivității muncii pe salariat Total industrie	112	119	127	137	151	161
Dinamica salariului mediu al salariaților Total industrie	109	115	121	128	133	142
Dinamica salariului real (muncitori)	111	114	118	125	128	135

După cum rezultă din analiza datelor de mai sus, salariul real a avut valori mai mici decât salariul mediu al salariaților din industrie. Dinamica productivității muncii pe salariat în industrie, a devansat mai mult dinamica salariului real (calculat numai pe muncitori), decât pe cea a salariului mediu al salariaților din industrie.

Studierea acestui fenomen ridică și alte probleme. Așa de pildă, între salariul real și cel nominal, care trebuie să crească mai rapid? Dar între veniturile reale și salariul real? Ce legătură trebuie să existe între acesta și productivitatea muncii? După părerea noastră, diferența între ritmul de creștere a productivității muncii față de cel al salariului nominal (sau mediu, cum mai este folosit la nivel de întreprindere), trebuie să fie mai mică decât diferența dintre ritmul ce se stabilește între creșterea productivității muncii sociale și salariul real.

La rîndul său, diferența dintre ritmul ce se stabilește între creșterea productivității muncii sociale și salariul real trebuie să fie mai mică decât cea dintre productivitatea muncii sociale și veniturile reale ale celor ce muncesc. Aceasta cel puțin din două motive: în primul rînd,

⁴ *Breviarul statistic al Republicii Socialiste România*, 1966, p. 46, 67, 111.

pentru că pe măsură ce corelația se referă la indicatori mai complecși (însăși determinarea lor prin calcul fiind o operațiune destul de dificilă și în mare măsură încă nepusă la punct), influența diferiților factori, într-un sens sau altul, este mai puternică (reamintim că în cazul salariului real o influență deosebită o exercită prețurile, pe cînd la salariul nominal nu avem de-a face cu așa ceva), și apoi, în al doilea rînd, deoarece o devansare prea mare a productivității muncii sociale față de veniturile reale sau salariul real nici nu s-ar putea baza pe o corelație în care ritmul de creștere al salariului nominal (mediu) să fie foarte apropiat de cel al productivității muncii sau chiar să-l egaleze. Cînd este vorba de această corelație la nivelul întreprinderii, trebuie rezolvate și alte probleme. Aici, punctul de pornire în planificarea corelației dintre creșterea productivității muncii și cea a salariului, nu-l poate constitui relația dintre productivitatea muncii sociale și salariul real. Despre așa ceva nu poate fi vorba în cadrul întreprinderii. Dar despre o corelație dintre productivitatea muncii și salariul mediu (nominal), putem vorbi.

Fiecare întreprindere este direct interesată în reducerea prețului de cost și prin urmare a timpului de muncă individual per produs. Creșterea productivității muncii contribuie la micșorarea cheltuielilor de manoperă în cadrul prețului de cost. Dimpotrivă, creșterea salariilor duce la urcarea acestor cheltuieli. Dacă creșterea salariilor ar întrece creșterea productivității muncii, atunci am înregistra o urcare a prețului de cost. O ușoară urcare a prețului de cost am avea, după părerea noastră, și în cazul creșterii în paralel a productivității muncii cu cea a salariului mediu (nominal).

Mai rămîne un singur caz, cînd într-adevăr prețul de cost ar fi redus și timpul de muncă individual (al întreprinderii pentru producerea unui anumit produs), micșorat și anume: devansarea ritmului de creștere al salariilor muncitorilor de către ritmul de creștere a productivității muncii lor. Cu acest prilej poate fi semnalată și o oarecare contradicție neantagonistă la nivelul întreprinderii. Se știe că valoarea mărfurilor este formată din prețul de cost ($c + v$) pe de o parte și partea care reprezintă plusprodusul (p) pe de alta. Dat fiind faptul că salariile reprezintă unul din elementele de bază ale prețului de cost, întreprinderea este interesată să reducă greutatea specifică a lor în cadrul prețului de cost. Pe de altă parte, una din principalele căi de stimulare materială a muncitorilor în vederea creșterii productivității muncii, rămîne sporirea salariului tarifar, deci creșterea salariului mediu (nominal). Se înțelege de la sine că rezolvarea acestei contradicții nu poate avea loc decît prin menținerea unui ritm de creștere al productivității muncii superior ritmului de creștere al salariului mediu (nominal).

Cu toate acestea, se creează, după părerea noastră, o nouă situație.

Se poate întâmpla ca la nivelul întreprinderii analiza acestei corelații să ne indice că productivitatea muncii a crescut mai rapid decât salariul mediu și totuși, privit prin prisma timpului de muncă individual pe care-l realizează întreprinderea în cauză, să nu se înregistreze nici un avantaj de ordin economic. Cum se explică?

După cum se știe, întreprinderea își realizează produsele nu la timpul de muncă individual, ci la timpul de muncă socialmente necesar, ce se formează la nivel de ramură sau grupuri de ramuri.

Dacă timpul de muncă individual realizat de întreprindere se va situa peste cel socialmente necesar, atunci cu toată creșterea mai rapidă a productivității muncii față de salariul mediu (nominal) nu se va obține un spor care să contribuie în mod firesc la creșterea beneficiului.

Pe lângă faptul că întreprinderile realizează, în practică, ritmuri diferite de creștere a productivității muncii față de salariul mediu, problema corelației dintre acești doi indicatori de bază se pune în diferite întreprinderi în mod diferit. Pentru aceasta, înclinăm să credem că se poate vorbi de o corelație *socialmente necesară* între creșterea productivității muncii și salariu, care nu coincide decât cu totul și cu totul întâmplător cu cea de la nivelul întreprinderii. De altfel, considerăm că stabilirea matematică a acestei corelații socialmente necesare, dă și măsura *optimă* a devansării ritmului de creștere a salariului de către cel al productivității muncii, pe o perioadă bine determinată. Prin aceasta s-ar înregistra și rezultatele maxime. Realizarea acestui deziderat însă depinde de luarea în calcul a o serie de factori, printre care: nivelul tehnicii și caracterul producției, legătura dintre organizarea muncii și normarea muncii, sistemul de salarizare aplicat în întreprinderi, ș.a.m.d.

Din această cauză acțiunea de planificare a corelației dintre productivitatea muncii și salariu este mult îngreunată. De multe ori acțiunea acestor factori este contradictorie iar stabilirea influenței fiecăruia în parte, duce la probleme complicate de matematică.

Ceea ce se poate, de la început, realiza este perfecționarea continuă a metodologiei de calcul a celor doi indicatori, și în mod deosebit a productivității muncii.

Calcularea productivității muncii după metoda valorică, are defecțiunii vizibile. Este suficient să amintim cazul când unele întreprinderi se orientează spre executarea de lucrări scumpe sau care necesită un volum mare de materiale și un volum mic de muncă. Aceasta creează aparența unei productivități mai mari a muncii, ceea ce ar justifica în continuare și un salariu mai mare.

Metoda valorică de calcul a productivității muncii, nu scoate în evidență schimbările ce intervin în modificarea greutății specifice a muncii vii și a celei materializate, și nici influența pe care o exercită cooperarea cu alte întreprinderi. Din această cauză, ea nu oglindește

modificările intervenite în ritmul de creștere a productivității muncii și denaturează legătura ei cu salariul mediu (nominal).

O influență puternică asupra modificării ponderii muncii materializate și a celei vii, o exercită, în condiții actuale, progresul tehnic. În literatura de specialitate se întâlnește părerea că tocmai creșterea ponderii muncii materializate în structura prețului de cost — ca urmare a mecanizării complexe și a automatizării —, ar trebui compensate de micșorarea rapidă a cheltuielilor de muncă vie (rezultatul firesc al creșterii productivității muncii). Invers am asista la o urcare a prețului de cost⁵. Nu credem că lucrurile stau tocmai așa. Nici nu este cu puțință așa ceva, în afară de cazul când am pornit de la premisa că cheltuielile materiale întrucipate în produs ar fi egale cu cheltuielile de muncă vie. Se scapă din vedere aci un fapt esențial și anume, tocmai cea forță productivă, pe care o dobîndește forța de muncă prin introducerea mașinilor moderne, de a crea o masă considerabil sporită de bunuri materiale în unitatea de timp, cu aceeași cheltuială de energie. În acest caz, deși în unitatea de timp sînt efectuate cheltuieli materiale mai mari decît în perioada anterioară, pe unitate de produs, totuși, revine o cantitate mai mică de valoare. Este, desigur, vorba de eficiența deosebită a mașinilor și utilajelor moderne. Azi, cu un volum mai mic de mașini și utilaje dar de un înalt nivel tehnic, este posibilă obținerea unui mare volum de valori de întrebuințare, concomitent cu o cheltuială mai mică de muncă vie. Posibilitatea de care vorbeam mai sus, nu este legată numai de caracteristicile tehnice deosebite ale utilajelor folosite ci și de valorificarea superioară a materiilor prime.

Privit în perspectivă, în legătură cu acest proces, mai apar și alte probleme. Așa, de pildă, în condițiile revoluției tehnico-științifice contemporane, creșterea producției (deci și a productivității muncii) depinde din ce în ce mai puțin de munca vie nemijlocită a muncitorilor, și într-o măsură foarte mare de productivitatea mașinilor, de timpul folosirii lor. Funcția principală a muncitorilor se reduce tot mai mult la supravegherea și dirijarea mașinilor. Creșterea vertiginoasă a productivității muncii, tocmai ca urmare a introducerii și folosirii mașinilor moderne, provoacă o disproporție prea mare între ritmurile celor doi indicatori analizați pînă acum: productivitatea muncii și salariu.

Asigurarea unei corelații corespunzătoare, cît mai apropiate de necesitate, între productivitatea muncii și salariu, atît în faza de planificare cît și în cea de realizare (în cadrul întreprinderii), este legată de calculul corect al tuturor factorilor ce o influențează, și în special a acelor factori care exprimă o contribuție directă a salariaților și

⁵ Simion Țaiğăr, *Veniturile populației și nivelul de trai în R.P.R.*, Editura politică, București, 1964, p. 144—145.

care aduc pină la urmă o creștere a salariilor. Separarea influenței factorilor care depind în mai mică măsură de aportul direct al muncitorilor și în mai mare măsură de aportul întregii societăți (progresul tehnic, cooperarea ș.a.), constituie o premisă absolut necesară în oglindirea cât mai reală a legăturii dintre creșterea productivității muncii și a salariului.

După unii autori, determinarea cantitativă a acestor factori este cu atât mai necesară cu cât productivitatea muncii vii nemijlocite s-ar reduce pe măsura introducerii tehnicii avansate; și am avea de-a face cu o productivitate a mașinilor mai mare⁶. Nu putem să împărtășim această părere, deoarece productivitatea mașinilor (ca să folosim același termen) nu poate fi ruptă de productivitatea muncii vii, nemijlocite. Nu este posibilă din punct de vedere practic creșterea productivității mașinilor fără existența unor muncitori cu o înaltă calificare. Între productivitatea mașinilor și productivitatea muncii vii, nemijlocite, există un raport direct proporțional. Altfel am crea dificultăți inutile în calculul influenței altor factori, cum ar fi normarea muncii. Dacă nu am considera un raport direct proporțional între creșterea productivității muncii vii, nemijlocite și cea a mașinilor, normele stabilite ne-ar apărea în permanență disproporționate de subevaluate. Este adevărat că munca de revizuire a normelor apare ca un mijloc de asigurare a creșterii mai rapide a productivității muncii față de salariul mediu. Datorită decalajului creat în productivitatea muncii de progresul tehnic contemporan, există posibilitatea ca prin slaba fundamentare a normelor (deci subevaluare), muncitorii să-și însușească un spor de salariu care nu este justificat de creșterea productivității muncii lor.

Introducerea mașinilor moderne, după cum am arătat, sporește considerabil productivitatea muncii.

Corespunzător acestei creșteri se pune problema reevaluării normelor. Este oare justificat din punct de vedere economic ca să sporim normele în aceeași proporție cu creșterea productivității muncii așa cum prezintă situația unii economiști?

Dacă am proceda în acest fel, după părerea noastră am neglija din capul locului procentul de intensificare a muncii. Cine ne poate indica cât din creșterea îndeplinirii normelor s-a înfăptuit pe seama creșterii îndeminării muncii, ca urmare a ridicării productivității muncii, și cât pe seama intensificării muncii? Criterii clare din acest punct de vedere încă nu sînt. În orice caz, și într-un caz și în altul, salariul muncitorilor trebuie să crească. În afară de aceasta, sporirea salariilor ca urmare a creșterii procentului de îndeplinire a unor norme insuficient fundamentate din punct de vedere științific ar afecta în mod di-

⁶ Vezi, „Probleme de organizarea muncii și salarizare”, nr. 7/1965 și „Kommunist” nr. 4/1965, p. 36.

rect corelația dintre creșterea productivității muncii și cea a salariului mediu (nominal).

Creșterea productivității muncii este influențată de o serie de factori, dintre cei mai diverși, foarte mulți de ordin extern întreprinderii, pe când procesul de îndeplinire a normelor vizează în primul rînd posibilitățile interne ale ei.

ОТНОСИТЕЛЬНО СООТНОШЕНИЯ ПРОИЗВОДИТЕЛЬНОСТИ ТРУДА И ЗАРАБОТНОЙ ПЛАТЫ

(Резюме)

Взаимодействие производительности труда и заработной платы поднимает сложные вопросы как на уровне предприятий, так и народного хозяйства.

Исходя из необходимости более быстрого роста производительности труда по сравнению с ростом заработной платы, автор пытается изложить некоторые личные мнения об оценке оптимального решения этого соотношения.

ON THE CORRELATION BETWEEN LABOUR PRODUCTIVITY AND WAGES

(Summary)

The interaction between labour productivity and wages raises difficult problems, both for enterprises and for national economy.

Starting from the necessity of a more rapid increase of labour productivity as against of the wages, the author tries to present his own opinions on the optimum solution of this correlation.

MUNCA PRODUCTIVĂ ȘI NEPRODUCTIVĂ. LOCUL ȘI ROLUL ACTIVITĂȚII ȘTIINȚIFICE ÎN CADRUL CELOR DOUĂ SFERE ALE ACTIVITĂȚII SOCIALE

de

ELENA FARKAS ȘI ANA-MARIA LUPAN

Delimitarea sferei producției materiale și a sferei neproductive, repartizarea judicioasă, rațională a forței de muncă între aceste două sfere ale activității sociale constituie o problemă teoretică și practică de mare importanță.

Progresul țării noastre, dezvoltarea ei continuă, mereu ascendentă și în ritm rapid pe calea desăvârșirii construcției socialismului pe o treaptă superioară, sînt condiționate de sporirea continuă a venitului național, indicator sintetic al întregii activități desfășurate în economia națională. Volumul și ritmul creșterii venitului național este în strînsă și directă dependență de numărul și eficiența muncii celor care își desfășoară activitatea în sfera producției materiale a activității sociale, respectiv de numărul și eficiența muncii celor care desfășoară o muncă cu caracter productiv.

Progresul societății noastre socialiste, strîns legat de satisfacerea multiplelor nevoi materiale și culturale ale membrilor societății, de ridicarea nivelului ei de trai, reclamă în același timp un număr din ce în ce mai mare de lucrători, activitatea cărora nu se încadrează în sfera producției materiale și care nu depun muncă productivă, care nu produc, ci dimpotrivă consumă venit național. Desfășurîndu-și activitatea în sfera neproductivă și depunînd o muncă cu caracter neproductiv, cadrele didactice, cadrele sanitare, lucrătorii din domeniul administrației, etc. nu contribuie la sporirea venitului național, dar totuși îndeplinesc funcții sociale necesare și utile. Sporirea numărului lor este determinată de progresul social, de ridicarea societății la un nivel de civilizație din ce în ce mai înalt.

Pornind de la aceste considerente reiese importanța deosebită, practică și teoretică, a problemei delimitării sferei producției materiale

de cea a sferei neproductive; a muncii cu caracter productiv de cea cu caracter neproductiv; a analizei progresului realizat de țara noastră în anii construcției socialismului în repartizarea forței de muncă între aceste două sfere; precum și a dezvăluirii legităților, tendințelor care se conturează de pe acum și care vor caracteriza evoluția raportului dintre aceste două sfere în anii care urmează — probleme care constituie obiectul studiului de față. Referitor la aceste tendințe, trebuie evidențiat faptul că, o dată cu creșterea forței de muncă ocupată în sfera producției materiale, crește rapid și numărul lucrătorilor din sfera neproductivă. Se conturează, de asemenea, din ce în ce mai puternic schimbarea caracterului unor activități sociale, ca de exemplu a activității desfășurate în domeniul cercetării științifice. Sub influența revoluției tehnico-științifice, a transformării științei într-o forță nemijlocită de producție, a industrializării moderne la nivel înalt, o însemnată parte a activității depuse în domeniul cercetării științifice se transformă în măsură crescândă, dintr-o activitate cu caracter neproductiv, într-o activitate cu caracter productiv.

Semnalarea schimbărilor intervenite și a consecințelor practice care decurg din aceasta trebuie să reprezinte o preocupare permanentă a lucrătorilor din domeniul economic îndreptată către realizarea obiectivului trasat de partid: folosirea cu maximă eficiență a forțelor de producție, printre care și a forței de muncă — principala forță de producție a societății.

*

Împărțirea muncii sociale în muncă productivă și neproductivă caracterizează societatea omenească pe toate treptele dezvoltării ei.

Munca productivă, categorie economică general valabilă, comună tuturor orânduirilor sociale, se caracterizează în primul rînd prin trăsături care se regăsesc în fiecare orînduire, și în al doilea rînd, prin trăsături care rezultă din forma socială a producției, din relațiile de producție specifice în cadrul cărora ea se desfășoară.

Orice proces de producție, așa cum arată Marx în volumul I al „Capitalului”, și în „Teorii asupra plusvalorii”, trebuie privit sub *un dublu aspect*, ca proces de muncă simplu și ca un ansamblu de relații de producție istoricește determinat. Din punctul de vedere al procesului de muncă simplu, — făcînd abstracție de forma socială în care ea se desfășoară — munca productivă se prezintă ca munca utilizată pentru producerea bunurilor materiale, ca munca care se stinge într-un produs. Aceasta este o primă condiție pentru ca munca să fie cheltuită într-o formă productivă. „Dacă privim întreg procesul din punct de vedere al rezultatului său, *al produsului*, ambele elemente, adică

mijlocul de muncă și obiectul muncii, apar ca mijloace de producție, iar munca însăși ca muncă productivă"¹.

Munca productivă pe lângă faptul că produce bunuri materiale trebuie să asigure și un plusprodus. „...este productivă numai aceea muncă — arată Marx — care schimbată contra muncă materializată face posibil ca aceasta din urmă să-și găsească expresia într-o cantitate sporită de muncă materializată”². Crearea unei cantități mai mari de bunuri care să depășească bunurile consumate, crearea unor surplusuri de produse, este o condiție a progresului societății, a asigurării reproducerii lărgite în producția materială, precum și a obținerii unei asemenea cantități de produse care să satisfacă nu numai nevoile producătorilor nemijlociți, dar și ale acelor care se ocupă cu munca neproductivă. În acest sens, obținerea unui plusprodus este însăși condiția fundamentală, care face posibilă împărțirea muncii în muncă productivă și neproductivă.

Din cele arătate reiese că, pentru a fi productivă, nu este suficient ca munca să participe doar la procesul de producție material, ci ea trebuie să creeze și un excedent de produs peste produsul necesar. Aceasta este o condiție de cea mai mare importanță pentru ca munca să aibă un caracter productiv.

Atunci când produsul îmbracă forma de marfă, iar munca se desfășoară ca o muncă a producătorului de mărfuri, potrivit sublinierilor lui Marx, munca productivă, sub aspectul ei de muncă concretă, transmite valoarea mijloacelor de producție în valoarea noului produs, iar sub aspectul ei de muncă abstractă creează o valoare nouă. Prin latura ei concretă, munca productivă transformă mijloacele de producție într-un produs nou, într-o nouă valoare de întrebuințare, iar în calitatea ei de muncă abstractă creează valoare nouă.

Deoarece munca productivă nu este numai un raport între om și natură, între activitate și efect util, între producător și produsul muncii, ci și un raport social de producție, ea are caracter diferit în funcție de orînduirea socială în care se desfășoară.

În concepția marxistă, caracterul productiv sau neproductiv al muncii derivă din „...forma socială determinată, din relațiile sociale de producție în cadrul cărora această muncă se înfăptuiește”³. Referindu-se la economiștii burghezi, Marx arată că: „numai mărginirea burgheză poate considera că formele capitaliste ale producției sînt forme absolute ale acesteia și deci forme naturale veșnice ale producției, numai ea poate confunda problema: ce este *munca productivă* din punctul de vedere al capitalului, cu problema: care muncă este în genere productivă, sau ce este munca productivă în general”⁴.

¹ K. Marx, *Capitalul*, vol. I. Ed. politică, București, 1960, p. 210.

² K. Marx, *Teorii asupra plusvalorii*. Partea I, Ed. politică, București, 1959, p. 308.

³ *Ibidem*, p. 101.

⁴ *Ibidem*, p. 301.

Din punctul de vedere al capitalului, pentru ca munca să fie productivă este necesar ca ea să producă plusvaloare pentru capitalist. „Munca productivă este deci munca care, în ceea ce-l privește pe muncitor, nu reproduce decât valoarea, în prealabil determinată, a forței de muncă, dar care în același timp, ca activitate creatoare de valoare, face să crească valoarea capitalului”⁵. Așadar, în sistemul producției capitaliste munca productivă este aceea muncă care produce plusvaloare, aceea muncă care transformă în capital condițiile obiective ale muncii și face din posesorul lor un capitalist, prin urmare produce sub formă de capital propriul ei produs. Aceasta înseamnă, că în condițiile relațiilor de producție capitaliste, munca productivă capătă o formă specifică, devine o muncă creatoare de plusvaloare și contribuie astfel la reproducția lărgită a relațiilor de producție capitaliste.

Munca productivă în capitalism, arată Marx, nu este decât „o expresie concisă, care rezumă întregul conținut și caracterul specific al relației în care forța de muncă figurează în procesul de producție capitalist”⁶.

Trăsătura fundamentală și generală a muncii productive rămîne, și în condițiile socialismului, participarea la producția bunurilor materiale și crearea plusprodusului.

Munca cheltuită în formă productivă, în producția bunurilor materiale, constituie și în socialism baza existenței și a progresului social. Ea constituie unica sursă a acumulării și, prin aceasta, a reproducției socialiste lărgite și a dezvoltării întregii societăți, a creșterii nivelului de trai al oamenilor muncii. Fără existența muncii productive nu este de conceput nici o altă formă de activitate umană; ea reprezintă baza materială pentru toate celelalte forme de activități.

Munca productivă este munca depusă în industrie, construcții, agricultură și silvicultură, parțial în transporturi, activitatea cu caracter productiv din circulația mărfurilor, activitatea în edituri, institute de proiectări, de asemenea și o parte a serviciilor materiale, ca de exemplu, livrarea de energie electrică, aburi, căldură pentru industrie etc. Utilizarea serviciilor enumerate constituie o parte integrantă a procesului de producție a bunurilor materiale, ele înglobîndu-se în valoarea producției create. Participarea la aceste ramuri de activitate, înseamnă cheltuirea muncii într-o formă productivă.

Munca productivă: participarea la producția materială și crearea plusprodusului, capătă în socialism un conținut nou, în funcție de esența orînduirii socialiste, potrivit relațiilor de producție socialiste.

Conținutul nou al categoriei de muncă productivă în socialism față de capitalism e determinat de modul diferit de unire a factorului obiectiv cu factorul subiectiv al producției, de modul de unire a mij-

⁵ *Ibidem*, p. 304.

⁶ *Ibidem*, p. 303.

loacelor de producție cu forța de muncă. Acest mod specific de unire este rezultatul proprietății obștești asupra mijloacelor de producție, al instaurării proprietății socialiste în cele două forme ale ei: proprietatea socialistă de stat și proprietatea socialistă cooperatistă; al muncii libere bazată pe relații de colaborare și ajutor reciproc între oamenii muncii eliberați de exploatare.

Noul conținut al muncii productive în socialism, rezultat al modului caracteristic de unire a factorului obiectiv și a factorului subiectiv al producției își găsește expresia în aceea că, produsul și plusprodusul creat reprezintă un produs pentru societate și este folosit în interesul întregii societăți pentru satisfacerea necesităților acesteia. Sint importante în acest context observațiile lui Marx: „Să presupunem însă că nu există capital și că muncitorul își însușește singur supra-munca sa, excedentul valorilor create de el peste suma valorilor consumate de el. Numai atunci s-ar putea spune că munca unui asemenea muncitor este într-adevăr productivă, sau, cu alte cuvinte, că ea creează valori noi”⁷. Privit în acest fel numai orînduirea socialistă creează condițiile pentru ca munca să fie într-adevăr productivă, ca valorile create în timpul de supramuncă să fie folosite de întreaga societate și în interesul întregii societăți. Acest specific al muncii productive în socialism este evidențiat și de V. I. Lenin. Din moment ce este instaurată proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție și producția este dirijată de oamenii muncii, arată V. I. Lenin, „Produsele obținute... vor merge... în folosul oamenilor muncii însăși, iar prisosul produs de ei peste cele necesare întreținerii lor va servi pentru satisfacerea nevoilor muncitorilor, pentru deplina dezvoltare a tuturor aptitudinilor lor și pentru folosirea în condiții de deplină egalitate în drepturi a tuturor cuceririlor științei și artei” (s.n.)⁸. Prin urmare, în socialism, conținutul nou al muncii productive față de toate celelalte orînduiri sociale bazate pe exploatare, își găsește expresia în aceea că, întreaga muncă este depusă în interesul societății, asigurînd existența și progresul ei în ansamblu.

•

Munca productivă constituie baza existenței societății pe toate treptele de dezvoltare ale acesteia. Succesiunea modurilor de producție, apariția capitalismului și înlocuirea acestuia pe cale revoluționară cu modul de producție socialist, a conturat din ce în ce mai puternic necesitatea, ca o parte din cantitatea totală de muncă de care dispune societatea să fie utilizată într-o formă neproductivă, în afara ramurilor producției materiale. Potrivit sublinierii lui Marx „...munca neproduc-

⁷ *Ibidem*, p. 98.

⁸ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. II, Ed. P.M.R. 1960, p. 96.

tivă este munca care nu se include în producția mărfii, al cărei scop final nu este producția mărfii”.⁹

Activitatea socială depusă în ramurile producției nemateriale, include în capitalism activități cu caracter de servicii ca: administrația de stat, armata, aparatul de oprimare a clasei muncitoare, aparatul pentru menținerea ordinii interne, învățământul, știința, ocrotirea sănătății, activitatea culturală, etc. În capitalism, mai ales o dată cu dezvoltarea capitalismului monopolist de stat, crește în mare măsură numărul acelor care își desfășoară activitatea în sfera neproductivă. Caracteristica acestei creșteri constă în faptul că ea nu este legată numai de necesitățile dezvoltării societății, ci și de accentuarea parazitismului orînduirii capitaliste, de accentuarea contradicțiilor producției capitaliste, de străduințele de a limita desfășurarea tot mai amplă a luptei clasei muncitoare, de creșterea numărului celor ocupați în deservirea personală a claselor exploatoare. Datorită acestor factori, o parte crescîndă din munca societății este cheltuită nu numai într-o formă neproductivă, dar și inutilă din punctul de vedere al întregii societăți. Chiar și activitățile care sînt utile din punctul de vedere al întregii societăți, ca învățământul, asistența medicală, satisfac în primul rînd interesele capitaliștilor, deoarece contribuie la reproducerea și calificarea forței de muncă necesare procesului de producție capitalist.

După cum arată Marx în „Teorii asupra plusvalorii”, capitalistul are posibilitatea să se servească de activitatea depusă în sfera neproductivă în măsura îmbogățirii sale, în măsura în care el exploatează muncitorii productivi. În ceea ce-l privește pe muncitorul productiv, el „... are mai puțin ca oricine posibilitatea de a dispune de *serviciile lucrătorilor neproductivi*, deși trebuie să plătească mai mult decît toți pentru servicii *ce-i sînt impuse* (stat, impozite)”.¹⁰ În capitalism, cea mai însemnată parte a activității lucrătorilor din sfera neproductivă deservește deci, în primul rînd direct sau indirect, interesele clasei exploatoare. Dacă în sfera productivă irosirea muncii sociale este legată de caracterul anarhic, spontan al producției, în sfera neproductivă ea este rezultatul faptului că munca depusă în această sferă nu este necesară în totalitatea ei întregii societăți.

În orînduirea socialistă, trăsătura specifică a activității depuse în ramurile sferei neproductive în domeniul: științei, învățămîntului, culturii, asistenței medicale, administrației, prestării de servicii etc., constă în faptul că aceste activități sînt *în totalitatea lor*, necesare și utile întregii societăți. Această caracteristică a muncii neproductive în socialism, spre deosebire de capitalism, rezultă din unitatea economică,

⁹ K. Marx, *Ertékèbblet elméletek* (Teorii asupra plusvalorii), Partea a III-a, Budapesta, 1963, p. 394.

¹⁰ K. Marx, *Teorii asupra plusvalorii*, Partea I, Ed. politică, București, 1959, p. 312.

politică, social-culturală a întregului popor, fapt care își pune amprenta asupra activității tuturor membrilor societății.

Lărgirea activității cu caracter neproductiv în socialism indică gradul de dezvoltare și de creștere a bunăstării poporului. Marx în „Critica programului de la Gotha” arată că, în condițiile orînduirii socialiste, cheltuielile legate de dezvoltarea învățămîntului, culturii, artei, asistenței medicale cresc incomparabil mai repede decît în capitalism. În ceea ce privește cheltuielile legate de învățămînt, Marx atrage atenția că școlarizarea poate fi înfăptuită și organizată în gradul cel mai înalt doar atunci, cînd este înfăptuită de către stat, fără plată, și că cheltuielile destinate dezvoltării învățămîntului cresc în măsura în care se dezvoltă societatea socialistă.

De asemenea, Marx în referirile sale privitoare la orînduirea socialistă, scoate în evidență, în legătură cu cheltuielile generale de administrație, faptul că activitatea depusă în acest domeniu se restrînge în mod considerabil în raport cu capitalismul și „... se micșorează în aceeași măsură în care se dezvoltă societatea nouă”.¹¹

Deși activitatea depusă în domeniul administrației se restrînge, numărul celor care își desfășoară activitatea în sfera neproductivă și ponderea acestei sfere în ansamblul activității sociale crește. Lărgirea sferei neproductive, sporirea continuă a numărului celor care depun o activitate neproductivă dar social utilă, este expresia progresului societății socialiste, a ridicării ei pe o treaptă superioară.

*

Analizînd structura populației ocupate în sfera productivă și neproductivă a activității sociale din țara noastră, constatăm că, deși masa principală a populației ocupate este îndreptată către sfera productivă, în toți anii construcției socialiste a crescut rapid și numărul populației ocupate în sfera neproductivă. Dinamica ponderii populației ocupate în sfera productivă și neproductivă în perioada anilor 1950—1965 rezultă din tabelul 1.

Tabel 1

Structura populației ocupate în sfera productivă și neproductivă între anii 1950—1965 (în %) ¹²

	1950	1955	1959	1965
Total populație ocupată	100,0	100,0	100,0	100,0
În sfera producției materiale	92,6	92,5	91,7	89,2
În sfera neproductivă	7,4	7,5	8,3	10,8

¹¹ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 19, Ed. politică, București, 1964, p. 19.

¹² *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România 1966*, p. 114—115.

Ponderea populației ocupate în sfera neproductivă, așa cum rezultă din tabelul 1, între anii 1950—1965 a crescut de la 7,4% la 10,8%. Această creștere este rezultatul faptului că, în perioada amintită, populația ocupată în sfera productivă a sporit într-o proporție mult mai mică decât populația din sfera neproductivă. Astfel, în timp ce între anii 1950—1964 populația ocupată în sfera productivă a sporit cu 12,2%, cea din sfera neproductivă a sporit într-o proporție cu mult mai mare, cu 54,3%.¹³

Sporul de 54,3% înregistrat de populația ocupată în sfera neproductivă în perioada 1950—1964 rezultă dintr-o creștere foarte diferențiată în diversele domenii de activitate încadrate în sfera neproductivă. Această creștere diferențiată a activității neproductive a cauzat schimbări, modificări în interiorul sferei neproductive, așa cum rezultă aceasta din tabelul 2.

Tabel 2

Dinamica populației ocupate în ramurile sferei neproductive în perioada 1950—1965 (în %) ¹⁴

	1950	1955	1959	1965
Total:	7,4	7,5	8,3	10,8
Transporturi de călători	0,6	0,7	0,6	0,8
Telecomunicații care deservesc ramuri neproductive și populația	0,2	0,2	0,3	0,4
Gospodăria comunală de locuințe și alte prestări de servicii neproductive	0,7	0,9	1,5	2,1
Învățământ, cultură și artă	2,3	2,2	2,4	3,5
Știință și deservire științifică*	0,2	0,3	0,4	0,5
Ocotirea sănătății, asistența socială și cultura fizică	1,1	1,2	1,4	2,0
Administrația**	1,7	1,5	1,2	1,0
Alte ramuri	0,6	0,5	0,5	0,5

¹³ *Dezvoltarea economică a României. 1944—1964.* Ed. Academiei R.P.R., 1964, p. 198.

¹⁴ *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România 1966*, p. 114—115.

* În *Anuarul statistic al R.P.R.* „Știința și deservirea științifică” fără nici o altă specificare este inclusă în sfera neproductivă.

** În cadrul populației ocupate în administrație deosebim mai multe categorii: personalul din aparatul administrativ, personalul pentru menținerea ordinii interne, etc. Numărul acestora manifestă o continuă tendință de scădere. Populația ocupată în organizarea și planificarea producției, considerăm că trebuie să crească, nu însă în măsura creșterii volumului acestor munci, deoarece creșterea rapidă a mecanizării operațiunilor de calcul, folosirea mașinilor electronice etc. înlocuiește și în acest domeniu munca a mii de lucrători.

Creșterea ponderii populației ocupate în sfera neproductivă așa cum reiese din tabelul 2, cu excepția „administrației” unde se constată o scădere continuă, este rezultatul progresului înregistrat de patria noastră în domeniul economic, științific, cultural, rezultat al politicii realiste, științifice promovate de Partidul Comunist Român. Creșterea populației ocupate în sfera neproductivă, rezultă în primul rând din politica de industrializare socialistă a țării. Industrializarea bazată pe tehnica modernă, impune formarea cadrelor cu o înaltă pregătire profesională și, o dată cu aceasta, lărgirea activității din învățămîntul de toate gradele. Progresul cultural, științific și social al poporului determină, de asemenea, creșterea populației ocupate în domeniul gospodăriei comunale, a ocrotirii sănătății, a cercetării științifice, a activității culturale, așa cum rezultă aceasta din tabelul 2.

*

Problema delimitării muncii productive și neproductive nu este complet rezolvată pentru unele activități situate la punctul de contact dintre cele două sfere de activitate socială. În aceste activități se încadrează și munca depusă de lucrătorii din domeniul științific.

În condițiile revoluției tehnico-științifice contemporane caracterul productiv sau neproductiv al activității științifice este de cea mai mare importanță. Trăsătura esențială, distinctivă a revoluției tehnico-științifice, este faptul că știința, așa cum arăta și Marx, devine tot mai mult o nemijlocită forță materială de producție. Transformarea științei în forță nemijlocită de producție este condiționată de succesele uriașe ale științei, de aplicarea rezultatelor cercetării științifice în producție. Măsura în care știința devine o forță nemijlocită de producție, iar producția o aplicare tehnologică a științei, forța ei materializată, și măsura în care aceasta poate fi folosită în interesul omenirii, depinde de caracterul relațiilor de producție.

În condițiile socialismului are loc unirea deplină a științei cu producția, știința devine factorul hotărîtor în creșterea puternică a forțelor de producție ale societății.

Știința este chemată să aibă un rol din ce în ce mai important în creșterea puterii economice a țării noastre. Partidul nostru consideră știința ca un „aliat important” în lupta pentru dezvoltarea și întărirea orînduirii socialiste. „Știința care stă la baza construirii socialismului — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — trebuie să-și aducă contribuția tot mai activă la întărirea forței economice a patriei, la dezvoltarea întregii societăți”.¹⁵

¹⁵ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al IX-lea Congres al P.C.R.* Ed. politică, București, 1965, p. 50.

Importanța crescândă acordată dezvoltării științei de către partidul și guvernul nostru a avut drept rezultat creșterea continuă a investițiilor efectuate în acest domeniu. Sumele investite și numărul salariaților din domeniul activității științifice în anii construcției socialiste au înregistrat următoarea evoluție:

Tabel 3

Investiții destinate dezvoltării științei și deservirii științifice (în milioane lei)¹⁶

Anii	1951—1955	1956—1959	1960—1965
Investiții	697	851	1865

Congresul al IX-lea al P.C.R. prevede ca pentru întărirea bazei materiale a științei în perioada 1966—1970, pentru finanțarea cercetărilor științifice să se aloce 7 miliarde lei, din care 1,5 miliarde să fie destinate construirii de noi instituții și laboratoare, dotării lor cu aparatură cu un nivel tehnic ridicat. Fondurile destinate științei în perioada 1966—1970 vor crește astfel cu 44,8% față de perioada 1961—1965. Investițiile pentru cercetarea științifică, în aceeași perioadă, stabilite inițial la 1,5 miliarde lei, au fost suplimentate la 1,9 miliarde lei¹⁸. Creșterea importantă a investițiilor în domeniul activității științifice va fi însoțită de creșterea însemnată a numărului de cercetători științifici. Dacă în anul 1965 în cele 264 unități de cercetare științifică lucrau 23 000 de cercetători cu pregătire superioară, numărul lor pînă în 1970 va crește la peste 30 000¹⁹. Aceasta înseamnă că la fiecare 170 de salariați va reveni aproximativ un cercetător științific.²⁰

Tabel 4

Numărul mediu scriptic al populației ocupate în domeniul activității și deservirii științifice (în mii)¹⁷.

Anii	1950	1955	1959	1965
Populația ocupată	21,8	31,0	35,9	59,1

Numărul celor care se ocupă cu cercetarea științifică este mult mai mare, dacă luăm în considerare pe lângă institutele Academiei și

¹⁶ *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România 1966*, p. 372—373.

¹⁷ *Ibidem*, p. 116—117.

¹⁸ Roman Moldovan, *Raport la proiectul de program unitar al cercetării științifice pe perioada 1965—1970*, „Scinteia” nr. 7041 din 15 iulie 1966.

¹⁹ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al IX-lea Congres al P.C.R.* Ed. politică, București, 1965, p. 49.

²⁰ Calculat prin raportarea numărului de 30 000 de cercetători în 1970, la numărul de salariați de 5 200 000 în același an.

institutele departamentale, instituțiile de învățământ superior și laboratoarele marilor întreprinderi. Numai în învățământul superior există peste 13 000 de specialiști, care concomitent cu activitatea lor didactică desfășoară și o vastă activitate științifică.

Potrivit unor date statistice publicate de UNESCO, numărul oamenilor de știință pe plan mondial se dublează în fiecare deceniu.

Consecința economică a creșterii rolului activității științifice, a transformării științei într-o forță nemijlocită de producție, constă în faptul că, în fiecare produs, se află mai puțină muncă fizică și mai multă gândire, mai multă muncă de cercetare și proiectare. Procesul de producție actual devine astfel din ce în ce mai complex, în sensul, că rolul și volumul muncii intelectuale crește permanent. În aceste condiții se pune problema dacă munca depusă în domeniul activității științifice trebuie să fie considerată ca activitate neproductivă, sau, dacă ea se apropie și devine treptat activitate cu caracter productiv.

Problema dacă activitatea științifică constituie sau nu o activitate productivă, nu poate fi rezolvată pornind numai de la faptul, dacă această activitate deservește sau nu producția materială. O serie de activități din sfera neproductivă sînt mai mult sau mai puțin legate și condiționează desfășurarea activității depuse în sfera producției materiale, fără însă ca prin aceasta ele să aibă un caracter productiv. Pentru ca o activitate să fie productivă nu este suficient să servească doar procesul de producție, ci este necesar ca ea să constituie o parte integrantă a acesteia.

Pentru a lămuri caracterul productiv sau neproductiv al muncii depuse în domeniul cercetării științifice trebuie să privim munca nu numai sub aspectul ei de muncă individuală, ci, așa cum a arătat Marx, din punctul de vedere al muncii colective depuse de muncitorul colectiv. Produsul muncii la un anumit nivel de dezvoltare a societății se transformă într-un „produs comun al unui muncitor colectiv, adică al unui personal muncitoresc combinat, ai cărui membri mînuiesc obiectul muncii într-un mod mai direct sau mai puțin direct. O dată cu caracterul cooperativ al procesului de muncă însuși, se lărgeste deci în mod necesar noțiunea muncii productive și a purtătorului ei, muncitorul productiv”.²¹ Muncitorul colectiv, adică personalul muncitoresc combinat, în procesul de muncă, leagă între ei munca intelectuală și munca manuală, tot așa cum în natură „capul și mîna sînt legate între ele”²²

Prin categoria muncitorului colectiv sfera de cuprindere a muncii productive se lărgeste. Participarea la procesul producției materiale, condiție fundamentală a muncii productive se extinde astfel asupra unor categorii de lucrători care prin munca lor *nu* acționează direct asupra obiectului muncii. În acest sens, chiar dacă nu participă direct

²¹ K. Marx, *Capitalul*, vol. I, Ed. politică, București, 1960, p. 517.

²² *Ibidem*, p. 517.

la procesul de producție, cercetătorul științific din laboratoarele uzinale, inginerii, tehnicienii și funcționarii, inclusiv personalul de conducere din ramurile producției materiale se includ în categoria muncitorului colectiv și sînt ca atare lucrători productivi. „Printre muncitorii productivi — arată Marx — se numără, firește, toți acei care într-un fel sau altul participă la producția mărfii, începînd cu muncitorul manual propriu-zis și terminînd cu directorul, inginerul”²³.

În ceea ce privește munca depusă de lucrătorii științifici, care lucrează în domeniul cercetării aplicative în laboratoare, institute de proiectări, etc., chiar dacă din punct de vedere organizatoric-administrativ nu aparțin de o întreprindere productivă — după părerea noastră — trebuie incluși în rîndurile celor care efectuează muncă productivă, deoarece activitatea lor are ca scop producția materială și face parte integrantă din aceasta. Potrivit indicațiilor lui Marx: „Munca productivă... este orice muncă care intră în producția mărfii, de orice fel ar fi ea, manuală sau nu, prin urmare și cea științifică”²⁴.

Munca științifică aplicată în producție trebuie deci considerată muncă productivă. Extinderea muncii în domeniul cercetării științifice aplicative lărgeste în mod corespunzător sfera de cuprindere a muncii productive. Drept rezultat, dacă astăzi consumul de energie electrică sau puterea instalată, cantitatea de oțel ce revine pe cap de muncitor constituie indici de mare importanță ai nivelului de dezvoltare a producției materiale, în curînd, drept indice va servi pe lîngă acestea și numărul de matematicieni, ingineri, chimiști, biologi, economiști etc. ce vor reveni la mia de muncitori.

Nu orice muncă de cercetare științifică trebuie considerată însă productivă. Munca științifică de cercetare fundamentală, care nu este îndreptată direct și nemijlocit spre producția materială, după părerea noastră, nu poate fi considerată ca muncă productivă. Desigur, nu trebuie să pierdem din vedere faptul că cercetarea fundamentală are o importanță deosebită și stă la baza cercetărilor aplicative. Ceea ce astăzi ține de domeniul cercetării fundamentale, într-un viitor apropiat trece în domeniul cercetării aplicative, domeniu în care se rezolvă problemele legate și ridicate de practica producției.

De aceea, o condiție importantă a sporirii eficienței muncii științifice — ne arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — „este tocmai îmbinarea armonioasă a cercetării fundamentale cu cea aplicativă. Preocuparea insuficientă față de un aspect sau altul duce în mod inevitabil la îngustarea orizontului de cercetare, la stagnarea progresului științific”²⁵.

²³ K. Marx, *Teorii asupra plusvalorii*, Partea I, Ed. politică, București, 1959, pagina 100—101.

²⁴ K. Marx, *Ertéktöbbslet elméletek* (Teorii asupra plusvalorii). Partea a III-a, Budapesta, 1963, p. 394.

²⁵ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al IX-lea Congres al P.C.R.* Ed. politică, București, p. 50—51.

O trăsătură specifică a activității de cercetare științifică este legătura strânsă între cercetarea teoretică și rezolvarea problemelor concrete ale economiei naționale, între știință și practica socială. „Una din principalele sarcini de viitor — se arată în Comunicatul Plenarei C.C. al P.C.R. din 8—10 decembrie 1965 — este legarea tot mai strânsă a cercetării științifice de nevoile vitale ale economiei și culturii țării, apropierea oamenilor de știință de marile centre de producție, creșterea rolului științei în asigurarea progresului multilateral al societății noastre socialiste”.²⁶

Îndeplinirea cu succes a noilor sarcini ce decurg din dezvoltarea social-economică a țării, legătura strânsă între dezvoltarea științei și practica social-economică au creat necesitatea îmbunătățirii sistemului de organizare a activității științifice a concentrării cadrelor și mijloacelor materiale spre obiectivele cu cea mai mare eficiență. În acest scop, dezvoltarea științei în țara noastră se înfăptuiește planificat. Consiliul Național al Cercetării Științifice înființat la sfârșitul anului 1965, elaborează direcțiile de orientare și programul unitar de cercetare științifică și de pregătire a cadrelor, asigură coordonarea activității științifice pe plan național. Organizarea activității științifice de către Consiliul Național al Cercetării Științifice asigură o legătură strânsă cu producția socială, înlătură paralelismele, irosirea forțelor materiale și umane și asigură o înaltă eficiență a muncii de cercetare științifică.

Consiliul Național al Cercetării Științifice dezvoltând, îndrumând și coordonând activitatea de cercetare științifică, contribuie la înfăptuirea politicii partidului și guvernului de ridicare economică și socială a țării. El asigură legarea tot mai strânsă a cercetării științifice de cerințele concrete ale economiei și culturii în scopul rezolvării marilor probleme ale construcției socialiste.

În expunerea ținută la Sesiunea Marii Adunări Naționale cu privire la „Îmbunătățirea organizării și îndrumării activității de cercetare științifică”, tovarășul Nicolae Ceaușescu arată că: „Congresul al IX-lea al P.C.R. a trasat sarcina promovării progresului tehnic în toate sectoarele activității productive... Această cere oamenilor noștri de știință să se preocupe neîncetat de dezvoltarea cercetărilor legate de nevoile actuale ale producției, ținând seama de dezvoltarea în perspectivă a acestora, devansând prin cercetările lor mersul înainte al economiei”.²⁷ Știința trebuie să dea răspuns la toate problemele actuale și totodată să creeze o bază trainică propriei sale dezvoltări în perspectivă. „Progresul științific — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — cere grijă și sollicitudine față de aceea ce este nou în cercetare. Ceea ce se creează

²⁶ Comunicatul C.C. al P.C.R. cu privire la Plenara C.C. a. P.C.R. din 8—10 decembrie, „Scinteia” din 11 decembrie 1965 nr. 6828.

²⁷ Nicolae Ceaușescu, *Cu privire la îmbunătățirea organizării și îndrumării activității de cercetare științifică*, Ed. politică, București, 1965, p. 24—25.

azi constituie punctul de plecare al unor descoperiri viitoare care îmbogățesc gândirea omenească, completează sfera cunoașterii".²⁸

Referindu-se concret la perioada 1966—1970, în cuvîntul de închidere rostit la Plenara C.C. al P.C.R. din iunie 1966, tovarășul Nicolae Ceaușescu arată: „Promovarea progresului tehnic impune intensificarea activității de cercetare științifică și valorificarea pe scară largă în producție a realizărilor științei și tehnicii contemporane. Este cunoscut rolul important pe care trebuie să-l îndeplinească știința în dezvoltarea economiei și culturii, în întreaga operă de construcție a socialismului. Pentru a îndeplini acest rol, cercetarea științifică atît cea fundamentală, cît și cea aplicativă, trebuie să pornească de la cunoașterea aprofundată a direcțiilor dezvoltării economiei și sociale a țării noastre, a tendințelor generale ale dezvoltării societății”.²⁹ În mod corespunzător, în planul unitar al cercetării științifice perioada 1966—1970, programul a fost orientat spre extinderea în primul rînd a problemelor și temelor prin a căror rezolvare se va aduce o contribuție importantă la dezvoltarea industriei și a ramurilor ei de bază, la ridicarea nivelului agriculturii, la valorificarea superioară a resurselor naturale ale țării, și la descoperirea de noi surse de materii prime. Această orientare este evidențiată de faptul că aproape două treimi din problemele și temele incluse în programul unitar și aproximativ 70% din cele incluse în planul de stat se referă la domeniile științelor tehnice, ale căror rezultate vor fi în cea mai mare parte valorificate în producție.

Consiliul Național al Cercetării Științifice, prin faptul că asigură concentrarea planificată a forțelor spre direcțiile principale ale cercetării științifice, creează totodată și condițiile pentru desfășurarea nestînjinită a inițiativei creatoare a tuturor oamenilor de știință, pentru manifestarea liberă a individualității creatoare, a îndrăznelii și a spiritului inovator. Aceasta permite continuarea tradițiilor progresiste ale înaintașilor, dezvoltarea științei la nivelul cerințelor contemporane și sporște contribuția oamenilor de știință din țara noastră la dezvoltarea patrimoniului științei universale.

Cercetarea științifică este unul dintre principalele domenii de manifestare a geniului fiecărui popor, a gândirii și capacității sale creatoare, iar „poporul nostru — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — a dovedit cu prisosință calitățile cu care este înzestrat, forța, talentul și capacitatea de a făuri mari valori științifice și culturale”.³⁰

*

²⁸ Nicolae Ceaușescu, *Planul cincinal o nouă etapă de progres și prosperitate în viața poporului român, în înflorirea României Socialiste*, Ed. politică, București, 1966, p. 32.

²⁹ Nicolae Ceaușescu, *Cu privire la îmbunătățirea organizării și îndrumării activității de cercetare științifică*, Ed. Politică, București, 1965, p. 24—25.

³⁰ *Ibidem*, p. 12.

Politica partidului nostru de lărgire continuă a activității depuse în domeniul cercetării științifice, fundamentale și aplicative, lărgeste treptat sfera de cuprindere a categoriei de muncă productivă și a lucrătorului colectiv. Lucrătorul din domeniul științific devine într-o măsură tot mai mare parte componentă a muncitorului colectiv și prin aceasta participă la munca productivă.

Îndeplinirea sarcinilor trasate în acest domeniu de Congresul al IX-lea al P.C.R., va asigura ca cercetarea științifică să servească în măsură tot mai mare practica și ca rezultatele cercetărilor științifice să-și găsească o tot mai largă aplicare în producție.

În aceste condiții se produc schimbări în conținutul muncii productive în sensul lărgirii ei, fapt, care după părerea noastră ar trebui să găsească o reflectare corespunzătoare în delimitarea activității științifice; a celei aplicative de cea fundamentală și includerea ei în parte în sfera productivă și numai în parte în sfera neproductivă a activității sociale.

ПРОИЗВОДИТЕЛЬНЫЙ И НЕПРОИЗВОДИТЕЛЬНЫЙ ТРУД. МЕСТО И РОЛЬ НАУЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РАМКАХ ЭТИХ ДВУХ ОБЛАСТЕЙ ОБЩЕСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

(Резюме)

Авторы ставят себе целью разграничить производительный и непроизводительный труд при социализме и включить научную деятельность в эти две области общественной деятельности.

Определение роли и места науки в рамках этих двух областей общественной деятельности настоятельно необходимо по мере того, как наука превращается в непосредственную производительную силу и способствует прямым образом решению вопросов социалистического строительства.

Авторы считают, что научная деятельность в заводских лабораториях, проектных организациях и т.д., происходящая из самого понятия производительного труда, естественным образом должна быть включена в эту деятельность.

Авторы высказывают мнение, что научная деятельность прикладного характера, безразлично от того, развертывается ли она или нет в рамках отраслей материального производства, должна также рассматриваться как производительная деятельность. Научно-исследовательская деятельность основного характера не включается в деятельность, имеющую производительный характер, однако следует учитывать, что она лежит в основе прикладных исследований, что всё то, что в настоящее время относится к области основного исследования, в короткое время перейдет в область прикладного исследования.

Авторы подчёркивают особую заботу партии и правительства о развитии научной деятельности, об усилении её связи с производством — факт, имеющий как результат ускорение превращения всё более значительной части научной деятельности в занятие производительного характера.

PRODUCTIVE AND NON-PRODUCTIVE WORK. THE PLACE AND THE ROLE OF
SCIENTIFIC ACTIVITY WITHIN THE FRAMEWORK OF THE TWO SPHERES OF
THE SOCIAL ACTIVITY

(Summary)

The authors intend to define the productive and non-productive work in socialism and to integrate the scientific activity in the two spheres of social activity.

As science is transformed in an organic part of the process of production and contributes directly to the solving of the socialist construction problems, it is necessary to establish the role and the place of science in the two spheres of social activity.

The authors consider that scientific activity of the plant laboratories, as well as of the designing institutes — deriving from the notion of productive work itself — must be included within the framework of this activity.

The authors hold that the scientific activity with an applying character no matter whether it is carried on, or not, in the branches of material production, must be also considered as a productive activity. As regards scientific research activity with a fundamental character, it does not belong to the activity with a productive character, but it is necessary to have in view that it is at the basis of applied research, and what today belongs to the fundamental research "to-morrow" will pass in the field of applied research.

The authors show the special care of our Party and Government as regards the development of scientific activity, its correlation with production. As a consequence, a more and more significant part of scientific activity is transformed in a work with a productive character.

CONCEPȚIA MARXISTĂ DESPRE IMPOZITE

de

CONSTANTIN TULAI

Se împlinesc 100 de ani de cînd, în aprilie 1867, Karl Marx a trimis la tipar primul volum al monumentalei sale opere „Capitalul”, operă care avea să marcheze desăvîrșirea revoluției în economia politică.

A trecut un veac și vor mai trece milenii, iar „Capitalul” a rămas și va rămîne — așa cum scria V.I.Lenin — același „model de analiză științifică, făcută după metoda materialistă, a unei formațiuni sociale — cea mai complexă dintre toate —, model recunoscut de toată lumea și neîntrecut de nimeni”¹.

Tot Lenin este acela care explică și miracolul imensului succes dobîndit de „Capitalul” lui Marx. „Capitalul — scria el — a avut un succes atît de imens tocmai pentru că această carte a unui «economist german» înfățișa a avea cititorului întreaga formațiune socială capitalistă: cu aspectele ei curente, cu manifestările sociale concrete ale antagonismului dintre clase, inerent acestor relații de producție, cu suprastructura politică burgheză care apără dominația clasei capitaliștilor, cu ideile burgheze despre libertate, egalitate etc., cu relațiile de familie burgheze”².

Analizînd multilateral și profund științific relațiile de producție din capitalism, Marx a dezvăluit secretul exploatării capitaliste, piatra unghiulară a teoriei sale economice fiind teoria plusvalorii.

Dar Marx nu se limitează în explicarea exploatării capitaliste la cea de bază, efectuată direct în cadrul procesului de producție. În opera sa există numeroase referiri și la exploatarea suplimentară ce are loc în procesul de repartiție a produsului social și a venitului național, prin intermediul prelevării obligatorii a unei părți din veniturile populației la dispoziția clasei dominante organizată în stat.

¹ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. I, Editura politică, București, 1960, p. 139.

² *Ibidem*, p. 137—138.

Precizările lui Marx legate de impozite sînt atît de numeroase încît o prezentare, oricît ar fi ea de sumară, nu este posibilă în cadrul restrîns al unui articol. De aceea, în cele ce urmează ne vom referi doar la acelea care, după părerea noastră, sînt cele mai semnificative.

I. Statul și impozitele. Ca relații sociale, de natură economică ce apar în procesul mobilizării și repartizării mijloacelor bănești necesare statului pentru îndeplinirea funcțiilor sale, finanțele fac parte integrantă din baza economică a societății, iar impozitele, ca formă de prelevare a unei părți din venitul național la dispoziția statului, reprezintă elemente caracteristice de finanțe.

Legind existența impozitelor de aceea a statului, Engels arăta că: „pentru a menține această forță publică sînt necesare contribuții din partea cetățenilor — impozitele”³.

Marx merge ceva mai departe arătînd că, „Din punct de vedere material, monarhia, ca oricare formă de stat, împovărează în mod direct clasa muncitoare numai sub formă de impozite. *Impozitele constituie existența statului exprimată în limbaj economic*”⁴.

În continuare, argumentînd această remarcabilă idee, Marx arată: „Funcționari și popi, soldați și baletiste, învățători și zbiri polițienești, muzee grecești și turnuri gotice, lista civilă și soldele ofițerilor, germenul comun în care dormitează în stare embrionară toate aceste existențe fabuloase sînt impozitele”⁵.

Deci, pentru a putea întreține întreg acest arsenal suprastructural, statul are nevoie de mijloacele bănești corespunzătoare, iar impozitele nu reprezintă altceva decît instrumentul folosit de stat pentru a-și procura acești bani.

II. Exploatarea de bază și cea suplimentară și raportul dintre salariu și impozit. Excelent cunoscător al relațiilor de producție existente în societatea capitalistă, Marx nu analizează izolat exploatarea exercitată de către capitalist direct în cadrul procesului de producție (în calitatea lui de proprietar al mijloacelor de producție) de exploatarea suplimentară pe care clasa capitaliștilor organizată în stat o efectuează prin intermediul impozitelor. După concepția sa impozitele reprezintă, așa cum arătam mai înainte, existența economică a statului burghez, așa după cum salariul reprezintă existența economică a muncitorului.

Este semnificativă și deosebit de interesantă legătura ce o face Marx între impozite și salariu. Referindu-se la aceasta el arăta că „Concurența reduce inevitabil salariul mediu la un minim, adică la un salariu, ce permite muncitorilor să ducă, ei și specia lor, o existență

³ K. Marx—F. Engels, *Opere alese*, vol. II, E.S.P.L.P., 1955, p. 347.

⁴ K. Marx—F. Engels, *Opere*, vol. IV, Editura politică, București, 1958, p. 350.

⁵ *Ibidem*.

mizeră. Impozitele formează o parte a acestui minim, căci menirea politică a muncitorilor constă tocmai în a plăti impozite⁶.

Fiind o parte a acestui ciștișig minim, s-ar părea că orice reducere a impozitului are drept efect creșterea corespunzătoare a standardului de viață a muncitorilor. Este într-adevăr o aparență. Căci, chiar „dacă s-ar desființa complet toate impozitele pe care trebuie să le plătească clasa muncitoare — spune Marx —, consecința inevitabilă ar fi că salariul s-ar micșora cu suma totală a impozitelor incluse astăzi în salariu. În felul acesta ar crește nemijlocit profitul patronilor în aceeași măsură sau s-ar schimba numai forma de percepere a impozitelor. În loc să avanseze incluse în salariu impozitele pe care muncitorul trebuie să le plătească, așa cum se întâmplă acum, capitalistul nu le-ar mai plăti pe această cale ocolită statului, ci direct⁷.”

Salariul de mizerie obținut de muncitor în faza repartiției primare a venitului național, în schimbul forței de muncă vândută capitalistului, este diminuat în continuare în faza redistribuirii veniturilor primare, prin intermediul impozitelor. La exploatarea directă din cadrul producției se adaugă exploatarea suplimentară exercitată prin fisc; prima se face direct fiind și cea mai singeroasă, cea de-a doua nu vine decît s-o întregască și s-o intensifice pe cea dintii, ambele avînd însă același efect: înăsprirea mizeriei celor mulți.

III. Marx despre formele de impunere. Cercetarea diferitelor forme de impunere și a gradului în care acestea afectează veniturile diferitelor pături sociale a intrat de asemenea în preocupările lui Marx. Analizînd problema dreptății sociale în materie de impozite, el se pronunță categoric pentru impunerea progresivă pe venit pe care o consideră ca fiind cea mai echitabilă. „Concepției noastre despre fiscalitate — spunea Marx — i-ar corespunde în cea mai mare măsură un impozit progresiv pe venit, a cărui cotă să crească odată cu cifra venitului...⁸”. Dar, cercetînd politica fiscală existentă în Anglia acelor timpuri, Marx nu întilnește principiile echității sociale ci mașinațiunile folosite de guvern pentru a transmite povara fiscală pe umerii maselor populare. Aceasta îl determină să caracterizeze cu amărăciune și revoltă această politică astfel: „...recurgînd la superficiale jumătăți de măsură, luate de ochii lumii, acționînd pe căi ocolite, ei ușurează treptat, dar în mod sistematic povara fiscală a celor bogați și o măresc pe aceea a păturilor sărace⁹.”

Cunoscînd profund esența modului de producție capitalist, cu rădăcile și contradicțiile specifice acestuia, Marx nu-și pune nici o speranță în reformele fiscale. Este deosebit de valoroasă pentru mișcarea

⁶ *Ibidem*, p. 357.

⁷ *Ibidem*.

⁸ K. Marx — F. Engels, *Opere*, vol. IX, Editura politică, București, 1959, p. 68.

⁹ *Ibidem*.

muncitoarească aprecierea făcută de el asupra rolului impozitelor în capitalism. „Nici o schimbare a formelor de impunere — spunea Marx — nu poate provoca o schimbare esențială în relațiile dintre muncă și capital”¹⁰. Analizînd însă comparativ impozitele directe și indirecte Marx precizează că „...dacă trebuie ales între două sisteme de impunere, noi recomandăm anularea completă a impozitelor indirecte și înlocuirea lor generală cu impozite directe”. Și în continuare, pentru a argumenta această idee, Marx arată că „...sub regimul impozitelor directe, mărfurile sînt mai ieftine iar impozitele acestea nu influențează asupra producției, în timp ce impozitele indirecte urcă prețurile mărfurilor, comercianții adăugînd la prețuri nu numai suma impozitelor indirecte, ci și procentele și profitul pe capitalul avansat pentru plata lor. Impozitele indirecte camuflează suma pe care fiecare persoană în parte o plătește statului, în timp ce impozitul direct nu e camuflat prin nimic, se percepe deschis și chiar omul cel mai înapoiat nu poate să nu vadă ce sumă plătește. Impozitele directe îndeamnă pe fiecare să controleze guvernul, în timp ce impozitele indirecte înăbușe orice tendință de autonomie”¹¹.

Adăugîndu-se la prețul mărfurilor, impozitele indirecte nu afectează salariile nominale ci puterea de cumpărare a acestora, adică salariile reale. Dacă avem în vedere faptul că ele grevează de obicei obiectele de larg consum, cumpărate de masele populare, rezultă că ele reprezintă o încălcare a principiilor de echitate fiscală și un mijloc camuflat de transmitere a poverii fiscale pe umerii cumpărătorilor. Este semnificativă în acest sens remarca făcută de Lenin, care spunea că „...impozitele indirecte, grevînd obiectele pe care le consumă masele, sînt cit se poate de nedrepte. Tot greul lor apasă pe umerii sărăcimii creînd un privilegiu pentru cei bogați. Cu cît omul este mai sărac, cu atît partea din venitul său pe care o dă statului sub formă de impozite indirecte este mai mare. Masa celor neavuți și săraci reprezintă 9/10 din întreaga populație, consumă 9/10 din totalul produselor impuse și plătește 9/10 din întreaga sumă a impozitelor indirecte, în timp ce din întregul venit național ea capătă vreo două-trei zecimi”¹².

Dacă în cazul impozitelor indirecte fenomenul de repercusiune deși camuflat este totuși evident, la urma urmelor, chiar și atunci cînd avem de-a face cu impozitele directe, care aparent sînt echitabile, povara fiscală este transmisă tot maselor populare deoarece capitaliștii își recuperează sumele plătite drept impozite prin mărirea plusvalorii realizate tot prin exploatarea muncitorilor. Referindu-se la impozitul pe venit din Anglia, Marx arăta că „afirmația că impozitul pe venit

¹⁰ *Marx și Engels despre sindicate*. Editura C.G.M., București, 1949, p. 154—155.

¹¹ *Ibidem*.

¹² V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. VI, Editura politică, București, 1961, p. 258.

nu i-ar atinge pe muncitori este o absurditate vădită; într-adevăr, în sistemul social al întreprinzătorilor și al muncitorilor salariați, actualmente existent la noi, burghezia se despăgubește pentru orice spor de impozite, reducînd salariile sau mărinđ prețurile¹³.

IV. **Impozitele și datoria publică.** Arătăm mai înainte că pentru a-și putea îndeplini sarcinile și funcțiile sale, statul are nevoie de mijloacele bănești corespunzătoare, iar impozitele reprezintă un mijloc de procurare a acestor resurse. Dar, deși în fiscalitatea modernă axa principală o reprezintă — așa cum preciza Marx — impozitele¹⁴, acestea nu epuizează căile folosite de statul capitalist pentru alimentarea bugetului său. Pentru că „Pe măsură ce civilizația propășește, nici ele nu mai ajung; statul emite polițe asupra viitorului, contractează împrumuturi, datorii publice¹⁵.”

Analizînd povara fiscală ce apasă pe umerii poporului, Marx ajunge la concluzia că „fiscalitatea excesivă nu este un fenomen excepțional, ci un principiu¹⁶.” El trage o astfel de concluzie în urma cercetării legăturii de interdependență ce există între impozite și datoria publică. „Întrucît datoria publică se întemeiază pe veniturile statului, care trebuie să acopere dobînzile anuale și alte plăți, sistemul fiscal modern a devenit o completare necesară a sistemului împrumuturilor naționale. Împrumuturile dau guvernului posibilitatea de a face față unor cheltuieli extraordinare, fără ca acest lucru să fie simțit imediat de contribuabil, dar tot ele reclamă totuși o mărire a impozitelor. Pe de altă parte mărirea impozitelor, provocată de acumularea unor datorii contractate în mod succesiv, silește guvernul ca atunci cînd are de făcut noi cheltuieli extraordinare să contracteze mereu noi împrumuturi. Fiscalitatea modernă, a cărei axă principală o formează impozitele asupra mijloacelor de subzistență celor mai necesare (deci scumpirea lor) poartă, așadar, în sine germenul unei progresii automate¹⁷.” Dar cine suportă de fapt consecințele acestei fiscalități excesive ridicată la rang de principiu?

Tot Marx este acela care ne răspunde și la această întrebare: „Poporul — spune el — știe prea bine — și o simte pe propria sa pungă — ce povară sînt impozitele legate de existența datoriei publice¹⁸.” Și, în continuare, explicînd „formele specifice în care a luat naștere această datorie și în care dănuie pînă în ziua de azi”, el arăta: „Statul — această

¹³ K. Marx—F. Engels, *Opere*, vol. IX, Editura politică, București, 1959, p. 68.

¹⁴ K. Marx, *Capitalul*, vol. I, ed. a IV-a, 1960, p. 750.

¹⁵ K. Marx—F. Engels, *Opere alese*, vol. II, E.S.P.L.P., 1955, p. 347.

¹⁶ K. Marx, *Capitalul*, vol. I, ed. a IV-a, 1960, p. 750.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ K. Marx—F. Engels, *Opere*, vol. IX, Editura politică, București, 1959, p. 47.

întruchipare a dominației comune a magnaților funciari și financiari care s-au unit laolaltă — are nevoie de bani pentru a exercita asupra țării și peste hotare. El ia bani cu împrumut de la capitaliști și cămătari, dându-le în schimb un petic de hirtie prin care se obligă să le plătească o anumită dobândă la fiecare 100 de lire sterline împrumutate. Mijloacele pentru achitarea acestor sume statul le stoarce de la clasa muncitoare prin intermediul impozitelor; astfel încît poporul este garantul asupritorilor săi în fața unor oameni care le împrumută bani pentru a le da puțința să sugrume poporul¹⁹.

Rezultă că atunci cînd sporirea impozitelor nu mai este posibilă sau devine inoportună, statul capitalist apelează la împrumuturi. Dar împrumuturile contractate ocazionează noi cheltuieli legate de achitarea dobînzilor și comisioanelor aferente și de achitarea ratelor scadente. Aceste cheltuieli determină la rîndul lor sporirea necesității de bani, iar procurarea acestora solicită sporirea impozitelor, care desigur mărește povara fiscală.

Instrumentele utilizate de diferitele state capitaliste pentru procurarea mijloacelor bănești necesare îndeplinirii funcțiilor lor și cîntumul veniturilor procurate prin intermediul acestora diferă de la o țară la alta. În general însă acestea erau principalele caracteristici ale fiscalității burgheze, așa cum le prezenta Marx în urmă cu 100 de ani. Ele nu și-au pierdut însă actualitatea nici în zilele noastre, deoarece impozitele continuă să reprezinte principalul instrument de procurare a mijloacelor bănești necesare statului capitalist pentru îndeplinirea funcțiilor sale.

Impozitele se mențin și în condițiile țării noastre ca formă de participare a populației cu o parte din veniturile sale la acoperirea cheltuielilor efectuate de statul nostru în interesul întregii colectivități. Ele însă nu numai că dețin o pondere mică în totalul veniturilor bugetului de stat (cca 6%), dar se caracterizează prin reversibilitate, adică prin revenirea lor indirect și în sume sporite la plătitori pe calea beneficiii acestora ca membri ai societății de servicii gratuite sau cu plată redusă efectuate de stat prin acțiunile social-culturale întreprinse de către acesta în interesul colectivității.

МАРКСИСТСКОЕ УЧЕНИЕ О НАЛОГАХ

(Резюме)

Автор посвящает эту статью 100-летней годовщине со дня появления „Капитала” К. Маркса — произведения, отмечающего завершение революции в политической экономии. В первой части, озаглавленной „Государство и налоги”, показывается неразрывная связь между существованием государства и налогов — орудие обеспечения денежных

¹⁹ *Ibidem*, p. 4, 47.

средств, необходимых государству для выполнения своих функций. В дальнейшем исследуется вопрос о связи, существующей между основной и дополнительной эксплуатацией, а также отношение заработной платы и налога. Изложены затем уточнения Маркса относительно видов обложения налогами и взаимозависимость налогов и государственного долга.

MARXIST CONCEPTION ABOUT TAXES

(Summary)

The paper is dedicated to the 100 years anniversary from the appearance of K. Marx's "The Capital", which will mark the fulfilment of revolution in the political economy.

The first part entitled "The State and the Taxes" presents the indissoluble correlation between the state's existence and that of the taxes — as an instrument of obtaining the money means necessary to the state in order to fulfil its functions. In continuation, the author deals with the problem of the supplemental exploitation through taxes. Finally, K. Marx's remarks with regard to the taxation forms and the interdependence between taxes and public debt are presented.

UNELE ASPECTE ALE ESENȚEI ȘI LOCULUI AUTOMATIZĂRII ÎN CADRUL REVOLUȚIEI ȘTIINȚIFICO-TEHNICE CONTEMPORANE

de
GH. DIȚU

Revoluția științifico-tehnică contemporană, fenomen deosebit de complex și cu vaste implicații asupra tuturor domeniilor activității umane, se desfășoară în mai multe direcții, locul central în cadrul acestora ocupându-l automatizarea și cibernetizarea producției. Spațiul restrâns al studiului de față nu ne permite să insistăm fie și pe scurt asupra unor probleme majore ale acestui proces, ci ne propunem să ne oprim asupra unei singure probleme — esența și locul automatizării în cadrul acestei revoluții.

Automatizarea a polarizat atenția unor cercuri largi de oameni de știință din toate domeniile, a oamenilor de afaceri și a altor pături ale populației din toate țările lumii. Interesul stîrnit de automatizare se datorește covârșitoarei influențe pe care aceasta o exercită asupra tuturor domeniilor de activitate umană, importanțelor ei consecințe social-economice, deseori extrem de contradictorii și diferite de la o orînduire socială la alta, perspectivelor pe care le deschide accelerării progresului social.

Acest interes este atestat printre altele de faptul că, deși are o istorie relativ scurtă, a fost constituită deja o federație internațională de reglare automată, care întrunește ca membri un număr de organizații de specialitate din 36 de țări, și care are drept scop promovarea științei și tehnicii automatizării, în sensul cel mai larg, în toate disciplinele — inginerie, fizică, biologie, sociologie, economie, atît în ce privește teoria cît și aplicațiile și care și-a ținut anul trecut al III-lea Congres la Londra. Țara noastră se numără printre membrii fondatori ai acestui organism internațional¹. De asemenea acest interes este relevat de noia-

¹ Vezi *Automatica — știință cu vaste rezonanțe în economia națională*, în „Scînteia” nr. 7057 din 31 iulie 1966, p. 4.

nul de literatură — economistul german P. Drucker indică faptul că numai pînă în aprilie 1957 s-au scris peste 13 000 cărți și ediții speciale² consacrate consecințelor automatizării. S-au ținut în țările capitaliste numeroase conferințe, congrese și întîlniri consacrate problemelor automatizării.

Cu toate acestea, multe aspecte sînt încă insuficient studiate, insuficient clarificate, există multiple puncte de vedere contradictorii, îndeosebi în literatura burgheză.

Aprecierea justă a locului, perspectivelor și urmărilor social-economice ale automatizării este indisolubil legată de clarificarea, înainte de toate, a esenței ei, de determinarea științifică a conținutului categoriei de automatizare.

În ultimii ani, îndeosebi în literatura burgheză, au fost enunțate numeroase definiții care pretind să exprime științific conținutul și esența categoriei de automatizare. După cum remarca economistul sovietic Dvorkin, aproape fiecare profesor de economie politică și președinte de mare corporație americană care se respectă încearcă să dea o definiție proprie automatizării, iar unii au reușit să dea chiar două sau mai multe definiții diametral opuse.

Noianul mare de definiții extrem de diferite și contradictorii i-a făcut pe unii ideologi burghezi să se îndoiască de însăși posibilitatea determinării conținutului ei.

Așa, de exemplu, consultantul economic al comitetului Congresului S.U.A. care a discutat în 1956 problemele „mecanizării și automatizării”, V. H. Mor, motivînd faptul că în comitetul respectiv nici nu s-a încercat să se dea o definiție automatizării, declara: „Noi am ajuns la concluzia că a da o definiție automatizării nu este posibil”³.

Haosul de definiții contradictorii l-a determinat de asemenea pe Paul Vailetta să recunoască că „nu există o definiție comună a automatizării, întrucît importanța ei este nebuloasă”⁴, iar E. Nours, scria că „orice om... ar putea ajunge la disperare încercînd să găsească aici suficientă concordanță în păreri”⁵.

Unul din vorbitorii la ședința comitetului amintit, declara că cea mai bună definiție pe care el a auzit-o vreodată a fost formulată de un oarecare Thomas Jones. Cum s-a dovedit ulterior această definiție se reduce la următoarele: „Automatizarea poate fi determinată ca ceva legat de lărgirea gîndirii omenești sau a posibilităților cu ajutorul mașinilor”⁶.

² Vezi P. Drucker, *Die nächsten zwanzig Jahre*. Düsseldorf, 1957, p. 49.

³ U. S. Congress, Joint Economic Committee, *Hearings on Instrumentation and Automation*, December 1956, p. 32.

⁴ După *Automation and Society*, New-York, 1959, p. 4.

⁵ Citat după *Avtomatizația i izmenenie v tehnologii*, Moscova, 1958, p. 642.

⁶ Citat după J. Wheeler, *Ekonomiceskie problemi avtomatizații v SȘA*, Moscova, 1962, p. 32.

În legătură cu aceasta economistul marxist american Wheeler remarca că „conform acestei definiții absurde, energia electrică, care rotește motorul, reprezintă de asemenea «automatizare»”⁷.

Definițiile burgheze date automatizării pot fi împărțite, după părerea noastră, în patru mari grupe:

a) Definiții care reduc esența automatizării la un factor de natură spirituală.

b) Definiții care determină automatizarea ca reprezentând o nouă denumire a „mecanizării” sau ca reprezentând, chipurile, un moment în dezvoltarea tehnicii, care nu prezintă nimic calitativ nou față de etapele anterioare.

c) Determinări care subliniază aspectul calitativ nou al automatizării, dar care o rup de dezvoltarea anterioară a tehnicii, o privesc ca ceva ce nu are nici o legătură cu evoluția anterioară a progresului tehnic.

d) Determinări care sesizează just anumite laturi ale conținutului automatizării, dar care reduc fenomenul complex la o latură a sa.

În prima categorie se încadrează definiția dată automatizării de economistul american J. Diebold.

„Automatizarea — spune Diebold — este o manieră de a gândi, un mod de a privi producția: ea posedă metodele sale proprii și tehnologia sa specifică. Ea este înainte de toate o anumită *stare de spirit* (s.n. — Gh. D.), putem spune de asemenea o „filozofie” a producției, mai mult decât o tehnologie particulară (aparate electronice). Ea este un fel de idee — forță la fel de revoluționară în maniera sa ca și ideea muncii la bandă a lui H. Ford⁸.

După cum reiese din cele de mai sus, Diebold privește automatizarea ca o *stare de spirit*, ca o „filozofie” a producției, ca „idee-forță” și nu ca o etapă calitativ nouă în dezvoltarea forțelor de producție, o etapă calitativ distinctivă a progresului tehnic.

Această determinare a automatizării este o determinare idealistă, vulgară care nu are nimic comun cu conținutul real al automatizării. Asemenea determinări vulgare nu se întâlnesc pentru prima dată în economia politică burgheză, ideologii burghezi făcând încercări disperate, deseori, să prezinte însăși orînduirea burgheză drept un „cuvînt”, o „noțiune abstractă” și nimic mai mult. Ele au menirea să distragă atenția de la studierea esenței fenomenelor, a consecințelor sociale, în cazul de față ale automatizării.

Așa cum spuneam mai sus, un mare număr de definiții date automatizării în literatura burgheză consideră automatizarea ca reprezentînd o simplă abreviațiune a expresiei control automatic — cum declară

⁷ *Ibidem*, p. 33.

⁸ Citat după Frederick Pollock, *L'automation. Ses conséquences économiques et sociales*, Les Editions de Minuit, p. 23.

directorul revistei *Instruments and Automation* Milton H. Aronson: „Automatizarea este introducerea de aparate mecanice, hidraulice, pneumatice, electrice și electronice pentru a efectua sarcinile care pînă acum erau încredințate omului și care necesită hotărîre și tensiune de spirit”⁹.

Economistul burghez englez Einzig declară automatizarea ca fiind „sinonimă mecanizării înaintate”¹⁰.

Multe definiții date de ideologi burghezi încearcă să găsească începuturile automatizării într-un trecut mai mult sau mai puțin îndepărtat, și pe această bază să demonstreze că ea nu reprezintă nimic calitativ nou în dezvoltarea forțelor de producție.

J. Bernes declară, nici mai mult nici mai puțin, că automatizarea „apare la începutul vieții pe această planetă, adică numără unul sau două miliarde de ani”¹¹. Clod Brunetti susține că bățul omului de Neandertal a și fost „începutul automatizării”¹², alții căutau începuturile ei în sclavagism sau feudalism, iar senatorul american O'Mahony afirmă că automatizarea este un cuvînt nou pentru „problema care a apărut cu primul strung sau chiar cu prima roată”¹³.

Încercînd să justifice aceste căutări febrile ale ideologilor burghezi de a găsi începuturile automatizării în trecut, Ch. Sall declara că, dacă automatizarea este privită ca un proces evolutiv, „încerci sentimentul nesiguranței”, și de aceea pentru liniștire, automatizarea are nevoie de „un păt istoric”¹⁴.

Trăsătura caracteristică comună a tuturor acestor determinări o constituie negarea oricărei trăsături calitativ deosebite a automatizării, negarea faptului incontestabil că automatizarea reprezintă o etapă calitativ nouă, superioară în dezvoltarea tehnicii.

Nu trebuie trecută cu vederea o oarecare latură pozitivă a acestor definiții, și anume faptul că ele subliniază legătura dintre automatizare și celelalte trepte ale dezvoltării tehnicii, dar în cadrul lor prevealează negarea calității.

Scopul unor astfel de teorii este lesne de înțeles. Negarea saltului calitativ pe care-l reprezintă automatizarea în dezvoltarea tehnicii, vizează pe de o parte liniștirea maselor populare din țările capitaliste care își văd tot mai nesigură existența din cauza urmărilor pe care le comportă folosirea capitalistă a automatizării, iar pe de altă parte ele încearcă să arunce vina pentru neajunsurile pe care le aduce maselor folosirea ei capitalistă, asupra tehnicii înseși, întrucît, dacă automati-

⁹ Milton H. Aronson, *Automation and Economics. A Counterattack on Anti-Automation Propaganda*. „Conférence annuelle de l'Industrial Association, Atlantic City, 27 april 1955”.

¹⁰ După Jan Auerhan, *Avtomatizația i obșcestvo*, Moscova, 1960, p. 3.

¹¹ După *Automation in Business and Industry*, New-York, 1957, p. 34.

¹² Vezi *Automation and Society*, New-York, 1959, p. 209.

¹³ Jan Auerhan, *loc. cit.*

¹⁴ *Automation and Society*, p. 330.

zarea își are începuturile din cele mai vechi timpuri, înseamnă că aceste neajunsuri nu se datoresc capitalismului, relațiilor de producție burgheze, ci unor legi *naturale* care acționează de la începuturile societății omeneste sau din etape anterioare, reprezintă deci un produs al tehnicii.

În opoziție cu această determinare, un mare grup de ideologi burghezi și revizionisti declară automatizarea ca un fenomen cu totul *nou*, care nu are *nimic comun* cu treptele anterioare de dezvoltare a forțelor de producție, cu întreg procesul istoric de dezvoltare a tehnicii.

„Automatizarea multor procese de producție, — creierul electronic, — afirmă teoreticianul reformist vest-german Carlo Schmid —, acestea sînt lucruri care nu sînt compatibile cu nimic în relațiile noastre de producție” și că această tehnică nouă „apare spontan fără o legătură indisolubilă cu anteriorul”¹⁵. Indiscutabil că această definiție conține un microscopic simbul pozitiv: sublinierea laturii calitativ noi în dezvoltarea forțelor de producție; dar definițiile de acest gen date automatizării au scopuri mult mai îndepărtate, și anume, să prezinte automatizarea ca un mijloc de salvare a capitalismului, de reînnoire și revoluționare a lui fără revoluție socială. Nu întîmplător, pornind tocmai de la aceste concepții, ideologii burghezi propovăduiesc instaurarea „erei abundenței”, înlăturarea șomajului și mizeriei maselor populare în condițiile menținerii proprietății privat-capitaliste asupra mijloacelor de producție, lucru remarcat de însuși economistul burghez Pollock care spune: „După alții automatizarea introduce o nouă dezvoltare istorică, care răstoarnă radical sistemul de producție și structura societății”¹⁶.

Este edificatoare, în acest sens, teoria lansată de Diebold, care declară automatizarea ca reprezentînd „a doua revoluție industrială”. („A doua revoluție industrială poartă denumirea: automatizarea”¹⁷), sau afirmația economistului social-democrat vest-german R. A. Pass, care declară că „statul bunăstării”, „ocupația deplină”, „egalizarea veniturilor”, reprezintă rezultatul automatizării¹⁸.

Că acestea sînt concluziile pe care încearcă să le tragă ideologii burghezi din sublinierea excesivă a trăsăturii calitativ noi a automatizării, ne-o dovedește același C. Schmid care afirmă că automatizarea generală prin sine însăși „va schimba în mod radical structura socie-

¹⁵ Jan Auerhan, *op. cit.*, p. 4.

¹⁶ Frederick Pollock, *op. cit.*, p. 20.

¹⁷ Citat după *The Challenge of Automation. Papers Delivered at National Conference of Automation*, Washington, 1955, p. 12.

¹⁸ Vezi R. A. Pass, *Das Eigentum in der zweiten industriellen Revolution. Grundfragen moderner Wirtschaftspolitik*. B. I. Frankfurt am Main, p. 181—190.

tății¹⁹. Iată așadar, cum automatizarea este decretată un mijloc miraculos de înnoire a organismului sistemului capitalist, de lecuire a plăgilor lui.

Deși este vorba de două păreri extreme, din care prima neagă înțelegerea automatizării ca o fază calitativ nouă, de sine stătătoare a dezvoltării tehnicii și subliniază legătura ei cu dezvoltarea precedentă, iar cea de a doua subliniază excesiv conținutul ei calitativ nou, ambele au o bază comună și anume: ele tratează metafizic problema, subliniind unilateral și rupînd din conexiunea lor diferitele părți constitutive ale realității obiective, dînd în felul acesta un tablou fals, denaturat al esenței fenomenelor.

O a patra grupă de determinări date automatizării în literatura burgheză identifică automatizarea cu un element sau aspect al său, cu cîteva elemente sau aspecte.

Așa de exemplu, Balter, profesor la Universitatea din California definește automatizarea ca reprezentînd „strămutarea muncii de control și efectuarea controlului prin intermediul dispozitivelor mecanice și electrice exterioare”²⁰.

Automatizarea reprezintă, conform declarației a 400 de oameni de afaceri americani „înfăptuirea automată a funcțiilor de control de către mecanism în locul omului”²¹.

În aceste definiții se subliniază un singur aspect al automatizării, și anume: transmiterea funcției de control asupra diferitelor mecanisme și dispozitive. Ele păcătuiesc de aceleași lipsuri pe care le remarcă încă Marx în legătură cu determinările date mașinilor în literatura burgheză: ele nu conțin elementul istoric, care să plaseze automatizarea într-un loc bine determinat în cadrul procesului de dezvoltare a forțelor de producție, care să arate legătura logică a automatizării cu etapele anterioare de dezvoltare a tehnicii și trăsătura sa calitativ distinctivă.

În aceste definiții conținutul complex și formele variate ale automatizării sînt sărăcite, unilateral prezentate²².

În sfîrșit, din aceste definiții lipsește elementul social-economic, modificarea poziției omului în procesul muncii.

¹⁹ C. Schmid, *Menschen und Gesellschaft im Atomzeitalter*, „Die Zukunft” nr. 8, 1956, precum și L. Emrick, *Fabriken ohne Menschen*, Wiesbaden, 1958, p. 19, unde acesta declara: „Mîna în mîna cu automatizarea zilei de mîine, care progresaază, are loc de asemenea o transformare profundă a structurii (capitalismului — Gh. D.) în sens sociologic”.

²⁰ După *Automation in Business and Industry*, p. 2.

²¹ *Ibidem*, p. 21.

²² Vezi în acest sens definițiile care reduc automatizarea numai la automatizarea procesului de confecționare a produsului, ca de exemplu în următoarea definiție: „Automatizarea poate fi determinată ca folosirea uneltelor de producție, care cu ajutorul impulsurilor electronice stimulează și activează procesul de producție cu scopul de a-l face continuu și automat. Ideea nouă a acestuia o reprezintă automatismul succesiunii în efectuarea operațiilor la mașini din momentul ce numai a fost dat impulsul inițial”, în „Science and Society”, 1958 p. 105.

La determinarea esenţei automatizării trebuie avute în vedere cel puţin trei aspecte:

a) Dezvăluirea pe baze rigurose ştiinţifice a locului ei în cadrul procesului istoric de dezvoltare a tehnicii.

b) Conţinutul ei social-economic.

c) Varietatea formelor şi aspectelor pe care le îmbracă.

Automatizarea producţiei reprezintă un rezultat al întregului proces istoric de dezvoltare a tehnicii şi, în acelaşi timp, punctul culminant al întregii dezvoltări anterioare a ştiinţei şi tehnicii, o etapă calitativ nouă în dezvoltarea forţelor de producţie.

Cheia metodologică pentru înţelegerea justă a esenţei şi locului automatizării ne-o dă învăţătura lui Marx despre maşinism şi marea industrie.

„Unelte simple, acumulare de unelte, unelte compuse acţionate de un singur motor manual — omul —, unelte acţionate de forţele naturii, maşina, sistemul de maşini cu motor automat — iată evoluţia maşinilor“ — scria Marx în lucrarea sa „Mizeria filozofiei“²³.

În cadrul producţiei manufacturiere, baza procesului de producţie o constituie forţa de muncă, muncitorul care cu ajutorul uneltelor de muncă execută manual toate operaţiunile pentru confecţionarea produsului, atât fizice cât şi intelectuale.

O dată cu apariţia maşinilor, acestea preiau de la muncitor executarea unor operaţiuni, muncitorului rămânindu-i însă de executat o gamă largă de operaţiuni cum ar fi introducerea materiei prime de prelucrat în maşină, dirijarea nemijlocită a maşinii, punerea ei în funcţiune, oprirea, eliberarea maşinilor de piesele finite, etc., executarea unor munci grele de transport, etc. precum şi controlul asupra desfăşurării procesului pe întreg parcursul său.

Cu toate acestea, apariţia maşinilor a fost o adevărată revoluţie în dezvoltarea forţelor de producţie, care a sporit considerabil productivitatea muncii sociale.

Arătînd deosebirea uriaşă dintre munca manuală şi maşină, Marx remarcă printre altele:

„Numărul instrumentelor de muncă cu care omul poate lucra în mod simultan este limitat de numărul instrumentelor sale naturale de producţie, adică de numărul organelor trupului său... Numărul uneltelor pe care aceeaşi maşină-unealtă le pune în funcţiune în mod simultan este, din capul locului independent de limita organică în care e îngădită unealta de mînă a muncitorului“²⁴.

În procesul dezvoltării istorice are loc trecerea de la maşina individuală la sistemul automat de maşini unde „maşina de lucru efectuează fără ajutorul omului toate mişcările necesare pentru prelucrarea

²³ K. Marx, Fr. Engels, *Opere*, vol. 4, Ed. pol., Bucureşti, 1958, p. 151.

²⁴ K. Marx, *Capitalul*, vol. I, Ed. pol., Bucureşti, 1960, p. 389.

materiei prime și nu mai are nevoie decît de o intervenție suplimentară a omului²⁵.

Treptat, treptat mașinile preiau tot mai mult din mîna omului efectuarea muncii fizice, muncitorului rămînîndu-i totuși, pe lîngă unele operațiuni care cer eforturi fizice, efectuarea operațiunilor de control, prezența activă permanentă, participarea nemijlocită a omului în procesul de producție menținîndu-se în continuare.

Caracteristica esențială a automatizării constă tocmai în aceea că ea nu ușurează pur și simplu munca omului, ci ea eliberează înainte de toate omul de munca fizică, de participarea sa nemijlocită în procesul de producție, introducînd în acest proces de producție o profundă transformare revoluționară.

Pe lîngă cele trei elemente clasice amintite de Marx la timpul său — motorul, mecanismul de transmisie și mașina — unealtă sau mașina de lucru —, apare un element nou: mecanismul automat de comandă și control.

Apariția noului element permite transferarea către mașină nu numai a muncii fizice, ci și a unei părți a muncii intelectuale, legată de conducerea nemijlocită și controlul asupra desfășurării procesului de producție, permite să se transmită mecanismelor și aparatului automate sarcinile legate de unele activități intelectuale obositoare, monotone, lipsite de elementul creator.

În felul acesta automatizarea ar putea fi definită ca reprezentînd o etapă *calitativ nouă* în dezvoltarea tehnicii mașiniste, ce se caracterizează prin aceea că mașinile preiau nu numai efectuarea muncii fizice a omului, ci și o parte însemnată a muncii intelectuale, legată de conducerea nemijlocită și controlul asupra desfășurării proceselor de producție, schimbîndu-se radical poziția omului în procesul de producție, el fiind eliberat de o participare directă și nemijlocită în cadrul acestuia, funcțiunile îndeplinite anterior de om fiind transmise mecanismelor automate, în condițiile unei creșteri considerabile a productivității muncii.

Automatizarea nu poate fi confundată nu numai cu mecanizarea în general, dar nici cu mecanizarea complexă.

Deși mecanizarea complexă permite înlocuirea muncii omului cu munca mașinilor și mecanismelor nu numai la efectuarea operațiunilor principale, ci și a celor auxiliare, ea nu eliberează muncitorul de participarea nemijlocită în procesul de producție. Această eliberare este înfăptuită numai de automatizare.

Aceasta nu înseamnă nici pe departe că omul a fost absolvit complet de orice participare la desfășurarea procesului de producție. Asupra omului rămîn în continuare sarcinile de creare și perfecționare a ma-

²⁵ *Ibidem*, p. 396.

şinilor automate, funcţia de reglare a aparaturii automate şi de întocmire a programelor lor de lucru.

Automatizarea îmbracă forme variate care se deosebesc în funcţie de specificul procesului de producţie dintr-o ramură sau alta, de specificul felului de activitate omenească transferată maşinii. De aceea ar fi greşit, după părerea noastră, să fie redusă înţelegerea automatizării la o singură formă a sa. Dar oricare ar fi forma sa, esenţa rămîne aceeaşi — eliberarea omului de participarea nemijlocită în producţie, urmată de o sporire uriaşă a productivităţii muncii.

Automatizarea nu a apărut pe un loc gol. Ea reprezintă o necesitate obiectivă şi o consecinţă logică a întregului proces anterior de dezvoltare.

Anumite elemente simple ale „automatizării” au apărut încă de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea. În S.U.A., la sfîrşitul secolului al XVIII-lea exista moara „automată”. Cam în aceeaşi perioadă a fost inventată supapa „automată” de reglare a aburului. Prima hidrocentrală „automată” a fost creată în 1917, iar „bunicul” maşinilor electronice de calcul (analizatorul pentru calculul sistemelor energetice) a fost creat în 1915. Automatizarea staţiilor telefonice din New-York a început în 1922. Încă de la începutul secolului nostru existau „automate” pentru vinzarea băuturilor. Uzinele pentru topirea oţelului au fost „automatizate” în S.U.A. încă înaintea celui de al doilea război mondial. Aproximativ în aceeaşi perioadă începe procesul de automatizare în rafinăriile de petrol, industria chimică şi alimentară etc. E drept că în această perioadă automatizarea avea un caracter extrem de restrîns, ea cuprinzînd sectoare înguste de producţie²⁶.

Un rol important în apariţia automatizării l-a jucat organizarea producţiei în flux continuu.

În nici un caz automatizarea în adevăratul înţeles al cuvîntului, ca o etapă calitativ nouă a dezvoltării forţelor de producţie, nu poate fi identificată cu elementele simple de „automatizare”, care pot fi numai convenţional numite ca atare.

Automatizarea contemporană se deosebeşte radical de formele incipiente, de elementele de automatizare existente anterior. Ea influenţează hotărîtor asupra formelor de producţie, revoluţionează procesele tehnologice, determină schimbări radicale în caracteristicile constructive ale mijloacelor de muncă, revoluţionează într-un cuvînt întreg procesul de producţie.

Apariţia şi dezvoltarea automatizării contemporane este strîns legată de dezvoltarea industriei electronice, de revoluţia în fizică, chimie etc.

Un rol deosebit în dezvoltarea automatizării l-a jucat crearea, de

²⁶ Vezi în acest sens V. I. Gromek a, *Avtomatizaţia i kapitalism*, p. 11—13.

către N. Wiener, a ciberneticii, care stă la baza funcționării mașinilor electronice de calcul.

E clar pentru oricine că fără aceste realizări ale științei și tehnicii nu era posibilă automatizarea din zilele noastre.

În același timp, procesul anterior de dezvoltare a tehnicii a creat și *necesitatea obiectivă* a automatizării.

Tratarea problemei necesității obiective a automatizării trebuie, după părerea noastră, să cuprindă două aspecte: a) necesitatea tehnică; b) necesitatea economică

Necesitatea tehnică izvorăște din nivelul atins de tehnica și tehnologia proceselor de producție, din nivelul atins în dezvoltarea forțelor de producție.

Majoritatea proceselor de producție s-au complicat într-o măsură atît de mare, cerințele față de respectarea riguroasă a regimurilor și cerințele față de precizia prelucrării au sporit într-atît, încît omul nu este în stare întotdeauna să efectueze pe baza propriilor sale organe o conducere și un control suficient de precis. În unele domenii, ca de exemplu în reactoarele atomice, în domeniul dirijării rachetelor, în multe procese chimice — desfășurarea proceselor respective nici nu poate fi concepută fără automatizare.

Automatizarea se impune tot mai mult ca o necesitate obiectivă în domeniul cercetării științifice, al conducerii întreprinderilor și economiei în ansamblu, unde se cer rezolvate multiple probleme într-un timp extrem de scurt și ținînd seamă de o complexitate de parametri, etc.

Necesitatea economică depinde, și nu poate să nu depindă, într-o măsură considerabilă de orînduirea social-economică. Așa de exemplu, în capitalism introducerea automatizării este impusă de legile interne proprii acestei orînduiri: legea plusvalorii, legea concurenței, etc., în timp ce în socialism ea este impusă de legile interne ale socialismului, legea economică fundamentală a socialismului, legea creșterii neîntrerupte a productivității muncii etc.

În zilele noastre, deși ne aflăm la începuturile automatizării, aceasta își croiește drum rapid în toate sferile de activitate: industrie, agricultură, transporturi, administrație și conducere etc.

Direcțiile de dezvoltare a automatizării sînt multiple. Printre acestea se pot distinge însă trei principale la ora actuală:

- a) Crearea și dezvoltarea liniilor automate.
- b) Introducerea mașinilor automate cu conducere program.
- c) Folosirea pe o scară tot mai largă a mașinilor electronice de calcul în toate domeniile de activitate sau cibernetizarea.

Automatizarea producției a parcurs în dezvoltarea sa două etape²⁷:

²⁷ Vezi *Automatica — știință cu vaste rezonanțe în economia națională*, în „Scînteia” nr. 7057 din 31 iulie 1966, p. 4; J. Wheeler, *op. cit.*, Moscova, 1962, p. 35—37.

- a) Automatizarea simplă.
- b) Automatizarea complexă.

Automatizarea simplă se caracterizează prin faptul că dispozitivele care înlocuiesc munca omului au un program fix. Ele sînt reglate de la început după un anumit program și efectuează operațiunile în conformitate cu parametrii dați. Ele nu-și pot modifica singure programul în funcție de condițiile de lucru noi, apărute datorită unor situații neprevăzute. Dimpotrivă, în cadrul automatizării complexe mașinile electronice de calcul efectuează un permanent control, o continuă auto-verificare, autoreglare și autoadaptare și pot schimba strategia de conducere, sau chiar întreaga structură de comandă în funcție de schimbarea condițiilor de lucru. Ele preiau din mîna omului nu numai efortul fizic, dar sînt în stare să „memoreze” un mare număr de informații și să ia în funcție de situație chiar și unele decizii logice, necesare în procesul de producție.

Automatizarea complexă reprezintă direcția cea mai progresistă în dezvoltarea tehnicii și tehnologiei de producție și ea dobîndește o extindere din ce în ce mai mare pe măsura dezvoltării și perfecționării mașinilor electronice de calcul. Ea se impune ca o necesitate tot mai presantă pe măsura sporirii complexității și diversității proceselor de producție.

Automatizarea poate fi clasificată de asemenea din punctul de vedere al sferei de cuprindere: automatizarea unei părți a procesului de producție, a întregului proces, la nivelul secțiilor, întreprinderilor, ramurilor, economiei naționale. Spațiul restrîns al studiului de față nu ne permite să ne oprim asupra analizei acestor aspecte ale problemei, care suscită o diversitate extrem de mare de păreri în literatura economică.

O problemă importantă care se ridică în legătură cu automatizarea o reprezintă stabilirea locului ei în cadrul actualei revoluții tehnico-științifice.

Unii savanți burghezi văd conținutul principal al revoluției tehnico-științifice în folosirea energiei nucleare, alții afirmă că elementul principal constă în folosirea electricității și motorului cu explozie internă și prin urmare ea a parcurs de mult primele stadii ale dezvoltării sale. O analiză critică consecventă a unor asemenea teorii o dă economistul marxist francez André Barjonet²⁸.

Cheia pentru înțelegerea problemei o găsim la Marx.

Analizînd stadiul mașinist al capitalismului, Marx vedea elementul revoluționar al dezvoltării în apariția mașinii unealtă, care preia din mîna muncitorului efectuarea operațiunilor de producție și care lichidează limitele impuse procesului de producție de numărul limitat de organe ale corpului omenesc.

²⁸ Vezi „Marxist Review” (Canada), May—June, 1961, p. 46.

„Mașina de la care pornește revoluția industrială, înlocuiește pe muncitorul care minuieste o singură unealtă cu un mecanism care operează deodată cu un *mare număr* de unelte identice sau de aceeași speță și care e pus în mișcare de o singură forță motrice, oricare ar fi forma ei”²⁹.

Mai mult, Marx preciza: „Chestiunea dacă forța motrice provine de la om sau de la mașină nu schimbă nimic în esența lucrului”³⁰.

Făcînd această precizare Marx nu nega importanța deosebită și rolul surselor de energie care pun în mișcare această mașină. Dimpotrivă, a subliniat în mod deosebit importanța sursei de energie: lărgirea dimensiunilor mașinii de lucru — spunea el — și sporirea numărului uneltelor sale care lucrează simultan, presupune un mecanism motor mai puternic, care, pentru a putea înfrînge propria sa rezistență, are nevoie la rîndul său de o forță motrice mai puternică decît cea omenească, abstracție făcînd de faptul că omul este un instrument foarte imperfect de producere a unei mișcări uniforme și continue”³¹.

Dar elementul calitativ nou, determinant, îl constituie tocmai apariția mașinii-unealtă, care schimbă poziția omului în producție, revoluționează întreg procesul de producție. Oricît de mare este rolul descoperirii energiei electrice sau nucleare, și folosirii lor în producție, în dezvoltarea forțelor de producție, ea nu a provocat o revoluționare a proceselor de producție de proporțiile celei provocate de apariția mașinilor.

Înlocuirea energiei electrice obținute în termo- și hidrocentrale, cu energie produsă prin fisiunea și sinteza nucleară, duce la lărgirea considerabilă a surselor de energie, determină o mai mare mobilitate în amplasarea obiectivelor industriale, etc., dar nu produce o schimbare profundă în însuși procesul de producție.

Apariția automatizării, dimpotrivă, revoluționează profund producția, modifică radical poziția omului în producție. Tocmai de aceea, automatizarea reprezintă „unul din aspectele centrale ale revoluției științifice-tehnice contemporane”, elementul ei esențial, cel mai important.

Principalul element material în sistemul forțelor de producție au fost și rămîn uneltele de muncă.

„Sub forma de mașină — spunea Marx —, mijlocul de muncă dobîndește un mod de existență material care presupune înlocuirea forței omenești prin forțele naturii și a rutinei bazate pe experiență prin aplicarea consecventă a științei”³².

Aceasta nu înseamnă nicidecum minimalizarea importanței celorlalte laturi ale revoluției tehnico-științifice contemporane.

²⁹ K. Marx, *Capitalul*, vol. I, p. 391.

³⁰ *Ibidem*, p. 389.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*, p. 400.

Revoluția tehnico-științifică contemporană se dezvoltă în condițiile unei strînse interpătrunderi și intercondiționări a tuturor laturilor sale, provocînd o revoluționare profundă în tehnică și tehnologia producției, în toate sferele activității umane, generînd implicații social-economice dintre cele mai complexe.

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ СУЩНОСТИ И МЕСТА АВТОМАТИЗАЦИИ В РАМКАХ СОВРЕМЕННОЙ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ

(Резюме)

Автор подвергает критике некоторые буржуазные определения сущности и места автоматизации в рамках научно-технического прогресса.

Исходя из основных положений марксистско-ленинского учения, автор пытается определить сущность автоматизации как качественно нового этапа в развитии машинной техники, характеризующегося тем, что машины принимают не только выполнение физического, но и значительную часть умственного труда, связанного с непосредственным управлением и контролем над развёртыванием производственных процессов, причём коренным образом изменяется положение человека в производственном процессе; человек освобожден от прямого и непосредственного участия в производственном процессе, а раньше выполняемые человеком функции передаются автоматным механизмам в условиях значительного роста производительности труда.

Учитывая роль и значение различных компонентов производительных сил вообще и техники в частности, автор объявляет себя сторонником тех мнений, выраженных в литературе, которые определяют автоматизацию как основное направление современной научно-технической революции.

ASPECTS DE L'ESSENCE ET DE LA PLACE DE L'AUTOMATISATION DANS LE CADRE DE LA RÉVOLUTION TECHNO-SCIENTIFIQUE CONTEMPORAINE

(Résumé)

L'auteur s'efforce, dans son étude, de faire la critique de certaines déterminations bourgeoises de l'essence et de la place de l'automatisation dans le cadre du progrès technico-scientifique.

Partant des thèses fondamentales de la doctrine marxiste-léniniste, l'auteur définit l'essence de l'automatisation comme représentant une étape qualitativement nouvelle dans le progrès de la technique machiniste, étape que caractérise le fait que les machines se chargent d'effectuer non seulement le travail physique de l'homme, mais aussi la part de son travail intellectuel liée à la conduite directe et au contrôle du déroulement des processus de production: la position de l'homme dans le processus de la production se trouve en effet radicalement changée du fait qu'il se trouve libéré de toute participation directe et immédiate dans le cadre de ce processus, les fonctions qu'il accomplissait antérieurement se trouvant transmises aux mécanismes automatiques, avec un accroissement considérable de la productivité de travail.

Tenant compte du rôle et de l'importance des diverses parties constituantes des forces de production en général, de la technique en particulier, l'auteur se déclare d'accord avec les opinions exprimées dans la littérature du sujet, qui considèrent l'automatisation comme la direction principale de la révolution technico-scientifique contemporaine.

PROBLEME ALE ÎMBUNĂTĂȚIRII CALITĂȚII PRODUSELOR ÎN ECONOMIA ȚĂRII NOASTRE

de

ION TRAISTARU și ION NISTOR

Progresul tehnic continuu, intens și multilateral este factorul hotărîtor al dezvoltării forțelor de producție în economia națională a țării noastre. În strictă corelație cu progresul tehnic are loc îmbunătățirea calității produselor.

Progresul tehnic este principala condiție a îmbunătățirii calității produselor. În același timp, de calitatea produselor, respectiv a mijloacelor de producție create și folosite în producție depinde progresul tehnic continuu.

Îmbunătățirea calității produselor a constituit și constituie o preocupare permanentă a partidului și statului nostru. În documentele Congresului al VIII-lea și al IX-lea al P.C.R., ca și în alte documente ale partidului și statului acordîndu-se o atenție deosebită îmbunătățirii calității produselor, se subliniază că aceasta *reprezintă un obiectiv central al activității productive a întreprinderilor în întreaga economie națională*. „Lupta pentru o calitate superioară a produselor, împreună cu sporirea producției, a productivității muncii, reducerea cheltuielilor de producție — se arată în Directivele partidului cu privire la criteriile întrecerilor socialiste — trebuie privită ca sarcină centrală în îndeplinirea planului de stat, cu caracter permanent, în toate domeniile activității economice”.

Îmbunătățirea calității produselor, prin natura sa, este un proces complex, care ridică numeroase probleme teoretice și practice, dintre care definirea științifică a calității produselor și organizarea controlului de calitate au o importanță de prim ordin. Asupra acestor două probleme ne vom opri în acest articol.

*

I. Definirea calității produselor. Definirea științifică a calității este problema teoretică fundamentală, primordială, de care depinde *modul*

de organizare a activității practice de îmbunătățire a calității produselor.

În literatura de specialitate, calitatea produselor este definită ca *totalitatea însușirilor materiale ale produselor fabricate, care corespund satisfacerii anumitor necesități sociale, la un moment dat*. Această definiție are un caracter prea general. De aceea se întâlnesc și alte definiții care vin să concretizeze calitatea produselor într-un domeniu sau altul.

Caracterul complex al calității produselor, schimbările extrem de rapide determinate, în condițiile producției cât și în rezultatele ei, de revoluția tehnico-științifică contemporană, fac necesară stabilirea anumitor criterii ale calității produselor, pe de o parte *elastice*, iar, pe de altă, de o *înalță precizie*.

Corespunzător acestor cerințe, criteriile calității produselor pot fi de două feluri:

- criterii de orientare a calității produselor,
- criterii de nominalizare a calității produselor,
- *criterii de orientare a calității produselor*.

În condițiile dezvoltării rapide, complexe și multilaterale a economiei noastre naționale, ca și în vederea lichidării rămănerii în urmă din punct de vedere economic față de țările dezvoltate, pentru a intensifica și diversifica relațiile economice externe ale țării noastre, a ține pasul cu cerințele progresului tehnic contemporan, un criteriu de orientare a calității produselor este crearea de produse cu proprietăți tehnice și economice *comparabile cu ale unor modele similare realizate la cel mai înalt nivel de plan mondial*.

Iată de ce în documentele partidului se subliniază că: „*În toate domeniile criteriul de orientare trebuie să-l constituie modelele celor mai reușite produse pe plan mondial*”. Acest criteriu este aplicabil unui număr tot mai mare de produse pe care le fabricăm. El pune în evidență atât potențialul tehnico-economic, în continuă creștere, al țării noastre, înalta pregătire tehnică și științifică a cadrelor, dar și faptul că trebuie să depunem continuu eforturi susținute pentru a lichida rămănera în urmă, în comparație cu țările dezvoltate.

Un alt criteriu de orientare a calității produselor este acela potrivit căruia proprietățile tehnice economice ale produselor trebuie să se situeze *la cel mai înalt nivel pe plan mondial, depășind* caracteristicile unor produse similare create în alte țări. Aceasta presupune nu numai asimilarea de produse pe baza documentațiilor tehnice și licențelor la nivelul celor mai bune produse obținute pe plan mondial, ci o contribuție tehnică și științifică proprie, care să ne îmbogățească patrimoniul tehnic și științific național, să mărească contribuția țării noastre la îmbogățirea patrimoniului tehnic mondial, ceea ce are o mare importanță pentru ridicarea prestigiului internațional al României socialiste.

Pe linia criteriilor de orientare a calității produselor, o problemă de cea mai mare actualitate, importantă îndeosebi în activitatea organelor economice centrale de stat, o constituie *clasificarea științifică a produselor* fabricate în economia națională.

După părerea noastră, la baza clasificării produselor fabricate în economia națională trebuie să stea *destinația lor principală*. Potrivit acestui criteriu produsele se repartizează în două principale grupe: 1. mijloace de producție și 2. bunuri de consum¹. Calitatea produselor-mijloace de producție trebuie subordonată cerințelor progresului tehnico-științific contemporan, în timp ce calitatea produselor-bunuri de consum trebuie subordonată — în plus — cerințelor satisfacerii multilaterale a necesităților crescînde ale populației. În ambele grupe trăsătura cea mai distinctivă a calității produselor o constituie *caracterul dinamic al calității*, care este determinat de dinamismul progresului tehnic ca și de cel al necesităților populației. Calitatea produselor trebuie deci să țină cont permanent de schimbările rapide care au loc în cadrul acestor două fenomene.

Criterii de nominalizare a calității produselor. În conformitate cu destinația principală a produselor se pot stabili următoarele criterii:

Pentru mijloace de producție.

1. Mașinile-unelte pot avea criteriile ale calității următoarele: a) consumul de materiale raportat la capacitatea utilajului respectiv, care se poate exprima în funcție de natura produsului în kg pe CP pe kW tone, de produs, producție orară, sau zilnică, etc.; b) consumul de materii prime și materiale auxiliare pe care-l realizează utilajul în cursul procesului tehnologic pe care-l deservește; c) consumul specific de energie indiferent sub ce formă are loc: energie electrică, mecanică, termică; d) viteza de lucru, randamentele, gabaritele, etc.

2. Mașini, instalații și obiecte electrotehnice ale căror criterii de calitate pot fi: a) randamentul, viteza, gabaritele; b) durata de funcționare neîntreruptă; c) siguranța în funcționare, etc.

3. Metale cu următoarele criterii de calitate: a) duritatea, greutatea specifică, maleabilitatea, conductibilitatea termică și electrică, divizibilitatea și capacitatea de sudură; b) rezistența la temperaturi și presiuni extreme, foarte mari și foarte mici, trecerea bruscă de la o stare

¹ În literatură se exprimă și părerea că la baza clasificării produselor trebuie să stea următoarele trei grupe: 1. mașinile, instalațiile, utilajele și agregatele produse de industria constructoare de mașini și electrotehnică; 2. produse cu caracter de materiale semifabricate sau chiar materii prime; 3. bunuri de consum. Vezi „Viața economică” nr. 23/1965, pag. 5. O astfel de clasificare nu permite încadrarea tuturor produselor fabricate în economia națională într-una din cele trei grupe. Pe de altă parte nu ne permite stabilirea unor trăsături comune pe linia calității produselor-mijloace de producție sau bunuri de consum.

la alta; c) rezistența la agenții de contact, apă, aer, sau diferite substanțe chimice.

4. Substanțe și obiecte chimice cu următoarele criterii de calitate: a) gradul de stabilitate chimică în contact cu agenții exteriori cum sînt: apa, aerul, temperatura înaltă sau joasă; b) gradul de puritate chimică și de concentrare a principalei substanțe active pentru produsele destinate proceselor tehnologice; c) gradul în care pot servi ca înlocuitori ai materialelor, îndeosebi ai celor deficitare; d) gradul de înlăturare a efectelor secundare produse în mediul înconjurător de unele materiale și substanțe chimice.

5. Materiale de construcții, care pot avea criterii de calitate următoarele: a) duritatea, greutatea specifică, aderența, rezistența la șocuri mecanice; b) capacitatea de izolare termică și fonică; c) rezistența la agenți exteriori, umezeală, uscăciune, vînt; d) aspect exterior.

Pentru bunurile de consum.

1. Îmbrăcăminte și încălțăminte cu criterii de calitate cum sînt: durabilitatea la purtare și păstrarea îndelungată a calității inițiale în cursul folosirii, rezistența la spălare, neșifonabilitatea, stabilitatea culorilor, flexibilitatea, aspect exterior, îmbinarea armonioasă a culorilor, formă, diversitatea sortimentelor.

2. Produse alimentare a căror criterii de calitate pot fi: valoarea nutritivă a produselor, durata stabilității calității inițiale, aspectul exterior, diversitatea sortimentelor, calitatea ambalajului, etc.

3. Obiecte tehnice de uz îndelungat cu proprietăți cum sînt: durata funcționării, cheltuieli de întreținere și funcționare; siguranța în funcționare, etc.

În cazul unor produse unicate, care nu pot fi încadrate în nici o grupă, așa cum se întîlnesc în construcții și în industria constructoare de mașini, mai ales în cazul producției instalațiilor tehnologice complexe, destinate diferitelor ramuri ale economiei naționale, criteriile de calitate se determină avîndu-se în vedere cerințele generale ale progresului tehnico-științific, în momentul dat și în perspectivă.

Nominalizînd criteriile calității produselor trebuie avut în vedere *caracterul concret* al proprietăților materiale, care în *ansamblu* definesc calitatea.

O interpretare simplistă a caracterului concret al calității, în sensul că ea diferă de la produs la produs, poate aduce mari prejudicii procesului de îmbunătățire a calității produselor. Abstracție făcînd de produsele unicate pentru care definirea calității trebuie făcută în mod strict individual, pentru toate celelalte produse caracterul concret al calității se referă la *nominalizarea proprietăților comune*, esențiale care definesc calitatea pentru o grupă mai mare sau mai mică a acestor produse și nu pentru fiecare produs în parte. Aceasta înseamnă că pentru cunoașterea și urmărirea științifică a calității acestor grupe de

produse sînt necesare metode științifice de cercetare aplicabile fenomenelor de masă; în deosebi metodele statistico-matematice, paralel cu folosirea unor instrumente științifice cu un înalt grad de perfecțiune, de măsurare a proprietăților calității produselor.

II. **Organizarea controlului de calitate.** În socialism există posibilitatea reală de a crea un *sistem eficient al controlului de calitate*, care să îmbine interesele economiei naționale cu posibilitățile întreprinderilor și cu cerințele populației. Un astfel de sistem impune măsuri la nivelul economiei naționale, ramurilor economice, întreprinderilor.

Organizarea controlului de calitate la *nivelul economiei naționale* are ca scop să asigure orientarea controlului de calitate în conformitate cu cerințele progresului tehnic contemporan, cu necesitățile multilaterale ale populației, cu interesele economiei naționale.

Pentru a fi eficientă, această verigă a controlului de calitate trebuie să elaboreze norme de calitate cu un înalt grad de precizie și totodată norme elastice care să permită corectarea rapidă a lor, pe baza noilor cuceriri tehnice și științifice. Controlul de calitate la nivelul economiei naționale ar trebui să dispună de capacitatea de a asigura instrumentele științifice ca și metodele corespunzătoare ale controlului de calitate, să verifice și să asigure specializarea cadrelor necesare, să controleze calitatea principalelor produse care se asimilează pe bază de documentație tehnică și licențe, să asigure un control riguros de calitate asupra produselor destinate exportului.

Controlul de calitate la nivelul economiei naționale se realizează în prezent prin Oficiul de Stat al Standardelor ca și prin diferitele organe economice centrale departamentale în domenii specifice. După părerea noastră *acest control la nivelul economiei naționale ar putea fi perfecționat dacă s-ar crea un organ central unic al controlului de calitate subordonat Consiliului de Miniștri: Comitetul de Stat al Calității Produselor*, avînd un număr de direcții generale în conformitate cu principalele sarcini centrale.

1. Direcția Generală a Standardelor care să se ocupe cu elaborarea și urmărirea normelor de calitate.

2. Direcția Generală a S.D.V-urilor să se ocupe cu producția și folosirea tuturor instrumentelor de care depinde controlul de calitate, inclusiv producția și folosirea instrumentelor de care depinde obținerea unei înalte calități a produselor.

3. Direcția Generală a Metodelor Controlului de Calitate, care să studieze și să generalizeze metodele statistico-matematice ale controlului de calitate a produselor în producție cît și în procesul de folosire a produselor la beneficiari.

4. Direcția Generală a Personalului care să se preocupe de specializarea cadrelor care lucrează în controlul de calitate, pornind de la *ideea că în acest domeniu trebuie să lucreze numai cadre pregătite special*. Această direcție ar putea să aibă de asemeni cuvîntul hotărî-

tor în avizarea încadrării personalului în domeniul controlului de calitate.

5. Direcția Generală Operativă avînd printre direcțiile sale:

— Direcția avizării proiectelor obiectivelor economice ca și a principalelor produse care se asimilează pe bază de documentație tehnică și licențe.

— Direcția controlului produselor destinate pieței externe.

— Direcția controlului operativ general avînd ca sarcină controlul de calitate, executat fie direct în orice întreprindere din economia națională, fie verificarea controlului de calitate efectuat de organele de control departamentale sau din întreprinderi.

6. Direcția Generală a Esteticii Produselor care să se ocupe cu studierea și generalizarea experienței din țară și străinătate, referitoare la estetica produselor ca și la specializarea cadrelor în acest domeniu.

Comitetul de Stat al Calității Produselor ar putea avea filiale regionale cu servicii, în general corespunzător direcțiilor sale.

O altă verigă a controlului de calitate o constituie controlul executat de direcțiile generale departamentale, specifice în acest sens, ale căror atribuții trebuie concentrate spre definirea criteriilor de calitate ale produselor ramurii, spre generalizarea instrumentelor și metodelor controlului de calitate, recrutarea cadrelor necesare controlului de calitate. În întreaga lor activitate, aceste direcții departamentale ar trebui să colaboreze cu Comitetul de Stat al Calității Produselor.

A treia verigă, *veriga de bază a controlului de calitate* o constituie serviciul controlului tehnic de calitate din întreprinderi. În literatura de specialitate, ca și în activitatea practică din întreprinderi, se ridică numeroase probleme în legătură cu serviciul controlului tehnic de calitate din întreprindere.² Una din problemele care se ridică este subordonarea serviciului C.T.C. Pornindu-se de la faptul că, conducerea întreprinderii, folosind uneori unele practici greșite, exercită presiuni asupra cadrelor controlului de calitate și asupra serviciului ca atare, cu scopul de a trece cu vederea unele defecțiuni mai mult sau mai puțin importante, se exprimă opinia că serviciul C.T.C. n-ar trebui să fie subordonat conducerii întreprinderii. Asemenea punct de vedere, după părerea noastră, nu este întemeiat, întrucît are în vedere practici anormale care se petrec în unele întreprinderi, practici care trebuiesc înlăturate. Personalul controlului de calitate din întreprindere trebuie să realizeze în mod permanent o colaborare, o cooperare cu cadrele de producție și conducerea întreprinderii, urmărind îndeplinirea în cele mai bune condiții a sarcinilor de plan ce le revin.

Transferarea serviciului C.T.C. unor organe dinafara întreprinderii, fie beneficiarilor, fie unor organe „neutre”, ar complica inutil organizarea controlului tehnic de calitate la nivelul întreprinderii, și ar permite

² Vezi „Viața economică” nr. 14/1965, pag. 8—9; nr. 15/1965, pag. 3; nr. 17/1965, pag. 1 și pag. 5.

ca în aprecierea calității produselor să existe un mai mare grad de subiectivitate care ar dăuna întreprinderii producătoare.

Interesantă apare însă ideea colaborării serviciului C.T.C. al beneficiarilor cu serviciul C.T.C. din întreprinderile producătoare, prin forme și metode care să nu ducă la încălcarea întreselor nici uneia dintre părți. Serviciul C.T.C. ar putea fi direct subordonat direcției generale departamentale corespunzătoare, dar aceasta ar fi o problemă a cărei soluționare este legată de pregătirea unor cadre de specialiști formați special în acest domeniu. Altfel eficiența controlului n-ar fi mai ridicată decât în prezent.

Serviciul C.T.C. poate rămâne subordonat conducerii întreprinderii. În același timp este necesar ca aceasta să manifeste mai mult interes pentru controlul de calitate, lucru care se poate asigura *prin urmărirea cu prioritate a unor indicatori de plan care reflectă eforturile îmbunătățirii calității produselor cum ar fi: mărirea ponderii sortimentelor de calitate superioară, realizarea de economii prin îmbunătățirea calității produselor, modernizarea produselor fabricate, etc.*

O altă problemă care se ridică pe linia organizării controlului de calitate la nivelul întreprinderii este, ce pregătire să aibă cadrele din acest serviciu? Deși este de la sine înțeles că personalul controlului de calitate trebuie să posede cunoștințe temeinice din punct de vedere profesional și o mare experiență practică în domeniul folosirii instrumentelor și metodelor controlului de calitate, unii participanți la discuția despre organizarea controlului de calitate³ critică conducerea întreprinderii că a trecut în acest domeniu cele mai bune cadre. Pe de altă parte, există întreprinderi care folosesc în controlul de calitate un număr mare de oameni fără o pregătire corespunzătoare.

Încadrarea în domeniul controlului de calitate a cadrelor cu cea mai bună pregătire din întreprinderi este legată și de *existența unui sistem corespunzător de cointeresare materială a acestor cadre, astfel încât ele să poată obține un câștig mediu care să depășească câștigul mediu realizat de personalul de producție*. Paralel cu aceasta, este necesar ca personalul C.T.C. să aibă o mare responsabilitate pentru calitatea produselor, să răspundă material pentru defectele nedescoperite, să fie stimulat pentru descoperirea defectelor, și în deosebi pentru măsuri eficiente propuse în vederea remedierii lor.

Printre problemele controlului de calitate din întreprinderi se pune și aceea a locului de efectuare a lui. Alături de părerea preponderentă după care controlul tehnic de calitate trebuie organizat atât interfazic, pe parcursul procesului de producție, cât și final, se exprimă și opinia potrivit căreia în condițiile în care timpul de efectuare a controlului este mai mare decât timpul de producție a obiectului controlat, să se organizeze numai controlul final. Aceasta din urmă părere nu este între-

³ „Viața economică”. nr. 14/1965, pag. 8. 9.

meiată, întrucît un astfel de control ar fi doar de constatarea defectelor în faza cînd pierderile pentru întreprindere ar fi inevitabile. Pe de altă parte, această părere are la bază o concepție învechită cu privire la controlul de calitate, în care nu se ține cont de rolul important al folosirii unor instrumente perfecționate și al unor metode științifice de control de calitate în scurtarea timpului de control.

După părerea noastră, în aplicarea controlului de calitate în întreprinderi, trebuie să se pornească de la principiul că *eficiența acestui control este cu atît mai mare cu cît pune accentul principal pe descoperirea și prevenirea defectelor într-o fază cît mai de început a procesului de producție*. Aceasta înseamnă că organizarea controlului de calitate trebuie să înceapă cu recepționarea materiilor prime, să continue pînă la obținerea produsului finit și chiar mai departe, pînă la constatarea modului de comportare a produsului de beneficiari, atît în termenul de garanție, cît și peste acest termen.

Experiența multor întreprinderi din țara noastră ca și rezultatele obținute de întreprinderi din alte țări⁴ în organizarea controlului de calitate arată că aplicarea acestui principiu asigură cea mai mare eficiență în acest domeniu.

Un rol deosebit de important în organizarea controlului de calitate la nivelul întreprinderii îl au metodele controlului de calitate. Aceste metode ca și instrumentele corespunzătoare sînt specifice în funcție de natura procesului tehnologic, de natura produsului, de gradul sau clasa de precizie cu care trebuie executat. Pentru produsele care se fabrică în serie o mare importanță o au metodele statistico-matematice cum este de pildă *metoda selectivă*, potrivit căreia verificarea calității se realizează prin analiza unui număr de piese dintr-un lot de 10 sau 100, luate în anumite faze de prelucrare, de o deosebită importanță pentru obținerea calității produsului final, sau *metoda controlului curent* în baza căreia la anumite intervale de timp determinate se iau anumite probe din produsul aflat în faza de prelucrare, care se analizează trăgîndu-se concluzii asupra tuturor celorlalte produse. Asemenea metode sînt aplicabile în industria constructoare de mașini, în industria electrotehnică, în industria celulozei și hîrtiei, în industria textilă, etc.⁵

În cazul unor procese de producție din industria chimică sau industria constructoare de mașini, acolo unde gradul de precizie este foarte mare și unde este necesară verificarea fiecărui produs, controlul se efectuează în mod automat cu ajutorul unor aparate sau instalații speciale, fixate pe parcursul procesului tehnologic.

⁴ Vezi organizarea controlului de calitate la Uzinele „Peugeot” din Franța, relatat în „Viața economică” nr. 26/1965, pag. 13, sau organizarea mărcii „Benor” în Belgia, sau organizarea controlului de calitate a produselor electrotehnice într-o fabrică olandeză, ambele relatate în „Viața economică” nr. 27/1965, pag. 22.

⁵ „Viața economică” nr. 40/1965, pag. 7.

Pentru măsurarea influenței factorilor tehnologici asupra parametrilor finali ai produselor, se folosesc cu succes în țara noastră *metodele corelației simple și multiple* în industria chimică, a celulozei și hîrtiei, a materialelor de construcții, industria textilă, etc.

În controlul final, de recepție în cazul unor loturi foarte mari de producție, se aplică metoda modernă a lui A. Wald denumită *analiza secvențială*, în virtutea căreia decizia de acceptare sau respingere a lotului se poate formula după fiecare extracție, ceea ce duce la micșorarea importantă a volumului muncii de control. Această metodă se aplică la verificarea calității loturilor de ace de mașină de cusut pentru mașinile de cusut și tricotat destinate exportului ca și pentru recepția loturilor de lămpi fluorescente⁶.

Un domeniu în care se constată necesitatea unor metode corespunzătoare de verificare a calității îl constituie comportarea produselor la beneficiari, atît în cazul cînd acestea sînt întreprinderi cit și îndeosebi în cazul cînd beneficiarul este populația consumatoare a bunurilor de uz curent sau îndelungat.

Paralel cu promovarea continuă a progresului tehnic intens și multilateral, în procesul îmbunătățirii calității produselor se ridică noi și noi probleme la soluționarea cărora este necesară colaborarea cadrelor economice, tehnice, științifice și din alte domenii.

ВОПРОСЫ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ПРОДУКТОВ В НАРОДНОМ ХОЗЯЙСТВЕ НАШЕЙ СТРАНЫ

(Резюме)

Повышение качества продуктов непосредственно связано с техническим прогрессом, являющимся результатом и, одновременно, условием повышения качества продуктов.

В первой части статьи анализируются критерии качества продуктов и подчёркивается необходимость учитывать наилучшие успехи, достигнутые в мировом масштабе в производстве однородных продуктов.

Предлагая классификацию продуктов по их главному назначению, авторы пытаются установить на этой основе критерии качества, общие для групп продуктов.

Во второй части статьи рассматривается организация системы контроля качества в нашей стране — область, в которую авторы вносят некоторые предложения по линии усовершенствования использованных методов и форм. В дальнейшем подчёркивается значение кадров специалистов высокой квалификации, соответствующей материальной заинтересованности, усовершенствованных инструментов и научных методов, специфических для контроля качества.

⁶ Ibidem.

PROBLÈMES DE L'AMÉLIORATION DE LA QUALITÉ DES PRODUITS DANS
L'ÉCONOMIE DE NOTRE PAYS

(R é s u m é)

L'amélioration de la qualité des produits est directement liée au progrès technique, lequel constitue à la fois un résultat et une condition de cette amélioration.

Dans la première partie de l'article on analyse les critères de la qualité des produits, en soulignant la nécessité de tenir compte des meilleures réalisations obtenues sur le plan mondial pour les produits similaires.

L'auteur propose une classification des produits d'après leur destination principale et tente de donner sur cette base une dénomination aux critères de qualité communs à des groupes de produits.

Dans la seconde partie de l'article, on examine l'organisation dans notre pays du système de contrôle de la qualité, domaine où l'on formule certaines propositions dans le sens de l'amélioration des méthodes et des formes utilisées. On y souligne aussi l'importance des cadres de spécialistes à haute qualification, du co-intéressement matériel correspondant, des instruments et méthodes scientifiques perfectionnés spécifiques du contrôle de qualité.

INFLUENȚA CALITĂȚII PRODUCȚIEI ASUPRA PRINCIPALILOR INDICATORI AI ACTIVITĂȚII ECONOMICE A UNEI ÎNTREPRINDERI INDUSTRIALE

de
IOAN CĂINAP

Industrializarea socialistă, dezvoltarea armonioasă, într-un ritm rapid și mereu ascendentă a economiei naționale este rodul aplicării neabătute a învățaturii marxist-leniniste de către P.C.R. în condițiile specifice țării noastre.

Partidul Comunist Român a pus în centrul politicii sale dezvoltarea cu precădere a ramurilor cheie și mai ales a industriei constructoare de mașini — baza dezvoltării întregii economii naționale. Directivele Congresului al IX-lea al P.C.R. prevăd ca în perioada 1966—1970, mijloacele de producție să aibă un ritm mediu de creștere de 12%, cu 0,4% mai mare decât ritmul de creștere mediu anual al întregii producții industriale.

În condițiile dezvoltării rapide a științei și tehnicii, a ridicării continue a calificării forței de muncă, latura calitativă a producției capătă o importanță din ce în ce mai mare.

Îmbunătățirea calității produselor ca mijloace de producție, determină o îmbunătățire a randamentului lor, mărirea duratei de funcționare, reducerea consumurilor specifice, a consumului de muncă, iar în final acestea duc la reducerea prețului de cost pe unitate de produs.

Îmbunătățirea calității produselor ca mijloace de existență a populației, determină satisfacerea unui volum sporit de necesități ale populației și la un nivel calitativ superior.

Calitatea producției oglindește în modul cel mai general și mai complet eficiența economică a activității unei întreprinderi industriale, este barometrul general al activității acesteia.

Conducerea de partid și de stat acordă o importanță deosebită ridicării calității producției la nivelul cerințelor mondiale: „În anii care urmează este necesar să se intensifice în toate ramurile economiei națio-

nale acțiunea de îmbunătățire sistematică a calității produselor, de ridicare a caracteristicilor lor tehnice și economice. Aceasta va trebui să constituie o preocupare de prim ordin a organelor de conducere din economie.¹

Acțiunea de îmbunătățire a calității producției va trebui să fie permanentă, iar exigența asupra calității mereu mai accentuată, pentru a satisface cit mai bine nevoile de producție și consum, creșterea eficienței industriei și creșterea valorii competitive a produselor pe piața externă.

Reflectând eficiența economică a activității întreprinderilor industriale, calitatea producției, în același timp, influențează principalii indicatori ai activității acesteia cum ar fi: volumul valoric al producției-marfă și globală, producția realizată, productivitatea muncii exprimată valoric, prețul de cost al producției, beneficiul, rata rentabilității.

În industria porțelanului, luată ca exemplu, se dă ca sarcină de plan privind calitatea producției, ponderea calității I în totalul producției. În industria porțelanului există un sistem de prețuri cu amănuntul diferențiat pe cele patru calități, ceea ce determină o influență directă a calității producției asupra unor indicatori ai activității întreprinderilor din această ramură.

Influența calității producției asupra volumului valoric al producției-marfă, și prin aceasta asupra producției globale, se manifestă prin schimbarea structurii pe calități în cadrul fiecărui sortiment. Din totalul sortimentelor am ales sortimentul „Servicii de masă”, care reprezintă aproximativ 7% din întreaga producție-marfă. La „Servicii de masă” situația pe sem. I/1966 se prezintă astfel:

Tabel 1

Calitatea	Plan				Efectiv		
	Cantitatea	Greutatea specifică	Prețul cu ridicata de întreprindere planificat	Valoare	Cantitatea	Greutatea specifică	Valoare
I	1 671	18,0	193,48	324 321	1 462	15,6	305 000
II	2 591	28,0	167,68	434 462	2 126	22,2	379 000
III	4 243	45,8	148,46	629 922	5 298	55,4	795 000
IV	745	8,2	130,49	97 219	673	56,8	87 000
Total	9 250	100,00	x	1 485 924	9 559	100,0	1 566 000

Din datele prezentate reiese faptul că ponderea s-a modificat în favoarea calității a III-a, deci se constată o înrăutățire a calității sorti-

¹ N. Ceaușescu, *Raport la cel de-al IX-lea Congres al P.C.R.* Ed. Politică, 1965, p. 31.

mentului analizat. Prin înrăutățirea calității producției volumul valoric al producției marfă s-a micșorat, fapt ce rezultă din următoarele calcule:

$$\text{Abaterea totală a valorii producție-marfă} = 1\,566\,000 - 1\,485\,924 = +80\,076 \text{ lei}$$

Asupra acestei abateri influențează următorii factori:

- Volumul producției²
 $V_1 S_0 P_0 - V_0 S_0 P_0 = 1\,534\,050 - 1\,485\,924 = +48\,126 \text{ lei}$
- Structura producției
 $V_1 S_1 P_0 - V_1 S_0 P_0 = 1\,513\,747 - 1\,534\,050 = -20\,303 \text{ lei}$
- Prețul cu ridicata de întreprindere fără I.C.M.
 $V_1 S_1 P_1 - V_1 S_1 P_0 = 1\,566\,000 - 1\,513\,747 = +52\,254 \text{ lei}$

Din calculele prezentate reiese faptul că prin înrăutățirea calității producției, micșorarea volumului valoric al producției-marfă reflectă o latură negativă a activității întreprinderii.

Calitatea producției are influență și asupra valorii producției-marfă realizate, indicator care reflectă mai complet activitatea unei întreprinderi. Asupra acestui indicator calitatea producției influențează prin:

— producția-marfă fabricată, datorită schimbării structurii pe calități în cadrul sortimentului (de exemplu, la „Servicii de masă 20 303 lei). Existența procentelor admise de rebuturi, destul de ridicate, reprezintă o situație anormală și constituie o rezervă internă importantă în vederea creșterii producției-marfă și producției-marfă realizate. Lichidarea acestor procente de rebuturi admise este o necesitate imperioasă și urgentă în activitatea întreprinderii analizate;

— asupra producției-marfă realizate calitatea producției influențează și prin stocurile de produse finite și soldurile de produse expediate și neîncasate. Datorită calității necorespunzătoare, cresc stocurile și soldurile de produse la sfârșitul perioadei, ceea ce determină o scădere a volumului realizărilor.

În întreprinderea analizată, față de anul precedent când mărfurile refuzate datorită calității necorespunzătoare au fost de 18 000 lei, în sem. I/1966 această cifră s-a redus la 17 000 lei. Scăderea sensibilă a mărfurilor necorespunzătoare reflectă existența unor rezerve interne pe linia îmbunătățirii calității producției.

Trebuie remarcat faptul că există, pe lângă refuzuri, și alte situații care reflectă latura calitativă a activității unei întreprinderi. Adeseori sînt cazuri cînd furnizorul cere resortarea mărfurilor, ceea ce pentru întreprinderea furnizoare reprezintă pierdere, deși ea nu se mai înregistrează. Sînt și cazuri cînd mărfurile refuzate se înlocuiesc cu

² V — volumul producției,
 S — structura pe calități a producției,
 P — prețul cu ridicata de întreprindere fără I.C.M.,
 1 — valoarea efectivă a indicatorului,
 0 — valoarea de plan a indicatorului.

altele bune, fără ca această înlocuire să apară în evidența întreprinderii furnizoare.

Un alt caz prin care se pierde latura calitativă a activității întreprinderii este faptul că există un număr mare de criterii de sortare (stas-ul în vigoare prevede 18 criterii) care determină un accentuat subiectivism în sortarea produselor pe calități și în recepționarea lor.

Un alt indicator important influențat de calitatea producției este productivitatea muncii exprimată valoric. Influența producției asupra acestui indicator se manifestă prin volumul valoric al producției, iar formula de calcul este: $\frac{Q_1}{T_0} - \frac{Q_1 - K^3}{T_0}$ Calculînd influența calității pro-

ducției la sortimentul „Servicii de masă” asupra productivității muncii pe salariat, în semestrul I/1966 obținem: $I = 16\ 023 - 16\ 038 = -15$ lei. Deci, înrăutățirea calității producției la sortimentul analizat, a determinat scăderea valorică a productivității muncii pe salariat, aspect negativ al activității întreprinderii.

Prețul de cost, ca indicator sintetic al activității întreprinderilor industriale, este influențat de calitatea producției. În mod practic, prețul de cost al sorturilor este același, deoarece toată producția parcurge același proces de producție și are aceeași componență materială.

Îmbunătățirea calității producției determină reducerea prețului de cost, cînd producția se exprimă în unități convenționale. Luînd ca exemplu „Serviciile de masă” situația se prezintă astfel:

Tabel 2

Sortul	Plan				Efectiv			
	Canti-tatea	Greu-tatea speci-fică	Coeffi-cienții de echi-valență ⁴	Canti-tăți în uni-tăți conven-ționale	Canti-tatea	Greu-tatea speci-fică	Canti-tăți în uni-tăți conven-ționale	Costul produc-ției e-fective la struc-tura și prețul de cost planifi-cați
I	1 671	18,0	1,0	1 671	1 462	15,6	1 462	—
II	2 591	28,0	0,86	2 228	2 126	22,2	1 828	—
III	4 243	45,8	0,76	3 225	5 298	55,4	3 526	—
IV	745	8,2	0,67	499	673	6,8	451	—
Total	9 250	100,0	x	7 623	9559	100,0	7 267	1 704 855

³ Q — volumul producției globale,

K — influența calității,

T — numărul mediu al salariaților.

⁴ Coeficienții de echivalență s-au luat avînd în vedere prețul cu ridicata de întreprindere planificat.

Calculînd prețul de cost pe unitate convențională (pe produs de calitate I) avînd cheltuieli planificate de 1 640 000 lei vom obține:

$$\text{Preț de cost unitar planificat} = \frac{1\,640\,000}{7\,623} = 215,13 \text{ lei}$$

$$\text{Preț de cost efectiv} = \frac{1\,704\,855}{7\,267} = 239,54 \text{ lei}$$

Rezultă că, prin înrăutățirea calității producției la sortimentul analizat, prețul de cost efectiv a crescut față de cel planificat, reflectînd o latură negativă a activității întreprinderii noastre.

Asupra prețului de cost calitatea producției influențează și prin mărirea pierderilor din rebuturi care se includ în prețul de cost. Pierderi pentru economia națională reprezintă pe lîngă rebuturile definitive neimputabile și rebuturile imputabile precum și cheltuielile de recondiționare a rebuturilor. În sem. I/1966, deși pierderile din rebuturi au fost reduse sub limita planificată cu 138 000 lei, totuși însăși existența acestor pierderi din rebuturi, care se ridică la sute de mii, constituie un aspect negativ în activitatea întreprinderii pe linia lichidării acestor pierderi pricinuite de rebuturi.

Efortul întreprinderii pe linia îmbunătățirii calității producției reiese și din faptul că ponderea producției reclamate în totalul producției livrate în sem. I/1966 a fost de 0,16%, față de 0,22% cît era în sem. I/1965.

Principalele cauze care au determinat apariția rebuturilor și a produselor reclamate au fost:

— Lipsa de uniformitate a loturilor de ipsos, care avînd contracții diferite au avut influență negativă asupra calității producției, și în același timp au determinat stagnări la mașinile semiautomate și la atelierele de fasonare.

— Lipsa unor argile de calitate corespunzătoare.

— Surse de căldură insuficiente.

— Greșeli de sortare pe calități a produselor.

— Neconcordanță între modul de decorare și normele interne.

— Lipsa de bărbați la sectorul ardere.

— Lipsa de calcomanii și calitatea inferioară a celor existente.

Această materie de bază, la „Serviciile de masă”, este importantă.

Întreprinderea analizată s-a străduit să înlătore unele deficiențe existente mai ales pe linia urmăririi procesului de fabricație, aprovizionarea cu argile de calitate superioară, îmbunătățirea rețetelor de fabricație, prin introducerea în cantități mai mari a unor materii prime de calitate superioară și obținerea de economii la celelalte materii prime. Cu toate rezultatele obținute, întreprinderea trebuie să ia măsuri eficiente pentru îmbunătățirea continuă a calității producției, printre care: aprovizionarea cu ipsos de calitate superioară, urmărirea uniformizării pastei de ipsos, crearea unor surse suplimentare de căldură pentru a se face o ardere în condiții optime, iar cointeresarea materială a muncitorilor să se facă diferențiat pe locuri de muncă, cointeresînd în spe-

cial sectorul ardere unde fluctuația este accentuată. Se impune ca o necesitate să se întărească controlul interfazic, în vederea respectării cu strictețe a tehnologiei de fabricație, evitând apariția unor defecte la produse și apariția rebuturilor.

Calitatea producției influențează prețul de cost și prin dobinzile plătite pentru creditele restante, datorită apariției supranormativelor de produse finite din cauza calității necorespunzătoare. În întreprinderea analizată, în sem. I/1966 s-au plătit 21 000 lei dobânzi pentru credite restante, sumă care a încărcat prețul de cost. Desigur, aceste dobânzi plătite nu se dădătesc în întregime calității producției, dar și calitatea producției are o contribuție de 4% la aceste dobânzi.

Calitatea producției are influență și asupra indicatorului „Cheltuieli de producție la 1000 lei producție-marfă în prețuri cu ridicata de întreprindere”. Prin numărătorul fracției, calitatea influențează direct proporțional, iar prin numitorul fracției influențează invers proporțional indicatorul.

În sem. I/1966 prețul de cost al producției marfă a fost influențat de calitatea producției astfel:

— Pentru credite restante s-au plătit 840 lei.

— Pierderile din rebuturi au determinat reducerea prețului de cost cu 138 000 lei, deoarece au fost reduse sub nivelul planificat. Pe sold prețul de cost a scăzut cu aproximativ 137 000 lei.

Datele necesare calculării influenței calității asupra indicatorului sînt:

Producția-marfă planificată la prețul de cost planificat . . .	19 344 mii lei
Producția-marfă planificată la prețul cu ridicata de întreprindere planificat	19 710 mii lei
Producția-marfă efectivă la prețul de cost planificat	20 466 mii lei
Producția-marfă efectivă la prețul cu ridicata de întreprindere planificat	21 180 mii lei
Producția-marfă efectivă la prețul de cost efectiv	19 689 mii lei
Producția-marfă efectivă la prețul cu ridicata de întreprindere efectiv	20 624 mii lei

Influența calității producției asupra indicatorului prin prețul de cost se determină după formula:

$$\frac{Pm_1c_0}{Pm_1p_0} \times 1000 - \frac{Pm_1c_0 - K^5}{Pm_1p_0} = 966,2 - 972,7 = -6,5 \text{ lei}$$

Influența calității producției asupra indicatorului prin prețul cu ridicata de întreprindere se calculează:

$$\frac{Pm_1c_1}{Pm_1p_1} \times 1000 - \frac{Pm_1c_1}{Pm_1p_0} \times 1000 = 992,3 - 955,1 = +37,2 \text{ lei}$$

⁵ Pm — producția-marfă,
c — prețul de cost,
p — prețul cu ridicata de întreprindere,
K — influența calității producției.

Din calculele prezentate reiese că, influența calității prin numărătorul fracției este în sensul scăderii cheltuielilor de producție la 1000 lei producție-marfă, fapt pozitiv în activitatea întreprinderii. Prin numitorul fracției indicatorul este influențat negativ, adică prin înrăutățirea calității producției prețul mediu cu ridicata de întreprindere s-a micșorat și a determinat o creștere a cheltuielilor de producție la 1000 lei producție-marfă, aspect negativ al activității întreprinderii.

Desigur că prețul cu ridicata de întreprindere poate fi modificat și prin dispoziții legale, prin schimbarea destinației produselor etc., dar pentru confirmarea celor spuse mai sus prezentăm îndeplinirea planului pe calități în sem. I/1966.

Calitatea	I	II	III	IV
— planificat	30,0	26,0	35,0	9,0
— efectiv	30,0	22,7	40,0	7,0

Datele de mai sus confirmă înrăutățirea calității producției și prin aceasta o influență negativă asupra indicatorului.

Calitatea producției influențează un alt indicator sintetic al activității economice, beneficiul din activitatea de bază.

Asupra beneficiului din activitatea de bază, calitatea producției influențează direct proporțional prin prețul cu ridicata de întreprindere și invers proporțional prin prețul de cost. Pentru a calcula influența calității asupra beneficiului avem nevoie de următoarele date:

Realizări efective la prețul de cost planificat (R_1C_0)	20 758 mii lei
Realizări efective la prețul cu ridicata de întreprindere planificat (R_1P_0)	21 873 mii lei
Realizări efective la prețul de cost efectiv (R_1C_1)	19 681 mii lei
Realizări efective la prețul cu ridicata de întreprindere efectiv (R_1P_1)	21 017 mii lei

Din datele anterioare s-a constatat că prețul de cost a scăzut datorită calității cu 137 000 lei, ceea ce în mod normal trebuie să se reflecte integral în beneficiu, influențându-l pozitiv.

Calitatea producției influențează beneficiul și prin prețul cu ridicata de întreprindere astfel:

$$R_1P_1 - R_1P_0 = 21\,017 - 21\,873 = -856 \text{ mii lei}$$

Și cu această ocazie constatăm că micșorarea prețului cu ridicata de întreprindere, datorită înrăutățirii calității a dus la micșorarea beneficiului din activitatea de bază, latură negativă a activității întreprinderii.

Asupra ratei rentabilității a întreprinderii industriale, calitatea producției are o influență și mai accentuată.

Numărătorul fracției este beneficiul, asupra căruia calitatea influențează direct proporțional prin prețul cu ridicata de întreprindere, și invers proporțional prin prețul de cost. Prin numitorul fracției calitatea producției influențează invers proporțional. De remarcat este

faptul că, prin prețul de cost, calitatea are o influență dublă, o dată prin numărătorul fracției și a doua oară prin numitor.

Influența calității producției asupra ratei rentabilității prin prețul de cost se calculează:

$$\frac{R_1 p_0 - (R_1 c_1 + K)}{R_1 c_1 + K} \times 100 - \frac{R_1 p_0 - R_1 c_1}{R_1 c_1} \times 100 = 12,93 - 11,13 = +1,80\%$$

Deci, scăderea prețului de cost a determinat o influență pozitivă asupra ratei rentabilității, aspect pozitiv în activitatea întreprinderii.

Influența calității producției asupra ratei rentabilității prin prețul cu ridicata de întreprindere se determină:

$$\frac{R_1 p_1 - R_1 c_1}{R_1 c_1} \times 100 - \frac{R_1 p_0 - R_1 c_1}{R_1 c_1} \times 100 = 6,78 - 11,13 = -4,35\%$$

Reiese clar că influența negativă asupra beneficiului s-a transmis asupra ratei rentabilității.

Având în vedere importanța calității producției în activitatea întreprinderilor industriale se impune luarea unor măsuri pentru îmbunătățirea continuă a calității producției printre care:

— Gruparea criteriilor de sortare pe calități a produselor, reducerea numărului lor pentru a înlătura subiectivismul atât în sortarea produselor cât și în recepționarea lor.

— Indicatorul de plan „Ponderea calității I în totalul producției” ar trebui defalcat pe secții de producție și pe sortimente pentru a fi mai stimulat în îmbunătățirea calității producției.

— În unele cazuri, cum ar fi articolele tehnice, articolele de laborator, să se admită efectuarea unor cheltuieli suplimentare limitate, pentru ridicarea calității producției, obținind o mai mare siguranță în exploatare și prin aceasta economii la nivelul economiei naționale.

— Ținerea unei evidențe clare și la zi a refuzurilor, reclamațiilor precum și a mărfurilor resortate la beneficiar.

— Organizarea de consfătuiri cu cumpărătorii, cu beneficiarii, a unor expoziții cu vânzare, chestionarea cumpărătorilor și alte măsuri care să faciliteze pe de o parte realizarea producției, iar pe de altă parte satisfacerea tot mai deplină a cererii de consum a oamenilor muncii.

ВЛИЯНИЕ КАЧЕСТВА ПРОИЗВОДСТВА НА ВАЖНЕЙШИЕ ПОКАЗАТЕЛИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРОМЫШЛЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

(Резюме)

В статье обсуждается соотношение качества производства и других важных показателей деятельности промышленного предприятия на примере одного предприятия из области промышленности тонкой керамики.

Автор подчёркивает влияние качества производства на стоимостный объём товарного производства, реализованную товарную продукцию, производительность труда, себестоимость, прибыль, полученную из основной деятельности, на норму рентабельности. Эти влияния вычислены на основании математических формул, на примере ассортимента или всей товарной продукции.

Для непрерывного повышения качества производства автор предлагает некоторые конкретные мероприятия, характерные для фарфоровой промышленности, призванные способствовать повышению экономической деятельности изучаемого предприятия.

INFLUENCE OF THE QUALITY OF PRODUCTION ON THE MAIN INDICATORS OF THE ACTIVITY OF AN INDUSTRIAL ENTERPRISE

(Summary)

The author deals with the correlation between the quality of production and the other main indicators of the activity of an industrial enterprise, taking as an example an enterprise from the fine ceramic industry.

The author shows the influence of the quality of production on the value of the commodity output, on the realized commodity output, on labour productivity, on the prime cost, on the benefit of the basic activity, as well as on the rate of profitability.

These influences were calculated on the basis of some mathematic formulae, on the example of an assortment, or on the example of the whole commodity output.

In order to improve the quality of production the author proposes some concrete measures, specific for the china industry, measures destined to lead to the improvement of the economic activity.

UNELE PROBLEME LEGATE DE PRELUAREA LA BUGETUL DE STAT A ACUMULĂRILOR BĂNEȘTI ȘI DE SEPARAREA LOR ÎN PREȚURI ȘI TARIFE

de
TEODOR ROȘCA

În literatura economică apărută în ultimii ani care se referă la acumulările bănești cuprinse în prețuri și tarife și la sistemul de preluare a acestora la bugetul statului sub diferite forme, au existat multe păreri care justificau într-un fel sau altul necesitatea preluării la buget a celei mai mari părți din acumulările bănești prin cele două forme principale: impozitul pe circulația mărfurilor și cotele din beneficii.

Dacă în ceea ce privește conținutul impozitului pe circulația mărfurilor și beneficiul, toți autorii recunosc că acestea reprezintă o parte din plusprodusul creat de munca pentru societate a muncitorilor din sfera producției materiale, nu același lucru îl întâlnim în situația în care se discută formele de preluare la bugetul de stat a plusprodusului creat în sectorul socialist de stat prin impozitul pe circulație și cotele din beneficii, caz în care părerile sînt împărțite.

Cu ani în urmă am reținut ideea potrivit căreia preluarea la buget a acumulărilor bănești prin cele două forme principale ar fi determinată de faptul că, în primul rînd preluarea prin impozitul pe circulația mărfurilor a celei mai mari părți din venitul net al societății, creat în sectorul socialist de stat, ar asigura pe de o parte bugetului statului venituri stabilite, iar pe de altă parte ar asigura și certitudinea încasării la buget a acestor venituri¹.

Această argumentare a fost unanimă în explicarea preluării la buget a acumulărilor prin cele două forme principale pînă în anul 1966.

¹ I. Văcărel, *Finanțele Republicii Populare Române*, Ed. did. și ped., București, 1964, p. 148; R. Mănescu, *Acumulările bănești, sursă principală a reproducerii socialiste lărgite*, în „Lupta de clasă” nr. 11/1964; C. Iuga și M. Constantinescu, *Conținutul economic și rolul impozitului pe circulație mărfurilor*, în „Finanțe și credit” nr. 8/1965.

cind alți autori consideră că stabilitatea veniturilor statului nostru nu este asigurată de formele de preluare la buget a acestora, ci de baza materială sigură a veniturilor statului². În al doilea rând, sistemul de preluare la buget a acumulărilor bănești prin cele două forme principale era justificat și prin faptul că, în condițiile în care întreaga acumulare bănească realizată prin prețuri și tarife s-ar prelua la buget numai prin cote din beneficii, întreprinderile, realizând o rată mare a rentabilității, uneori chiar exagerată, n-ar mai fi cointeresate și stimulate în reducerea cheltuielilor de producție și în creșterea productivității muncii.

Ulterior, alte păreri vin să demonstreze că în condițiile actuale sistemul de preluare la buget a acumulărilor bănești prin cele două forme principale nu mai corespunde realităților din economia țării noastre, el trebuind înlocuit cu un alt sistem care să cuprindă preluarea la buget a acumulărilor bănești *numai printr-o singură formă* și anume, prin *cote din beneficii*, renunțându-se în acest fel la impozitul pe circulația mărfurilor. În urma aplicării acestui sistem, acumulările bănești ar îmbrăca numai forma beneficiului. În susținerea acestei teze se aduc argumente de ordin teoretic și practic³.

Într-adevăr, impozitul pe circulația mărfurilor și beneficiul au aceeași natură economică: sint părți ale plusprodusului. Din acest punct de vedere n-ar exista argumente prin care să nu se accepte unificarea celor două forme de preluare la buget a acumulărilor. Și argumentele de ordin practic aduse în susținerea tezei unificării formelor de preluare, în parte ar corespunde.

Pe marginea tezei unificării formelor de preluare la buget a acumulărilor s-a mai discutat în literatura economică. Argumentele pentru care în condițiile actuale nu ar fi posibilă această unificare au fost expuse de I. Bituleanu în articolul „Natura economică a impozitului pe circulația mărfurilor”, publicat în revista *Probleme economice* nr. 2 din 1966, și considerăm că ele corespund realităților din economia noastră socialistă.

Statul socialist folosește impozitul pe circulația mărfurilor ca o pîrghie importantă în politica prețurilor. Acest aspect nu trebuie să ducă la concluzia că impozitul pe circulația mărfurilor ar reprezenta un instrument în stabilirea prețurilor, ci trebuie avut în vedere faptul că acesta apare ca element al prețului cu ridicata numai în condițiile în care întreaga acumulare bănească cuprinsă în preț permite împărțirea ei în beneficiu și impozit pe circulația mărfurilor.

² I. Bituleanu, *Natura economică a impozitului pe circulația mărfurilor*, în „Probleme economice” nr. 2/1966.

³ D. Urdea, *Cu privire la modul de prelevare la buget a acumulărilor bănești*, în „Finanțe și credit” nr. 4/1966; Dr. Gh. Bistriceanu, *Îmbunătățirea formelor de mobilizare la bugetul de stat a acumulărilor bănești*, în „Probleme economice” nr. 7/1966.

Cu ocazia reasezării prețurilor cu ridicata și redistribuirii acumulărilor bănești cuprinse în prețuri și tarife, de la 1 ianuarie 1963, cu ajutorul impozitului pe circulația mărfurilor s-au lichidat rentabilitățile exagerate pe întreprinderi și pe produse. Totodată s-au creat condiții pentru rentabilizarea tuturor ramurilor, a majorității întreprinderilor și produselor. Reglarea ratei rentabilității cu ajutorul impozitului pe circulația mărfurilor a avut consecințe pozitive în creșterea nivelului calitativ al activității economice a întreprinderilor, iar din 1963 pînă în prezent acest proces a cunoscut o continuă perfecționare.

Ținînd seama de aceste aspecte, considerăm că afirmația potrivit căreia rolul pozitiv al impozitului pe circulația mărfurilor s-ar fi diminuat în perioada actuală, pentru care motiv se lansează ideea reconsiderării rolului acestuia, nu este întemeiată⁴.

În condițiile actuale din economia noastră socialistă, considerăm că soluția unificării impozitului pe circulația mărfurilor cu cotele din beneficii, în sensul preluării lor la buget sub o singură formă (prin cote din beneficii), așa cum se susține în articolele mai sus citate, *nu ar fi posibilă fără o modificare și în sistemul prețurilor cu ridicata*. Această modificare, la rîndul ei, ar necesita operațiuni complicate și o durată relativ mare de realizare, deoarece în condițiile sistemului actual de prețuri, și mai ales în cazul bunurilor de consum, acumularea bănească cuprinsă în prețurile acestora, și care se realizează cu ocazia vînzării lor, nu este creată numai în ramura producătoare de bunuri de consum, ci și în ramura producătoare de mijloace de producție. Acest fenomen se datorește faptului că în prezent nu există o apropiere prea mare între locul unde se creează plusprodusul și cel în care se realizează acesta. Or, în aceste condiții, evidențierea globală a volumului acumulărilor bănești realizate prin prețuri și tarife, fără o modificare în sistemul de prețuri și tarife, ar fi neconcludentă, pentru că acumulările bănești realizate cu ocazia vînzării bunurilor de consum nu s-ar datoră exclusiv activității acestei ramuri. Ar mai fi oare beneficiul (care ar cuprinde astfel întreaga acumulare bănească) un indicator sintetic calitativ al activității economice a întreprinderilor? Considerăm că nu.

Dacă am admite, totuși, că această unificare a formelor de preluare la buget a acumulărilor bănești s-ar realiza, așa după cum se preconizează de unii autori, fără alte modificări în sistemul prețurilor cu ridicata, atunci s-ar crea situații care ar fi de-a dreptul neplauzibile.

Să ne referim la cîteva din acestea.

— La grupa mărfurilor textile se observă că există cote de impozit pe circulația mărfurilor cuprins în prețul cu ridicata al industriei, ce variază între 5% și 84%. La produsele din lemn, unde impozitul pe circulația mărfurilor este cuprins atît în prețul cu ridicata al întreprinderii cît și în cel al industriei, cota însumată se ridică la peste 70% din

⁴ D. Urdea, *op. cit.*

prețul cu ridicata al industriei. Ce rate disproporționate ale rentabilității s-ar înregistra în cadrul unei întreprinderi care fabrică diferite produse al căror preț cu ridicata cuprinde acumulări bănești de mărimi așa diferite! La nivel de ramură, ce situații curioase ar exista comparând ratele rentabilității realizate de diferite întreprinderi! De multe ori o astfel de comparație n-ar permite formularea unor concluzii juste cu privire la activitatea întreprinderilor comparate. La nivelul economiei naționale s-ar observa că rata rentabilității ramurilor producătoare de bunuri de consum ar fi cu mult superioară celei înregistrate în ramurile producătoare de mijloace de producție, fenomen ce nu ar corespunde realităților din economia noastră socialistă.

— În condițiile actuale există situația în care prețurile mărfurilor se abat în jos sau în sus de la valoare, abatere ce se realizează în mod conștient prin cunoașterea cerințelor și acțiunii legii valorii, a legii dezvoltării planice proporționale a economiei naționale și a altor legi economice obiective și folosirea lor în politica economică a statului socialist elaborată pe baza directivelor partidului. În această situație, la produsele al căror preț se abate în sus de la valoare, s-ar înregistra rate ale rentabilității foarte mari. Astfel, la produse din tutun s-ar înregistra rate ale rentabilității de aproape 300%, la bere de peste 330%, la alcool rafinat de aproape 400%⁵. Același aspect l-am remarca și la alte produse ale căror prețuri se abat în sus de la valoare. Stabilirea unor prețuri care se abat de la valoare se face în anumite scopuri printre care enumerăm: stimularea sau frinarea producției sau consumului unor produse, accelerarea introducerii progresului tehnic în toate ramurile economiei naționale, folosirea rațională a resurselor materiale și de muncă etc. Deci, cu ajutorul sistemului de prețuri se rezolvă o serie de probleme dintre cele mai importante din economia socialistă. Desigur că abaterea conștientă a prețurilor mărfurilor de la valoarea lor nu se realizează prin includerea sau eliminarea din preț a impozitului pe circulația mărfurilor, putând exista prețuri sub valoare care să cuprindă totuși impozit pe circulația mărfurilor. În exemplele date ne-am referit la situația în care prin politica prețurilor se realizează abaterea prețurilor în sus de la valoare, situație în care se introduce impozitul pe circulația mărfurilor pentru preluarea celei mai mari părți din acumularea bănească cuprinsă deja în preț.

Trebuie să ținem seama și de faptul că în economia noastră prețul cu ridicata al întreprinderii se stabilește în majoritatea cazurilor în funcție de prețul de cost mediu pe ramură, la care se adaugă o acumulare bănească considerată normală. În acest fel se poate determina și mărimea abaterii prețului de la valoare. În condițiile în care nu s-ar

⁵ Ratele rentabilității s-au calculat raportând diferența între prețul cu ridicata al industriei actual și prețul de cost complet (planificat) la nivelul unor întreprinderi care fabrică astfel de produse, la prețul de cost complet (planificat).

separa acumularea bănească normală de cea totală, considerăm că nu ar fi posibilă nici determinarea mărimii abaterii prețurilor de la valoare.

— Admiterea unificării formelor principale de preluare la buget a acumulărilor bănești așa după cum este ea concepută în materialele citate, în condițiile actualului sistem de prețuri ar duce la apariția unor situații nesănătoase și în cazul întreprinderilor a căror producție este diferențiată pe sortimente sau pe destinatari. Să ne referim mai întâi la ponderea diferitelor sortimente în totalul producției. În practica actuală nu toate sortimentele sint nominalizate în sarcinile de plan primite de la forurile tutelare, o parte stabilindu-se la nivel de întreprindere. În aceste condiții s-ar crea posibilitatea realizării unor importante acumulări bănești numai pe seama fabricării de către întreprinderi a unor produse care au cuprinsă în preț o acumulare bănească într-un quantum mai ridicat decât alte produse. Această situație nu ar fi întotdeauna pozitivă și uneori s-ar putea răsfrînge și asupra unor proporții ce trebuie să existe în economie. Chiar dacă prin plan s-ar stabili, nominalizat, toată producția, sau nu ar fi orientări din partea întreprinderilor de a cuprinde în plan numai produse cu un volum ridicat de acumulări cuprins în preț, totuși se poate întîmpla ca, din anumite cauze obiective sau subiective, să nu se respecte structura planificată a producției. O astfel de situație va duce în mod inevitabil la *modificări sensibile* în ceea ce privește nivelul ratei rentabilității. De multe ori ar fi greu de stabilit dacă această modificare poate fi pusă sau nu pe seama calității activității întreprinderilor.

Alt aspect pe care îl prezentăm este cel legat de structura producției pe destinatari. Există întreprinderi care fabrică bunuri de consum sau mijloace de producție atât pentru acoperirea necesităților din țară, cit și pentru export. În condițiile în care livrarea pentru export se face la prețul cu ridicata al întreprinderii (cu sau fără impozit pe circulația mărfurilor), iar pentru necesitățile din țară fie la prețurile cu ridicata ale întreprinderii (cu sau fără impozit pe circulația mărfurilor), fie ale industriei (care de regulă conțin impozit pe circulația mărfurilor), aceeași întreprindere ar realiza pentru același produs, dar livrat spre destinații diferite, rate diferite ale rentabilității și uneori chiar disproporționate. Se poate aprecia corect, prin prisma rezultatelor obținute, activitatea unei astfel de întreprinderi? Considerăm că nu. Numai o modificare a ponderii realizărilor către consumul din țară sau către export ar duce la o modificare substanțială și a volumului acumulărilor bănești față de cel planificat, fără ca aceasta să se datoreze vreunui efort din partea întreprinderii respective.

Din cele arătate de noi se desprinde concluzia că baza existenței celor două forme principale de preluare la buget a acumulărilor bănești, o constituie nivelul diferit al ratei rentabilității ce se înregist-

trează în diferite sectoare economice, ramuri economice etc. ca urmare a aplicării sistemului socialist de prețuri.

Desigur că aspectele care derivă din unificarea formelor principale de preluare la buget a acumulărilor sînt multiple, iar expunerea noastră nu și-a propus să le prezinte pe toate.

În cazul în care sistemul socialist de prețuri se va perfecționa continuu și se vor rezolva o serie de probleme legate de apropierea locului de creare a plusprodusului de cel de realizare a acestuia, de limitarea procesului de diferențiere prea mare a prețurilor cu ridicata în funcție de anumite elemente, precum și a altor probleme, considerăm că ar fi posibilă preluarea la buget a acumulărilor bănești *numai printr-o singură formă, dar nu sub forma actualelor cote din beneficii* așa cum se propune de unii autori⁶. Ar fi necesar să se stabilească, în aceste condiții, ca o parte din acumularea bănească să reprezinte venitul întreprinderii⁷. Această parte ar urma să se determine în funcție de posibilitatea folosirii ei într-o anumită măsură pentru nevoile reproducției din întreprinderi și ramuri, precum și pentru satisfacerea cerințelor legate de cointeresarea materială a întreprinderii și a colectivelor de muncă. Cealaltă parte din acumularea bănească ar urma să se preia la bugetul statului, îmbrăcînd forma de venit net al statului.

Această rezolvare o considerăm mai justă, pentru că ar evita o serie de neajunsuri. Unele din acestea le-am prezentat cînd am discutat cazul unificării formelor principale de preluare la buget a acumulărilor bănești numai prin cote din beneficii, caz în care întreaga acumulare bănească ar îmbrăca forma beneficiului⁸.

O astfel de rezolvare a unificării formelor de preluare la buget a acumulărilor bănești considerăm că nu poate rămîne fără consecințe în ceea ce privește cheltuielile de producție, volumul finanțării de la buget, volumul veniturilor bugetare, anumite proporții ce se stabilesc în economie, comparabilitatea unor indicatori etc.

Considerăm că modul concret în care ar putea fi realizată această unificare constituie o problemă de mare importanță, care trebuie să stea în atenția specialiștilor din economia noastră socialistă, pentru găsirea celor mai corespunzătoare soluții.

*

Un alt aspect legat de separarea acumulărilor bănești cuprinse în prețuri și tarife, în beneficiu și impozit pe circulația mărfurilor, așa cum se prezintă astăzi, este acela al *rolului impozitului pe circulația*

⁶ D. Urdea, *op. cit.*

⁷ I. Bituleanu, *op. cit.*; *idem*, *Unele probleme privind formele de prelevare la buget a acumulărilor bănești*, în „Finanțe și credit” nr. 5/1966.

⁸ Facem abstracție de celelalte forme ale acumulărilor bănești care sînt cuprinse în prețul de cost, ca contribuții pentru asigurări sociale, dobînzii, impozite și taxe locale etc.

mărfurilor în reglarea ratei rentabilității prin preluarea pe această cale a părții din acumularea bănească care depășește nivelul aferent unei rentabilități considerate „normală”. Problema ce se pune aici este: care să fie nivelul rentabilității ce trebuie considerată „normală”?

După părerea noastră, rentabilitatea normală este aceea care asigură îndeplinirea funcțiilor beneficiului în economia țării noastre la un moment dat. Aceste funcții ale beneficiului se referă la faptul că acesta, în economia socialistă, reprezintă: a) o sursă a acumulării socialiste, b) mijloc de cointeresare a întreprinderii și colectivelor de muncă din întreprinderi în realizarea sarcinilor ce derivă din planul de stat, c) mijloc de control asupra activității economice a întreprinderilor, d) indicator sintetic calitativ al activității întreprinderilor socialiste⁹.

Referitor la prima funcție, considerăm că trebuie să deosebim două aspecte care de multe ori în literatura de specialitate nu se separă. *Primul aspect:* beneficiul reprezintă o sursă a acumulării socialiste, pentru faptul că modul concret în care se repartizează acesta, permite întrebuințarea *directă* a unei părți pentru asigurarea surselor producției din întreprinderi ca lucrări de mică mecanizare și îmbunătățire a tehnologiei de producție (rambursarea creditelor primite pentru aceste lucrări), în întreprinderile industriale și gospodăriile agricole de stat, fondul pentru consolidarea și lărgirea gospodăriilor agricole de stat (din beneficiul peste plan). O altă parte din beneficiile peste plan se varsă bugetului local și servește pentru construcții edilitare (altele decît locuințe) și gospodărie comunală (are destinație specială pentru reproducția fondurilor fixe productive sau neproductive). Pe această linie mai trebuie arătat faptul că prin modul concret în care se repartizează beneficiul, tot pentru nevoile producției se mai folosește o parte care se varsă la forul tutelar și servește pentru acoperirea dotației de stat la întreprinderile din ramura respectivă care lucrează cu pierderi. (În acest fel li se reîntregesc mijloacele circulante consumate.) În alte țări socialiste beneficiul este folosit și ca sursă pentru finanțarea investițiilor, acoperirea mijloacelor circulante etc.

Al doilea aspect este legat de faptul că o parte din beneficiu (și chiar destul de mare) se preia la bugetul statului. Prin preluarea lui la buget are loc despersonalizarea acestui venit, ca de altfel a tuturor veniturilor bugetare fără vreo destinație specială și putînd fi folosite deopotrivă pentru finanțarea acțiunilor legate de reproducția socialistă lărgită, a acțiunilor social-culturale și a altor cheltuieli ale statului. Considerăm că cel de-al doilea aspect nu trebuie avut în vedere în mod direct la stabilirea funcțiilor beneficiului, ci numai primul. Într-adevăr, veniturile statului (printre care cotele din beneficii ocupă un loc însemnat) se folosesc în cea mai mare parte pentru finanțarea producției

⁹ Al. Gheorghiu. *Analiza rentabilității întreprinderilor industriale*, Ed. științifică, București, 1964, p. 29.

socialiste lărgite, prin transformarea unui volum însemnat de resurse bugetare în fonduri de producție și de circulație. Totuși nu se poate determina cât s-a folosit pentru o anumită destinație din cote din beneficii sau din alt venit bugetar. Aceasta se poate realiza numai pe total venituri bugetare.

A doua funcție a beneficiului, și anume cea legată de cointeresarea materială, are și ea două aspecte: primul aspect este legat de cointeresarea materială a întreprinderii în ansamblul său la realizarea sarcinilor economice ce derivă din planul de stat. Această cointeresare se realizează prin repartizarea unei părți din beneficiu pentru satisfacerea anumitor nevoi legate de reproducție. Al doilea aspect este legat de faptul că beneficiul contribuie la cointeresarea colectivelor de muncă din întreprinderi în ridicarea nivelului activității economice. Aceasta se realizează prin repartizarea unei părți din beneficiu pentru constituirea fondului întreprinderii, fond destinat construcțiilor de locuințe și premierii salariaților care au obținut rezultate deosebite în muncă.

Funcția de control a beneficiului asupra activității economice a întreprinderilor se realizează pe de o parte prin cotele din beneficii vărsate de întreprinderi la bugetul statului. Cu ocazia recalculării și regularizării acestora se exercită un control multilateral din partea statului (prin organele financiare și bancare) asupra realizării indicatorilor de plan. Pe de altă parte, prin beneficiu se exercită și un *auto-control* din partea întreprinderii asupra propriilor rezultate obținute pe tot parcursul activității de producție și de realizare a producției. Acest autocontrol are ca rezultat luarea de măsuri operative care să asigure îndeplinirea planului de beneficii și chiar obținerea de beneficii peste plan.

Beneficiul constituie și un indicator sintetic calitativ al activității economice a întreprinderilor, pentru că calitatea activității economice se reflectă în ultimă instanță în beneficiu. În beneficiu se reflectă eforturile întreprinderilor socialiste pe linia reducerii prețului de cost, a creșterii productivității muncii, a îmbunătățirii calității producției etc.

Am prezentat funcțiile beneficiului pentru ca din analiza lor să desprindem următoarea problemă: *oare rata rentabilității considerată „normală” asigură în condițiile actuale îndeplinirea acestor funcții?* În cele ce urmează ne propunem să răspundem la această întrebare.

La determinarea noilor beneficii cu ocazia reasezării prețurilor cu ridicata și a redistribuirii acumulărilor cuprinse în aceste prețuri, printre alte obiective s-a urmărit și stabilirea unei rate medii a rentabilității pe ramură care să asigure rentabilizarea majorității întreprinderilor și produselor și în special a acelor întreprinderi care dau cea mai mare parte din produsul respectiv. Cu această ocazie s-a avut în vedere ca rata medie a rentabilității pe ramură să fie cuprinsă între 5% și 8%, aceasta fiind „normală”. Ținând seama de acest nivel, pot exista situa-

ții în care la unele întreprinderi să se înregistreze rate ale rentabilității mai mici sau chiar pierderi, iar la altele mai mari decît acest nivel. În condițiile în care la nivel de ramură există întreprinderi care lucrează cu pierderi, întreprinderile care înregistrează beneficii varsă la forul tutelar o parte din beneficiul planificat pentru redistribuire. Considerăm că ar fi interesantă o analiză a rentabilității la nivel de ramură în condițiile actuale, după patru ani de la reșezarea prețurilor cu ridicată și a redistribuirii acumulărilor cuprinse în prețuri, de la 1 ianuarie 1963, perioadă în care au avut loc schimbări remarcabile în volumul acumulărilor bănești și mai ales al beneficiilor. Însă, cum nu dispunem de astfel de date, ne vom mărgini doar la prezentarea cîtorva situații culese din diferite materiale publicate și la prezentarea cîtorva din unitățile industriale din orașul Cluj, pe ramuri ale industriei. Așa, de exemplu, în ramura industriei electrotehnice, în anul 1965 s-a înregistrat o rată a rentabilității de 22,7%, în ramura industriei de utilaj petrolier și minier de 19,29%, iar în cadrul Direcției generale de materiale refractare, de 27%¹⁰. Din cercetările făcute la cîteva unități din orașul Cluj, la întreprinderile aparținînd industriei ușoare am întilnit rate ale rentabilității de 8,9%, la cele aparținînd industriei chimice de 30% și chiar 62,8%, la cele aparținînd industriei constructoare de mașini de 29%, la cele aparținînd economiei forestiere de 26%¹¹. Constatăm că ratele rentabilității sînt diferențiate de la o întreprindere dintr-o ramură la altă întreprindere din altă ramură, și uneori chiar destul de mult. Ratele cele mai mari se întilnesc la întreprinderile și ramurile producătoare de mijloace de producție, unde de obicei beneficiul cuprinde întregul volum al acumulării bănești cuprins în prețul cu ridicată al întreprinderii. În cele mai multe cazuri rata rentabilității depășește cu mult rata rentabilității medii pe ramură, avută în vedere la reșezarea prețurilor cu ridicată de la 1 ianuarie 1963.

În anii ce au trecut de la reșezarea prețurilor cu ridicată din 1963, într-adevăr au avut loc reduceri importante ale volumului cheltuielilor de producție, ca urmare a creșterii productivității muncii, introducerii progresului tehnic, ridicării calificării cadrelor din economie etc., fenomene ce au determinat și creșterea ratei rentabilității într-o măsură destul de însemnată. Considerăm însă, că nu s-a folosit în continuare, în suficientă măsură, impozitul pe circulația mărfurilor pentru reglarea ratei rentabilității în unele ramuri și preluarea prin aceasta a acumulărilor bănești ce depășesc beneficiul aferent unei rate normale a rentabilității. Faptul că rata realizată în prezent depășește pe cea care asigură îndeplinirea unor funcții ale beneficiului, ni-l dovedește și modul în care este repartizat beneficiul în prezent, în condițiile actuale

¹⁰ I. Bituleanu, *Considerații privind rentabilitatea întreprinderilor*, în „Probleme economice” nr. 10/1966, p. 60.

¹¹ Se prezintă situația întreprinderilor cu cele mai mari rate.

de reglementare. În acest scop vom prezenta o situație pe baza cercetărilor făcute la câteva unități industriale din orașul Cluj pe baza realizărilor anului 1965.

Unitatea	Repartizarea beneficiului realizat (total) în procente			
	pentru lucrări de mică mecanizare	pentru fondul întreprinderii	pentru forul tutelar (redistr.)	la buget
1. Clujeana	6,47	6,31	—	87,22
2. Flacăra-confecții	—	2,20	—	97,80
3. Terapia	0,21	5,89	—	93,90
4. Libertatea-mobilă	2,15	5,83	—	92,02
5. Metalul Roșu	2,20	4,64	—	93,16
6. Tehnofrig	3,55	4,28	—	92,17
7. Carbochim	2,81	1,13	11,39	84,67
8. I.R.I.C.-ind. cărnii	3,14	0,45	—	96,41

O astfel de situație am găsit-o și la nivelul întregii industrii de stat pentru anul 1964, unde din totalul beneficiilor realizate s-au repartizat pentru lucrări de mică mecanizare și îmbunătățirea tehnologiei de producție 1,53%, pentru constituirea fondului întreprinderii 3,61%, la dispoziția forurilor tutelare pentru redistribuire 6,79%, iar pentru bugetul statului 88,07%¹².

Din analiza datelor prezentate la nivelul industriei de stat și pentru cele opt unități industriale din orașul Cluj, se desprind două probleme. Prima este legată de modul în care rata „normală” a rentabilității este în stare să asigure, în suficientă măsură sau nu, îndeplinirea actualelor funcții ale beneficiului. A doua problemă constă în faptul dacă funcțiile beneficiului, izvorite din modul concret în care se repartizează acesta, corespund întru totul sau nu, necesităților și realităților din economia întreprinderilor noastre socialiste.

În prezent, pe totalul industriei de stat, ca ramură de bază a economiei naționale, se redistribuie între întreprinderi numai 6,79% din beneficiile realizate, 88,07% vărsându-se la buget. Pe de altă parte în unele ramuri se realizează rate mari ale rentabilității. În aceste condiții considerăm că nivelul ratei rentabilității realizat în prezent este prea ridicat în multe ramuri industriale față de nivelul ratei rentabilității considerat ca „normal” la reșezarea prețurilor cu ridicata și redistribuirii acumulărilor de la 1 ianuarie 1963.

¹² Datele sînt culese dintr-un studiu al Direcției studii și documentare din Centrala Băncii Naționale a Republicii Socialiste România, publicat în „Buletinul Băncii Naționale a Republicii Socialiste România” nr. 4/1966, p. 84.

Dacă numai 1,53% din beneficiile realizate pe total industrie de stat se folosește *direct* pentru reproducția din întreprinderi (și numai pentru unele lucrări de mică mecanizare și îmbunătățirea tehnologiei de producție), se desprinde concluzia că funcțiile beneficiului ca sursă a reproducției și ca mijloc de cointeresare a întreprinderii în ansamblul său în realizarea sarcinilor izvorite din planul de stat *nu sînt întru totul satisfăcute*. Nici cointeresarea colectivelor din întreprinderi nu este pe deplin asigurată în condițiile în care numai 3,61% din beneficiile totale realizate se afectează acestui scop. (Facem abstracție de celelalte forme ale cointeresării materiale și ne referim numai la aspectul cointeresării care se realizează prin afectarea unei părți din beneficiu pentru fondul întreprinderii.)

În situația în care 88,07% din beneficiile întreprinderilor industriale se preiau la buget, partea rămasă întreprinderii și ramurii de 11,93%, considerăm că nu este în măsură să justifice pe deplin forma de venit net al întreprinderii pe care ar trebui să o îmbrace cea mai mare parte din beneficiu potrivit cerințelor gospodăririi socialiste.

Pentru aceste motive considerăm că este necesar, pe de o parte să se recurgă la folosirea într-o măsură mai mare a impozitului pe circulația mărfurilor pentru preluarea unei părți din acumularea bănească în cazul în care aceasta depășește rata normală a rentabilității pe ramură în condițiile actualului sistem de prețuri. Pe de altă parte, este necesar să crească rolul beneficiului în asigurarea într-o măsură mai mare a reproducției din întreprinderi, a cointeresării materiale a întreprinderii în ansamblul său și a colectivelor de muncă în realizarea sarcinilor izvorite din planul de stat, prin afectarea unei părți mai însemnate din beneficiu în aceste scopuri. Această soluție o preconizăm în limitele respectării principiului centralismului democratic privind constituirea și utilizarea fondurilor centralizate de resurse bănești necesare dezvoltării întregii economii naționale. Pe această linie demnă de remarcat este cuvîntarea tovarășului Nicolae Ceaușescu la Consfătuirea pe țară a constructorilor de mașini din 1966, în care se arată următoarele: „...conducerile întreprinderilor trebuie să aibă mai multe posibilități de a se mișca de sine stătător în probleme financiare și economice...”, iar în continuare arată că „trebuie să asigurăm respectarea principiului centralismului democratic”¹³.

Aceste măsuri, considerăm că ar fi de natură să înlăture și unele aspecte negative care există în prezent în ceea ce privește separarea acumulărilor bănești și preluarea acestora, sub diferite forme, la bugetul statului.

¹³ N. Ceaușescu, *Cuvîntare la Consfătuirea pe țară a constructorilor de mașini*, în „Scînteia tineretului” nr. 5299/2. VI. 1966.

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ, СВЯЗАННЫЕ С ОТЧИСЛЕНИЕМ В ГОСУДАРСТВЕННЫЙ БЮДЖЕТ ДЕНЕЖНЫХ НАКОПЛЕНИЙ И С ИХ ОТДЕЛЕНИЕМ В ЦЕНЫ И ТАРИФЫ

(Резюме)

Основываясь на многочисленных аспектах, поднятых процессом получения и распределения чистого дохода общества в нашей стране, автор обсуждает в первой части статьи некоторые вопросы, связанные с отчислением в государственный бюджет денежных накоплений, — отчисление, имеющее в нашей стране два основных вида. Автор высказывает свою точку зрения относительно необходимости сохранения современных видов отчисления и их последствий в условиях социалистической системы цен, применённой в настоящее время в нашей стране: отчисление денежных накоплений лишь одним видом, так, как предлагают отдельные авторы. Из статьи выделяется вывод, что существование двух основных видов отчисления денежных накоплений в государственный бюджет посредством налога с оборота и квоты прибыли предписано экономическими соображениями, главным образом теми, связанными с разным уровнем доходности экономических секторов и отраслей. Во второй части работы обсуждаются вопросы разделения денежных накоплений, включенных в цены и тарифы, на прибыль и налог с оборота. На основании теоретической и практической аргументации, автор высказывает мнение, что в современных условиях необходимо поднять роль прибыли в обеспечении выполнения её функций в социалистической экономике.

PROBLÈMES LIÉS AU PRÉLÈVEMENT PAR LE BUDGET D'ÉTAT DES ACCUMULATIONS EN ARGENT ET À LEUR SÉPARATION DES PRIX ET TARIFS

(Résumé)

Prenant en considération les multiples aspects qu'engendre le processus d'obtention et de répartition du revenu net de la société dans notre pays, le présent article discute dans la première partie certains problèmes liés au prélèvement par le budget d'état des accumulations en argent existant dans notre pays, sous les deux formes principales de ce prélèvement. A ce sujet l'auteur exprime son point de vue sur la nécessité de maintenir les formes actuelles de prélèvement et sur les conséquences qu'aurait, dans les conditions du système socialiste des prix actuellement en vigueur dans notre pays, le prélèvement des accumulations d'argent selon une forme unique, comme le proposent certains auteurs. De l'article se dégage la conclusion que l'existence des deux formes principales de prélèvement des accumulations en argent par le budget d'état — à savoir, par l'impôt sur la circulation des marchandises et par des cotes prélevées sur les bénéfices — est dictée par des considérations économiques, en particulier par celles relatives au niveau différent de rentabilité des secteurs et branches économiques.

La seconde partie traite de problèmes liés à la séparation des accumulations en argent comprises dans les prix et tarifs, dans le bénéfice et l'impôt sur la circulation des marchandises. Fondant son opinion sur des arguments de nature théorique et pratique, l'auteur soutient que, dans les conditions actuelles, il faut renforcer le rôle du bénéfice, afin de mieux assurer l'accomplissement de ses fonctions dans l'économie socialiste.

APĂRAREA PROPRIETĂȚII SOCIALISTE PRIN INTERMEDIUL ACȚIUNII CIVILE

de

VASILE PĂCURARIU ȘI ARON MUREȘAN

I. **Interesul cercetării temei.** Acțiunea civilă este mijlocul de drept¹ sau calea² pe care se rezolvă problema reparării pagubelor cauzate prin infracțiune, și de obicei e judecată deodată cu acțiunea penală. Așa fiind, cercetarea științifică a temei privind apărarea proprietății socialiste prin intermediul acțiunii civile, prezintă un multiplu interes.

1. În primul rînd, interesul studierii temei derivă din necesitatea *cunoașterii și realizării politicii* partidului și statului nostru privind apărarea proprietății socialiste.

Într-adevăr, „la baza societății noastre stă proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție, care asigură dezvoltarea multilaterală a patriei, bunăstarea întregului popor”³. De asemenea, în Constituție se prevede că „economia națională a României, este o economie socialistă bazată pe proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție” (art. 5) și pentru aceasta statul nostru „...apără proprietatea socialistă...” (art. 13) și fiecare cetățean este dator „...să apere proprietatea socialistă...” (art. 39).

Dată fiind marea însemnătate pe care o prezintă proprietatea socialistă, în imensa lucrare de desăvîrșire și de ridicare pe o treaptă superioară a construcției socialiste în patria noastră, este necesară ocroti-

¹ Vasile S. Panțurescu, *Codul de procedură penală, adnotat, 1936*, București, Imprimeria „Văcărești”, 1940, pag. 142.

² Gh. Elian, *Cu privire la justa soluționare a acțiunii civile în caz de achitare*, „J. N.”, nr. 5/1958, pag. 803.

³ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de al IX-lea Congres al Partidului Comunist Român*, Ed. pol., 1965, pag. 57.

rea ei prin toate mijloacele, inclusiv prin intermediul acțiunii civile, care constituie un mijloc de reparare a pagubelor cauzate⁴.

De aceea, partidul și guvernul nostru au dat îndrumări precise pentru apărarea proprietății obștești, prin toate mijloacele, inclusiv prin intermediul acțiunii civile, împotriva delapidărilor, furturilor și altor forme de încălcare a legalității⁵, cauzatoare de pagube.

2. Studiarea temei privind apărarea proprietății socialiste prin intermediul acțiunii civile, prezintă un important interes și pentru *știința dreptului procesual penal*. În adevăr, acțiunea civilă, mijloc de apărare a proprietății obștești, constituie o instituție nouă prin conținutul și particularitățile ei, neîntilnită în dreptul burghez, de unde provine necesitatea cercetării ei în mod profund și amplu. Subliniem că încă nu a fost elaborată o teorie științifică privind acțiunea civilă, mijloc de apărare a patrimoniului unităților obștești, împotriva faptelor penale cauzatoare de prejudicii.

3. Examinarea științifică a problemelor acțiunii civile, instrument de apărare a proprietății socialiste, este importantă pentru *perfectiunarea legislației noastre*, luându-se în considerare esența și finalitatea acestei noi instituții.

4. În sfârșit, cercetarea temei învederează un mare interes pentru *îmbunătățirea activității practice* a organelor de urmărire penală, procuraturii și instanțelor de judecată, în scopul apărării patrimoniului unităților obștești prin intermediul acțiunii civile.

II. Noțiunea acțiunii civile și sensurile ei. Acțiunea civilă este dreptul pe care-l are unitatea obștească dăunată, de a cere organelor judiciare repararea prejudiciului suferit prin comiterea infracțiunii, precum și mijlocul prin care își exercită acest drept apelând la concursul justiției.

De aici derivă cele două sensuri ale acțiunii civile: primul material și al doilea procesual.⁶

În sens material, acțiunea civilă constă în dreptul, prerogativa, pretenția, împuternicirea acordată de lege părții care a suferit un pre-

⁴ Gh. Elian, *op. cit.*, p. 804. Precizăm că, în studiul de față vom examina numai problemele acțiunii civile născută din faptele ce constituie infracțiuni și prin care au fost aduse pagube proprietății socialiste, fără însă a ne ocupa de acțiunea civilă generată de celelalte fapte ilicite.

⁵ *Hotărîrea 240 din 8 martie 1955 a Comitetului Central al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri al R.P.R.* „Colecția de hotărîri și dispoziții ale Consiliului de Miniștri al R.P.R.” nr. 15 din 8 martie 1955, p. 214; vezi, *Justiția armă puternică de apărare a avutului obștesc*, articol de fond „Scînteia” nr. 4287 din 7 august 1958; Aron Mureșan, Matei Basarab, *Politica Partidului Muncitoresc Român privind crearea proprietății socialiste precum și apărarea ei pe cale penală*, „*Studia Universitatis Babeș-Bolyai*”, Iurisprudentia, 1964, Cluj, p. 35.

⁶ Vezi: Grigore Teodoru, *Curs de drept procesual penal (partea generală)*, 1959, p. 235—236; Tr. Pop, *Drept procesual penal*, vol. II, Tipografia Națională S.A., Cluj, p. 420; Vintilă Dongoroz, *Curs de procedură penală*, Ed. cursurilor litografiate, 1942, p. 52—53, 65—67.

judiciu, de a cere organelor judiciare repararea acestuia; acțiunea în sens material se mai numește și dreptul la acțiune. Acțiunea în sens procesual este o acțiune exercitabilă, un mijloc cu eficiență reală prin care se cere organelor justiției o reparare a pagubei.

Precizăm că acordarea despăgubirilor se face numai în urma soluționării acțiunii civile prin hotărârea judecătorească care stabilește precis cuantumul daunelor și cuantumul acestor despăgubiri bănești. Numai în acest moment se determină concret și precis limitele dreptului, ale pretențiilor la despăgubiri pentru unitatea obștească păgubită; numai acum, în baza hotărârii judecătorești, dreptul la despăgubire devine efectiv. Așa fiind, hotărârea judecătorească are caracter constitutiv și nu declarativ⁷. Este adevărat că dreptul la repararea prejudiciului s-a născut în momentul producerii acestuia, dar numai virtual, căci încă nu putea fi exercitat în sensul de a obține imediat despăgubirile, ci trebuia să intervină o hotărâre judecătorească definitivă în acest scop.

III. Obiectul acțiunii civile. Obiectul acțiunii civile de care ne ocupăm, îl constituie repararea pagubei patrimoniale, cauzată unităților obștești prin săvârșirea delapidărilor, furturilor, tâlhăriilor și altor infracțiuni; prin exercitarea și soluționarea acestei acțiuni, infractorul și partea responsabilă civilmente sînt trase la răspundere civilă, fiind obligate să repare pagubele suferite de unitățile socialiste.

Repararea pagubelor potrivit art. 6 C. pr. pen., modificat prin Decretul nr. 318 din 1958, se face astfel:

— în natură, prin restituirea lucrului, prin restabilirea situației anterioare săvârșirii infracțiunii, prin desființarea totală sau parțială a unui încris și prin orice alt mijloc de reparare;

— prin plata unei despăgubiri bănești, în cazurile în care nu este posibilă repararea în natură.

Iată diferitele pretenții care pot forma, obiectul acțiunii civile și care constituie moduri de reparare a prejudiciului⁸. Subliniem că, ori de cîte ori s-a produs prin infracțiunea săvârșită o pagubă în patrimoniul unității obștești, pentru garantarea reparării acesteia, este obligatorie luarea măsurilor asiguratorii⁹. Luarea acestor măsuri se face la cererea părții daunate, sau din oficiu, și indiferent dacă obiectul acțiunii

⁷ v. V. Boteiu, Notă la dec. pen. nr. 243/1957, a Trib. reg. Cluj, „J.N.” nr. 5/1957 pag. 887.

⁸ V. Dongoroz, S. Kahane, I. Oancea, I. Fodor, N. Iliescu, S. Petrovici, *Modificările aduse Codului penal și Codului de procedură penală prin actele normative din anii 1956—1960*, Ed. Academiei R.P.R., 1962, p. 255.

⁹ S. Kahane, *Măsurile de asigurare a reparațiilor civile — instrument de apărare a proprietății socialiste* în vol. „Probleme privind dezvoltarea și apărarea proprietății socialiste în dreptul Republicii Populare Române”, Ed. Academiei R.P.R. 1959, p. 217; Gr. Porumb, *Teoria generală a executării silite și unele proceduri speciale*, Ed. științifică, 1964, p. 253—262.

nii civile îl constituie obligarea la plata unei despăgubiri, restituirea lucrului sau altă modalitate de tragere la răspundere civilă.

Arătăm, că pentru repararea pagubei produsă în patrimoniul uni-tăților socialiste, poate fi utilizată, după caz, o singură modalitate, sau cumulativ mai multe din modalitățile obiectului acțiunii civile, mai sus prezentate.

Să examinăm succesiv aceste forme sub care se poate prezenta obiectul acțiunii civile.

1. *Restituirea lucrului.* Restituirea lucrului este forma cea mai adecvată și mai echitabilă de reparare a pagubei materiale cauzată uni-tăților obștești prin infracțiune¹⁰. Această modalitate de reparare a pa-gubei se folosește, când există obiectele proprietate socialistă în natură; ea nu privește însă și obiectele cumpărate cu banii rezultați din valo-rificarea lucrurilor însușite prin infracțiune.

Obiectul acțiunii civile poate consta numai în restituirea lucrurilor atunci când acestea au fost descoperite, după cum poate consta, pe lângă restituirea acestora, și în despăgubiri bănești¹¹, dacă au fost pro-duse și alte daune. Întrucât despăgubirile pot fi acordate numai după ce au fost stabilite pagubele produse, este necesar, în principiu, ca partea vătămată să se constituie parte civilă în procesul penal, pe cind resti-tuirea poate fi ordonată chiar și din oficiu, fără a fi intentată acțiunea civilă. Conform art. 116 C. pr. pen. instanța și organul de urmărire penală dispun ca obiectele ridicate de la inculpat sau alte persoane să fie încredințate părții civile. Acestea pot fi chiar restituite părții civile, dacă nu servesc ca probă exclusivă în cauză, cu obligația de a le păstra pînă la rămînerea definitivă a hotărîrii.

Restituirea are ca obiect nu numai lucrurile luate sau dobîndite prin infracțiune ci și fructele și veniturile acestora.

Conform art. 92 C. pen. instanța nu poate încuviința atribuirea restituirilor sau a despăgubirilor pentru alt scop chiar dacă partea vătămată ar cere aceasta, fiindcă scopul acțiunii civile derivate din infracțiune este repararea pagubei materiale cauzate. De aceea nu pot fi atribuite despăgubirile sau restituirile unei societăți ori instituții de binefacere (cămin pentru bătrîni, orfelinat, etc.).

2. *Restabilirea situației anterioare.* Art. 117 C. pr. pen. prevede că in-stanța va putea ordona restabilirea situației de fapt anterioare săvîrșirii infracțiunii, în procesele privitoare la infracțiunile de desființare a sem-nelor de hotar, de strămutare de hotare¹², de tulburare a posesiei, de

¹⁰ Obiectul delapidat, găsit la inculpat va fi restituit părții civile. Tr. Supr., pen., dec. nr. 956/1963, „J.N.” nr. 1/1964, p. 143.

¹¹ V. decizia de îndrumare nr. 7/1965, cu privire la restituirea ori confiscarea materialului lemnos precum și la calcularea despăgubirilor în cazul infracțiunilor sau contravențiilor silvice, „J.N.” nr. 5/1965, pag. 131; Tr. reg. Ploiești, dec. pen. nr. 91/1964, „J.N.” nr. 7/1964, p. 166

¹² Tr. Supr. pen., dec. nr. 3309/1958, „C.D. 1958” pag. 408.

stricăciune prin inundație, precum și în orice alte procese în care aceasta ar fi cu putință (ex. înființarea de cooperative false). Procurorul, anchetatorul penal sau instanța de judecată, vor putea dispune de îndată restabilirea situației de fapt anterioare, la simpla cerere a unității socialiste păgubite ori de cîte ori schimbarea situației a rezultat în mod vădit din comiterea infracțiunii iar restabilirea acesteia este posibilă.

Restabilirea situației anterioare poate fi cumulată cu obținerea de despăgubiri bănești, dacă a fost cauzată organizației socialiste și o pagubă.

3. *Desiințarea totală ori parțială a unui act.* Cînd prin infracțiune a fost săvîrșit un fals în acte publice sau private, obiectul acțiunii civile constă în obligarea la desiințarea totală ori parțială a celui act. Astfel, dacă este falsificat carnetul C.E.C. de către infractorul care face uz de el, instanța hotărăște desiințarea totală sau parțială a acestuia.

4. *Obligarea la plata unei despăgubiri.* Obligarea la plata unei despăgubiri este forma cea mai des întilnită în practica judiciară. Pentru ca o persoană să fie obligată la plata despăgubirilor către organizația socialistă păgubită, trebuie întrunite mai multe condiții.

a) Infracțiunea poate să nască, pe lîngă acțiunea penală și o acțiune civilă, numai dacă prin comiterea ei s-a produs o *pagubă*. Fără producerea pagubei, acțiunea civilă nu poate lua naștere. Dar în procesul penal numai acțiunea civilă generată de infracțiune, iar nu și de o contravenție sau delict civil, poate fi exercitată.¹³

b) În statul nostru socialist, pe calea acțiunii civile pot fi reparate numai *pagubele materiale sau patrimoniale*¹⁴ dar nu și cele morale cum era posibilă în statul capitalist. Natural, numai paguba materială¹⁵ produsă prin infracțiunea săvîrșită poate fi reparată printr-un echivalent pecuniar, obținut pe calea acțiunii civile.

Prin noțiunea de daună materială se înțelege *prejudiciul efectiv* suferit prin infracțiune de partea vătămată (*damnum emergens*) precum și *cîștigul pierdut* (*lucrum cessans*)¹⁶.

c) Paguba materială produsă prin infracțiune în patrimoniul organizațiilor socialiste trebuie să fie *certă*. Este certă nu numai paguba

¹³ Pășunarea vitelor în pădure fără învoire fiind o contravenție silvică, acțiunea civilă nu poate fi promovată în fața instanței penale. Mihai Ardeleanu, *Probleme ivite în practica judiciară în materia infracțiunilor silvice*. „J.N.” nr. 6/1966, p. 119; Tr. Supr. pen. dec. nr. 168/1964, „J.N.” nr. 3/1965 p. 178.

¹⁴ V. decizia de îndrumare nr. VII din 1952, „C.D. 1952—1954” vol. I, p. 25.

¹⁵ Tanoviceanu—Dongoroz, *Tratat de drept și procedură penală*, vol. IV, Tip. „Curierul judiciar”, pag. 182; M. A. Celțov, *Procesul penal sovietic*, Ed. de st. pt. lit. ec. și jurid., Buc. 1954, p. 115—116.

¹⁶ Tr. Pop, *op. cit.*, p. 479—480. Beneficiul nerealizat în cazul organizațiilor socialiste este egal cu cel planificat; acesta trebuie calculat — de pildă — în raport de timpul cît autovehicolul degradat de șofer s-a aflat în reparație pînă la punerea lui în circulație. Tr. Supr. pen. dec. nr. 20/1965, „J.N.” nr. 5/1965 p. 172.

actuală sau prezentă ci și cea viitoare¹⁷. Uneori și cu privire la paguba viitoare se poate ști cu certitudine că ea se va produce. Dacă nu se poate stabili cu certitudine volumul pagubelor viitoare, se va da o hotărîre de condamnare în principiu la despăgubiri amînîndu-se fixarea lor pentru timpul cînd vor exista elemente certe pentru a le determina cîtînea. Pentru paguba incertă, ipotetică sau eventuală nu pot fi acordate despăgubiri. În această chestiune uneori se fac afirmații neclare, zicîndu-se că „paguba trebuie să fie reală” (nu numai eventuală)¹⁸, de unde s-ar putea înțelege eronat că paguba ce se va produce cu certitudine în viitor, dar care încă nu există realmente în prezent nu va putea fi reparată.

d) Paguba materială produsă prin infracțiune trebuie să fie *personală*, să fie în defavoarea persoanei juridice care solicită despăgubiri prin acțiunea civilă pe care o exercită, pentru că nimeni nu este îndreptățit să obțină desdăunări pentru prejudiciul suferit de o altă persoană. Persoana victimă a daunei trebuie să fi suferit un prejudiciu în drepturile sale patrimoniale.

e) Între infracțiune și paguba materială suferită de unitatea socialistă trebuie să existe un *raport de cauzalitate*.¹⁹ Este irelevant dacă infracțiunea este intenționată ori din culpă, pentru ca autorul să fie ținut să plătească despăgubiri unității socialiste. Dacă paguba este generată, nu de infracțiune direct și nemijlocit,²⁰ ci de o altă cauză intermediară, fiind produsă deci indirect, nu poate fi reparată pe calea acțiunii civile. Numai paguba directă²¹, în sensul că ea este determinată cauzal de infracțiune, poate fi reparată.

Despăgubirile acordate de instanță trebuie să reprezinte conform art. 92 C. pen. o justă și integrală reparație a daunelor materiale suferite în urma infracțiunii, ceea ce înseamnă că nu pot fi nici mai mari nici mai mici decît paguba. Ele pot fi stabilite într-o sumă globală sau în sume plătibile periodic pe timp determinat, cînd aceasta satisface mai echitabil interesele părților. Instanța de judecată trebuie să determine obiectiv quantumul pagubei produsă prin infracțiuni și apoi cuan-

¹⁷ V. Panturescu, *op. cit.*, p. 146.

¹⁸ V. Gh. Tarhon, *Infracțiunile pentru care se aplică proceduri speciale de urmărire și judecată*, Ed. științifică, 1958, p. 242.

¹⁹ O. S. Ioffe, *Răspunderea în dreptul civil sovietic*, Ed. științifică 1956, p. 254.

²⁰ De aceea, Comitetul sindicatului care a plătit ajutor social angajatului, aflat în concediu medical în urma vătămărilor corporale suferite prin fapta inculpatului, nu se poate constitui parte civilă pentru că nu a fost direct prejudiciat prin infracțiune. Tr. Supr. pen. dec. nr. 701/1964, „J.N.” 11/1964 p. 176.

²¹ Codul de procedură penală francez prevede expres necesitatea pagubei cauzate în mod direct prin infracțiune (du dommage directement causé par l'infraction), v. „Code de procédure pénale (art. 2)”, Paris, Librairie Dalloz, 1964; v. în același sens, M. A. Celțov, *Procesul penal sovietic*, Ed. de stat pt. lit. ec. și jurid., 1954, p. 115—116.

tumul despăgubirilor²² acordate, cu scopul să constituie echivalentul bănesc al daunei. Natural, instanța este obligată să arate motivele de fapt și de drept pe care se sprijină, să determine cuantumul pagubei, pe bază de *elemente certe și suficiente*, și pe care trebuie să le indice în hotărîrea pronunțată²³. Pentru ca despăgubirile să constituie o justă și integrală reparație, chiar legiuitorul determină criteriile după care trebuie să fie stabilită valoarea pagubei cauzate. Astfel, Decretul 220 din 1960 consacră modalitățile de stabilire a valorii pagubelor cauzate avutului obștesc²⁴. În aceste cazuri, de pildă, este luat, ca bază de calcul, prețul de vânzare cu amănuntul pentru bunurile ce au asemenea prețuri, iar pentru bunurile ce nu au astfel de prețuri este luat în considerare prețul cu ridicata, prețul de contractare sau de achiziții²⁵ la care se adaugă anumiți coeficienți stabiliți prin hotărîrea Consiliului de Miniștri.

Tot astfel valoarea pagubelor cauzate prin infracțiuni se calculează — prevede art. 43 din Codul silvic²⁶ — în ce privește arborii pe picior, puieții și lăstarii potrivit criteriilor stabilite prin Hotărîrea Consiliului de Miniștri (nr. 1396 din 31 decembrie 1962).

De asemenea, amintim că sînt acte normative ce stabilesc un mod special de calculare a despăgubirilor civile în cazul călătoriilor fără legitimație corespunzătoare pe C.F.R.²⁷

Dar dispozițiunile de drept comun sînt cele consacrate de Decretul 220 din 1960 privind stabilirea pagubelor cauzate avutului obștesc²⁸.

Așadar, pentru stabilirea despăgubirilor nu trebuie folosit sistemul de apreciere liberă de către instanțe — aceasta fiind chiar o greșeală, ele avînd obligația de a utiliza numai elemente certe.

Posibilitățile de plată ale infractorului și ale persoanei civilmente responsabile nu pot influența nici existența răspunderii civile, nici cuantumul despăgubirilor care trebuie în toate cazurile să reprezinte echivalentul pagubei materiale suferite. Aceste posibilități de plată pot

²² Nu trebuie să se facă confuzie între calcularea despăgubirilor și stabilirea pagubei ca element al conținutului infracțiunii după care se determină pedeapsa. Tr. Supr. pen. dec. nr. 1494/1964 „C.D. 1964” p. 356.

²³ Decizia de îndrumare nr. 9 din 4 octombrie 1957, „C.D. 1957”, p. 35.

²⁴ S. Pelz, *Cu privire la stabilirea valorii pagubelor cauzate avutului obștesc*, „J.N.” nr. 11/1964, p. 26; Idem, *Cu privire la reglementarea stabilirii valorii pagubei cauzate avutului obștesc*, „J.N.” nr. 6/1960, p. 1022; V. Dongoroz, S. Kahane, I. Oancea, I. Fodor, S. Petrovici, *Infracțiuni contra avutului obștesc*, Ed. Acad., 1963, p. 444.

²⁵ Cînd au fost sustrate cereale din gestiune, stabilirea cuantumului despăgubirilor civile nu se face la prețul achizițiilor, pentru că n-ar constitui o justă și integrală reparație ci la prețul pieței neorganizate, de unde lipsa trebuie acoperită. Tr. Supr. pen. dec. nr. 1642/58, „J.N.” nr. 6/1958 p. 1106.

²⁶ Ion Buceloiu, Aurel Sitaru, *Codul Silvic comentat și adnotat*, Ed. științifică, 1966, p. 192 și urm.

²⁷ Tr. Supr. pen. dec. 1494/1964, „C.D. 1963” p. 356.

²⁸ Ilarion Olan, notă critică la decizia penală a Trib. reg. Suceava nr. 435/1964, „J.N.” nr. 6/1965, p. 144.

fi luate în considerare numai la stabilirea modalității de plată. Despăgubirile pot fi stabilite numai în bani, nu și sub forma altor lucruri, nici sub forma unei cote procentuale din venitul inculpatului.

Subliniem că în cazul legilor succesive, despăgubirile trebuie acordate întotdeauna conform legii în vigoare la data pronunțării hotărârii.²⁹

IV. Desfășurarea acțiunii civile, în vederea reparării pagubelor cauzate proprietății socialiste. În desfășurarea acțiunii civile distingem trei momente importante: 1. punerea în mișcare a acțiunii civile; 2. exercitarea acțiunii civile; 3. soluționarea acțiunii civile.

1. *Punerea în mișcare a acțiunii civile.* În desfășurarea acțiunii civile, momentul inițial este punerea acesteia în mișcare, declanșarea sau deschiderea ei.

Punerea în mișcare a acțiunii civile se face prin constituirea unității socialiste păgubite, ca parte civilă în procesul penal.

Unitatea socialistă care a suferit o vătămare materială trebuie să declare în mod formal că se constituie parte civilă, iar în lipsă de asemenea declarare, să fi făcut cerere de despăgubire. Precizăm, însă, că nu există obligația de a declara de la început cuantumul despăgubirilor, ci numai că se constituie parte civilă³⁰. Declarația de constituire de parte civilă se face oral sau scris înaintea organelor de urmărire penală, până la terminarea urmăririi, și înaintea primei instanțe, însă până la începerea anchetei judecătorești, mai precis înainte de luarea interogatoriului inculpatului. Această dispoziție, în practica judiciară, nu a fost privită ca fiind prea rigidă³¹. Cu atât mai mult, socotim că termenul-limită privind constituirea de parte civilă a unităților socialiste nu este obligatoriu, de vreme ce despăgubirile pot fi acordate din oficiu. De altminteri, organele de urmărire penală și președintele instanței de judecată au obligația legală³² de a chema partea dăunată pentru ca să o lămurească asupra dreptului ce-l are de a se constitui parte civilă și de a cere introducerea părții civilmente responsabile în cauză.

Punerea în mișcare a acțiunii civile poate fi făcută și de procuror, când unitatea socialistă păgubită prin infracțiune nu s-a constituit parte civilă.

Dacă numai în fața instanței de recurs s-a ridicat problema despăgubirilor, este necesară casarea sentinței și restituirea dosarului la prima instanță, pentru a examina cauza în fond sub aspectul acțiunii civile.

2. *Exercitarea acțiunii civile.* Cel de-al doilea moment al acțiunii civile îl constituie exercitarea ei, care se face de unitatea obștească

²⁹ *Principii de drept*, Ed. științifică, 1959, p. 559.

³⁰ Trib. Supr. pen. dec. nr. 2220/1958, „C.D. 1958”, p. 339.

³¹ S. K a h a n e, *Dreptul procesual penal*, Ed. did. și ped., 1963, p. 85.

³² Trib. Supr. pen. dec. nr. 1687/1959, „C.D. 1959”, p. 429.

constituită parte civilă. Dacă aceasta nu s-a constituit parte civilă, procurorul care a cerut acordarea despăgubirilor sau restituirilor va susține sau exercita acțiunea civilă. Spre deosebire de exercitarea acțiunii civile în general care se întemeiază pe principiul dreptului de opțiune (ce conferă părții vătămate facultatea de a alege între instanța penală și instanța civilă), în cazul pagubelor produse prin infracțiune patrimonială unităților obștești acest drept este foarte limitat, de vreme ce procurorul poate cere și susține acordarea despăgubirilor și restituirilor.

În exercitarea acțiunii civile, partea civilă sau procurorul au dreptul să indice probele necesare, și instanța are obligația să ordone administrarea de probe din oficiu cînd apreciază că sînt necesare. Instanțele sînt obligate să dispună, cînd este necesar, efectuarea unor expertize contabile³³. Organizația socialistă constituită parte civilă precum și procurorul pot participa la administrarea tuturor probelor privind latura civilă a procesului penal, și pune concluzii indicînd cuantumul prejudiciului patrimonial, bunurile sustrate și solicitînd despăgubirile sau restituirile cuvenite.

Tot astfel, instanța de judecată are obligația de a examina din oficiu latura civilă a cauzei, în vederea reparării pagubelor provocate patrimoniului unității obștești. Așa fiind, judecarea acțiunii civile separat de acțiunea penală „nu trebuie să se facă decît în cazuri excepționale, temeinic justificate”, așa cum se arată în decizia de îndrumare mai sus citată, și numai în cazurile special determinate de lege³⁴.

Asemenea cazuri excepționale de judecare separată a acțiunii civile, de disjungere a acțiunii civile de cea penală, pot exista în cazul suspendării procesului penal și în alte cazuri indicate în lege (de ex. în cazul infracțiunilor flagrante, judecate după procedura urgentă). Dacă, însă, în cadrul procesului penal prejudiciul nu a fost integral reparat, unitatea obștească păgubită păstrează dreptul de a obține reparație completă pe calea unei acțiuni civile.

Codul de procedură penală prevede că constituirea de parte civilă poate fi retrasă în orice fază a procesului, printr-o declarație formală făcută înaintea instanței la care cauza este pendinte (art. 72). Această problemă a fost controversată sub aspectul posibilității unității socialiste constituită parte civilă de a renunța la despăgubiri. Apreciem întemeiată teza conform căreia instanțele de judecată sînt obligate să acorde despăgubiri chiar și în cazurile de renunțare a unității socialiste, de vreme ce, ele din oficiu, acordă despăgubiri și restituiri (art. 7

³³ V. dec. de îndrumare nr. I A. din 3 iulie 1958, „C.D. 1958”, p. 38; C. Popescu, A. Deboveanu, *Expertiza contabilă judiciară*, ed. II, Ed. științifică, 1960, p. 23.

³⁴ Trib. Supr. pen. dec. nr. 1202/1964, „C.D. 1964” p. 391.

al. 4)³⁵. De altminteri proprietatea socialistă nu poate suferi prejudicii prin atitudinea culpabilă a reprezentantului părții civile³⁶.

Cu privire la acțiunea civilă născută din infracțiune, nu este admisă subrogarea pe cale convențională. De aceea, nici o persoană fizică sau juridică nu se poate subroga persoanei dăunată și să exercite acțiune civilă. Dar este cunoscută subrogarea legală în cazul Administrației Asigurărilor de Stat care, potrivit dispozițiilor legale (art. 78 din legea pt. asigurări sociale din 7 iulie 1930, combinat cu art. 33 din H.C.M. nr. 2226 din 28 octombrie 1955), plătind despăgubiri asiguraților care au suferit daune materiale prin infracțiune, se subrogă în drepturile și acțiunile acestora față de infractor³⁷.

3. *Soluționarea acțiunii civile.* Soluționarea acțiunii civile este determinată de modul în care este rezolvată acțiunea penală.

Instanța penală, potrivit legii, este obligată în caz de *condamnare* sau *achitare* să se pronunțe și asupra pretențiilor formulate de unitatea obștească constituită parte civilă sau de procuror, ori chiar din oficiu; instanța va satisface ori va respinge pretențiile părții civile după cum sînt întemeiate ori neîntemeiate.

Dar instanța penală nu poate condamna la despăgubiri în favoarea organizației socialiste pe cel achitat cînd nu constată existența faptului imputat³⁸ sau cînd faptul nu a fost comis de inculpat. În aceste situații hotărîrea de achitare închide părții vătămate și acțiunea de judecată înaintea instanțelor civile, chiar pe motiv de culpă civilă. În adevăr, nu ar putea exista nici chiar răspundere civilă, cînd faptul nu există, sau deși există nu a fost săvîrșit de inculpat.

Tot astfel, cel achitat nu poate fi condamnat la despăgubiri de către instanța penală cînd constată existența legitimei apărării sau a ordinului legii. Deși este greu de imaginat ca cel în legitimă apărare să cauzeze o pagubă patrimoniului unității obșteti, totuși aceasta nu este imposibil. Astfel, dacă prepusul sau angajatul unei unități socialiste (de ex. în calitate de conducător auto) desfășoară o agresiune, cel atacat, în acțiunile sale de apărare poate cauza unele degradări ale bunurilor proprietate socialistă și prin aceasta o anumită pagubă patrimonială, fără însă a putea fi obligat să plătească despăgubiri. De asemenea, cel ce a cauzat anumite pagube patrimoniului unei unități socialiste lucrînd însă pentru îndeplinirea ordinului legii, nu poate fi

³⁵ S. Kahane, *op. cit.*, pag. 86; G. V. Protopopescu, notă, „J.N.” nr. 6/50, p. 788; Z. Oprea, notă, „J.N.” nr. 3/1955, p. 444.

³⁶ N. Hogas, *Acțiunea civilă în dreptul procesual penal*, „J.N.” nr. 2/1959, p. 230.

³⁷ A. Schwefelberg, notă la dec. nr. 618/1964 a Colegiului penal al Trib. Supr. „J.N.” nr. 2/1965, p. 154; *idem*, *Subrogarea asiguratorului în drepturile asiguratului despăgubit contra terțului răspunzător de daune*, „J.N.” nr. 5/1956 p. 830; V. Loghin, *Regimul juridic al asigurărilor de stat*, Ed. de stat, 1962, p. 194.

³⁸ Trib. Supr. pen. dec. nr. 30/1958, „C.D. 1958”, p. 403; Curtea Constanța dec. nr. 438/1951 cu notă de D. Popescu, „J.N.” nr. 7—8/951 p. 835.

condamnat la despăgubiri. Așa de pildă, cel ce efectuează, în temeiul dispozițiilor legale privind construirea unor obiective economice, anumite demolări ori săpături prin terenurile însămințate ce aparțin gospodăriei agricole de stat, nu poate fi condamnat la repararea pagubei, pentru că acestea sînt reparate pe altă cale.

Totuși, dacă în caz de legitimă apărare sau în cazul ordinului legii se dovedește în sarcina celui achitat vreo culpă, instanța penală îl va obliga la despăgubiri către unitatea socialistă.

În sfîrșit, cînd faptul imputat nu cade sub prevederile legii, instanța penală de asemenea nu poate obliga pe cel achitat la plata despăgubirilor³⁹; în acest caz despăgubirile vor fi acordate organizațiilor socialiste în cadrul procesului civil.

Din cele ce preced putem conchide, în baza dispozițiilor legii, că instanța penală poate obliga la despăgubiri în favoarea organizației socialiste pe inculpat în următoarele cazuri:

— cînd acesta a fost condamnat penal pentru că faptul imputat există, a fost comis de el și cade sub prevederile legii penale;

— cînd acesta a fost achitat pentru că faptului imputabil îi lipsește un element al conținutului infracțiunii⁴⁰;

— cînd există o cauză legală care înlătură responsabilitatea sau caracterul penal al faptului, alta decît legitima apărare și ordinul legii (nu însă și consimțămîntul victimei, pentru că această situație nu este relevantă în cazul infracțiunilor ce aduc pagube proprietății socialiste).

Dacă soluționarea acțiunii civile în cazul condamnării inculpatului nu comportă dificultăți, în cazurile de achitare soluționarea acțiunii civile, conform legii actuale, solicită uneori importante eforturi.

Art. 1. C. pr. pen. prevede că orice infracțiune dă naștere la o acțiune penală și poate da loc totodată la o acțiune civilă. De aici rezultă clar principiul că numai acele acțiuni civile pot fi soluționate în procesul penal de către instanța penală, care sînt generate de o infracțiune, iar nu de orice altă faptă ilicită (delict civil, abatere disciplinară, contravenție administrativă).

Așa fiind, s-ar părea greu de înțeles, de ce în cazul achitării cînd faptului imputabil îi lipsește vreunul din elementele constitutive ale infracțiunii, inculpatul să fie condamnat la despăgubiri civile. De altminteri, între acest caz de achitare și acela cînd faptul imputat nu cade sub prevederile legii penale, s-ar putea crede că nu ar exista absolut nici cea mai neînsemnată deosebire.

³⁹ Tot în acest caz de achitare trebuie încadrată fapta ce nu prezintă pericolul social necesar infracțiunii, Tr. Supr. dec. pen. nr. 37/1961 cu notă de A. Nemeș, „L.P.”, nr. 5/1961, p. 108; Colectiv, *Probleme de drept în practica de casare a Tribunalului regional, raportate la practica Tribunalului Suprem*, „J.N.” nr. 9/1962 p. 58.

⁴⁰ Vezi în sens similar, Mihail I. Papadopolu, *Codul de procedură penală adnotat*, Cugetarea, 1943, p. 22, speța 7.

Aceasta este însă o aparență ce poate fi luată în seamă numai la o privire superficială. Este adevărat că în dispozițiunile Codului de procedură penală din 2 decembrie 1864 nu era prevăzută posibilitatea instanței de a acorda despăgubiri cind faptului îi lipsea un element constitutiv al infracțiunii. De asemenea, în art. 310 al Codului de procedură penală al R.S.F.S.R. se prevede că instanța „lasă acțiunea civilă nerezolvată, dacă inculpatul a fost achitat pentru că fapta nu întrunește conținutul unei infracțiuni“.

Tot astfel, s-a susținut în literatura de specialitate, că în cazul prejudiciului rezultat dintr-un fapt ce nu întrunește elementele constitutive ale infracțiunii, acțiunea civilă nu trebuie să fie examinată în cadrul procesului penal, ci separat, într-un proces civil, fapta fiind un ilicit civil⁴¹.

Totuși, soluțiunea codului nostru de procedură penală actual este justă⁴² și superioară față de teza de mai sus, susținută de unii autori și consacrată în Codul de procedură penală din 1864 și Codul de procedură penală al R.S.F.S.R. din 1 ianuarie 1961. În adevăr, legiuitorul nostru a dovedit o foarte mare perspicacitate cind a consacrat distinct cazurile de achitare de sub punctul 3 și punctul 4 teza I. art. 4 C. pr. pen.; aceste cazuri de achitare nu se confundă pentru că fiecare are un conținut propriu.

Cazul de achitare de sub pct. 2 constă în aceea că „faptul imputat nu cade sub prevederile legii penale“ și, în acord cu această realitate, art. 8 prevede că instanța penală nu poate condamna pe inculpatul achitat la despăgubiri civile. Dimpotrivă, cazul de achitare de sub pct. 4 constă în aceea că „faptului imputabil îi lipsește vreunul din elementele constitutive ale infracțiunii“ și în acord cu această realitate art. 8 impune instanței obligația de a condamna la despăgubiri civile pe inculpatul achitat.

Nici o confuzie nu poate fi făcută între cele două cazuri de achitare și deci problema despăgubirilor de asemenea poate fi ușor rezolvată ținînd seamă de specificul lor.

Prin faptul ce nu cade sub prevederile legii penale, trebuie să înțelegem întotdeauna acel fapt care în obiectivitatea lui materială⁴³ nu este incriminat și sancționat de vre-o dispozițiune a acestei legi. De pildă practicarea ilegală a unei meserii nu este un fapt care să cadă sub prevederile legii penale, sau neprezentarea la lucru a absolvenților unor școli în condițiile prescrite de art. 444¹ C. pen. nu mai este infrac-

⁴¹ M. P. Didenko, *Unele probleme ale acțiunii civile în procesul penal sovietic*, „Probleme de drept“ nr. 3/1959, p. 176.

⁴² Const. Al. Viforeanu și colectivul, *Codul de procedură penală cu lămuriri asupra fiecărui text*, Ed. Cugetarea, 1936, p. 204.

⁴³ *Acțiunea civilă în procesul penal* (în ajutorul cursanților la formele de învățămînt juridic), „J.N.“ nr. 3/1964, p. 107.

țiune, de la abrogarea acestei dispoziții prin Decretul 550 din 21 decembrie 1956.

Dimpotrivă, prin faptul căruia îi lipsește un element constitutiv al infracțiunii, se înțelege un fapt care în materialitatea lui este incriminat și sancționat de legea penală, care însă în cazul concret nu constituie infracțiune pentru că nu întrunește *totalitatea* elementelor preținse de lege, și drept urmare trebuie pronunțată achitarea. Astfel, distrugerea sau degradarea bunurilor proprietate obștească este un fapt incriminat de dispozițiunile legii penale. Totuși, când se constată că faptul acesta nu a fost comis cu intenție ci din culpă, lipsind un element constitutiv al infracțiunii trebuie pronunțată achitarea.

Când faptul nu cade sub prevederile legii penale nefiind incriminat și sancționat de dispozițiunile acestei legi, este rațional ca instanța penală să nu poată obliga pe inculpatul achitat la plata despăgubirilor către organizația socialistă, fiindcă în procesul penal poate fi pusă în mișcare, exercitată și soluționată numai acea acțiune civilă, ce este născută dintr-o infracțiune. În acest caz este limpede pentru instanță că faptul nu e infracțiune, nu cade sub prevederile legii penale.

În cazul achitării inculpatului pentru că lipsește unul din elementele constitutive ale infracțiunii, instanța este obligată să se pronunțe asupra despăgubirilor fiind „vorba de un fapt cu relevanță penală”⁴⁴. În acest caz faptul avea o anumită relevanță penală, dar după administrarea probelor, după analiza și sinteza acestora, instanța, pe baza intimei sale convingeri, a apreciat că lipsește o trăsătură ce caracterizează conținutul infracțiunii (de pildă inculpatul învinuit de furt n-a luat obiectul proprietate socialistă fără consimțământul celui ce-l avea în detențiune și nici în scopul de a și-l însuși pe nedrept, sau cel acuzat de înșelăciune n-a făcut uz de mijloace frauduloase ș.a.m.d.). Așa fiind, instanța consideră inițial că faptul întrunește toate elementele constitutive ale infracțiunii și apoi stăruie în examinarea împrejurărilor reale ale pricinii reținând existența faptului. Dar totodată conchide, în baza probelor administrate, că faptului îi lipsește vreun element constitutiv al infracțiunii, și pronunță achitarea. Oprindu-ne cu analiza în acest punct, s-ar putea afirma că instanța nu trebuie să rezolve problema pretențiilor la despăgubiri civile, deși faptul a cauzat o daună proprietății socialiste, urmînd ca aceste pretenții să fie valorificate pe calea unei acțiuni civile separate, exercitată în fața instanței civile. Cineva ar putea crede că această soluție se întemeiază pe o interpretare sistematică a dispozițiilor legii procesuale penale, și mai ales luînd în seamă dispozițiunea art. 1 care prevede necesitatea ca acțiunea civilă să aibă drept temei infracțiunea. Credem însă că numai logica formală ar putea sta la baza acestei soluții. Există toate argumentele ca instanța

⁴⁴ Ilie Stoenescu și colectivul, *Codul de procedură penală al R.P.R.*, anotat, Ed. de stat pt. lit. jurid., 1948, p. 11.

penală, după ce a studiat și a ajuns la cunoașterea tuturor împrejurărilor concrete ale faptului supus judecății, să rezolve problema despăgubirilor, deși infracțiunea nu există și inculpatul este achitat. Obligațiile instanței de a rezolva problema despăgubirilor impuse prin dispoziția art. 8 C. pr. pen. pot fi fundamentate pe necesitatea evitării unei proceduri în fața instanței civile care ar provoca cheltuieli, pierdere de timp, hotărâri contradictorii și întârzierea reparării rapide a pagubelor cauzate *proprietății socialiste*. În sfârșit, această soluție este favorabilă nu numai părții civile ci și inculpatului, și este în interesul descoperirii complete a adevărului sub cele două laturi ale cauzei, precum și pentru realizarea unei adevărate justiții⁴⁵.

Tot astfel stau lucrurile și în cazul de achitare prevăzut de art. 4 teza II pct. 5, când există o cauză legală care înlătură responsabilitatea sau caracterul penal al faptului⁴⁶; în acest caz de achitare, de asemenea, conform art. 8 C. pr. pen. instanța are obligația să se pronunțe și asupra pretențiilor suferite de partea vătămată, și dacă constată vre-o culpă civilă în sarcina inculpatului sau a reprezentantului acestuia (în condițiile art. 1000 C. civ.) să-l oblige la plata despăgubirilor (de pildă în cazul minorului care a comis fapta cauzatoare de prejudicii pentru organizația socialistă, dar fără discernământ).

Prin urmare, reglementarea modului de soluționare a acțiunii civile în general și a acțiunii civile pentru repararea pagubelor cauzate unităților obștești în particular, când instanța pronunță achitarea, nu numai că este rațională dar este și superioară altor legiuiri, și de aceea apare neîntemeiată⁴⁷ critica ce i se aduce.

În situația în care acțiunea penală este stinsă printr-o cauză legală (ca moartea inculpatului, amnistia, prescripția incriminării etc.), instanța pronunță încetarea urmăririi. În aceste cazuri existând realmente o infracțiune care a generat acțiunea penală și acțiunea civilă, chiar dacă prima a fost stinsă prin intervenția vreunei cauze legale — firește în cursul judecății și nu în cursul urmăririi penale⁴⁸ — totuși instanța penală este pe deplin competentă a soluționa acțiunea civilă și a condamna pe inculpat, moștenitorii acestuia sau persoana civilmente responsabilă la despăgubiri sau restituiri.

De aceea și în situația pagubelor cauzate patrimoniului unităților obștești, cu toate că este stinsă acțiunea penală, instanța pronunțînd

⁴⁵ I. M. Gherșman, *Unele probleme privind acțiunea civilă în procesul penal*. „Probleme de drept” nr. 1/1951, p. 75.

⁴⁶ Trib. Supr. pen. dec. nr. 2317/1958, „C.D. 1958”, p. 401.

⁴⁷ Gheorghe Elian, în studiul *Cu privire la justa soluționare a acțiunii civile în caz de achitare*, „J.N.” nr. 5/1958, p. 808, consideră că „viitoarea legislație penală a țării noastre va face ca textele privind judecarea acțiunii civile să prescrie o judecare mai simplă ușor aplicabilă pentru soluționarea acțiunii civile”.

⁴⁸ S. Ghimpu, *Instanța competentă să stabilească despăgubirile în cazul cînd paguba a fost cauzată de angajat prin infracțiune*, „J.N.” nr. 7/1966 p. 106.

sub acest aspect încetarea urmăririi, vor fi acordate despăgubirile și restituirile; cînd instanța pronunță încetarea procesului, acțiunea penală fiind stinsă (de pildă în baza legii nr. 315 din 1959 de încetarea procesului și de grațiere) nu poate dispune separarea acțiunii civile, ci trebuie să o rezolve acordînd despăgubiri unității socialiste păgubite prin infracțiunea (de ex. neglijența în serviciu) comisă de inculpat⁴⁹.

Așa cum am văzut, în cazul pagubelor produse organizațiilor socialiste, cînd partea vătămată nu se constituie parte civilă, acțiunea civilă este pusă în mișcare și exercitată de procuror, iar dacă procurorul nu face aceasta, despăgubirile sau restituirile sînt acordate de instanță din oficiu⁵⁰. Aceasta constituie o extindere a principiului oficialității⁵¹.

De aceea socotim, sub acest aspect, eronată opinia după care acțiunii civile în procesul penal i se aplică principiul disponibilității⁵².

V. Răspunderea solidară pentru repararea pagubelor cauzate prin infracțiunile proprietății socialiste. Acțiunea civilă este pusă în mișcare, exercitată și soluționată conform dispozițiilor legale, contra autorilor, instigatorilor, complicilor și părții civilmente responsabile⁵³, care răspund solidar⁵⁴ de pagubele cauzate prin infracțiune patrimoniului unităților obștești. Tăinuitorii nu sînt ținuți solidar să răspundă decît numai pentru valoarea lucrurilor tănuite de ei, precum și pentru paguba produsă prin faptul care li se impută. Acțiunea civilă poate fi îndreptată și împotriva moștenitorilor acestor persoane⁵⁵. Nu este îngăduită obligarea în mod separat a fiecărui inculpat la o sumă parțială, dacă au participat la săvîrșirea aceleiași fapte cauzatoare de prejudicii⁵⁶.

Răspunderea solidară a persoanelor stabilite de lege, la repararea pagubelor materiale, constituie o garanție în plus pentru desdăunarea

⁴⁹ Trib. Supr. pen. dec. nr. 336/1960 „C.D. 1960” p. 562.

⁵⁰ Dacă a fost acoperit prejudiciul suferit de unitățile socialiste, instanțele nu mai au obligația de a acorda din oficiu despăgubiri; nu interesează dacă acoperirea prejudiciului a fost făcută de autorul faptului ori de altă persoană, pentru că efectuarea unei plăți pentru altul constituie o acoperire legală a prejudiciului și nu afectează interesele unității socialiste creditoare; mai mult chiar, existînd o legală acoperire a prejudiciului adus avutului obștesc, instanța penală nu e îndreptățită a acorda despăgubiri civile din oficiu. Tr. Supr. pen. dec. 1470/1963 „C.D. 1963”, p. 361.

⁵¹ Doru Pavel, *Aspecte procesuale în cauzele prîind infracțiunile prin care s-a adus o pagubă avutului obștesc*, „J.N.” nr. 6/1959, p. 1044.

⁵² I. M. Galperin, *Despre exercitarea acțiunii penale de către partea vătămată în procesul penal sovietic*, „Statul și dreptul sovietic” nr. 10/1957, p. 68.

⁵³ Instanța e obligată să introducă din oficiu în cauză pe comitent, pentru a răspunde ca persoană civilmente responsabilă alături de prepus, pentru daunele cauzate avutului obștesc. Trib. Supr. pen. dec. nr. 21/1960, „C. D. 1960”, p. 552.

⁵⁴ Această solidaritate pasivă izvorăște din lege.

⁵⁵ V. *Acțiunea civilă în procesul penal*, „J.N.” nr. 3/1964, p. 99.

⁵⁶ Plenul Trib. Supr. dec. nr. 17/1955, „J.N.” nr. 5/1956, p. 886; Grigore Teodoru, *op. cit.*, p. 272.

părții civile⁵⁷, foarte importantă mai ales în cazul prejudiciilor provocate *proprietății socialiste*.

Pentru a fi mai multe persoane *obligate solidar* la despăgubiri, este necesar ca împotriva lor să existe o acțiune penală deschisă pentru faptele care au generat daune unității socialiste⁵⁸. Natural, unitatea socialistă răspunde civilmente în calitate de comitent (conf. art. 1000 C. civ.), numai cînd i se poate pune în sarcină vreo culpă⁵⁹, și numai în limitele prejudiciului produs de prepusul ei.

Cînd unitatea socialistă, în calitate de comitent⁶⁰ a plătit despăgubirile pentru repararea prejudiciului cauzat de prepusul său, ea are posibilitatea de a obține sumele achitate prin exercitarea acțiunii în regres⁶¹. Acțiunea în regres se valorifică printr-o acțiune exercitată separat înaintea instanței civile.

Cu privire la exercitarea acțiunii în regres de către organizațiile socialiste care au calitatea de părți civilmente responsabile în procesul penal, Tribunalul Suprem a dat anumite îndrumări. Astfel prin decizia de îndrumare nr. 2 din 30 ianuarie 1960, Plenul Tribunalului Suprem a dispus că:

„1. organizația socialistă care în calitate de responsabilă civilmente, a plătit părții păgubite despăgubirile cuvenite, poate pretinde pe calea acțiunii în regres obligarea angajaților vinovați la restituirea integrală a sumei plătite;

2. organizația socialistă poate cere ca oricare dintre angajații vinovați de producerea pagubei, să fie obligat să-i restituie întreaga sumă plătită de despăgubiri, față de ea angajații rămînînd obligați solidar”⁶².

Plenul Tribunalului Suprem, prin decizia de îndrumare nr. 1 din 1957 a arătat că există răspundere solidară, pentru întreg prejudiciul, între autorii unor infracțiuni calificate diferit, care însă au produs părții vătămăte un prejudiciu unic⁶³. Așa ar fi cazurile delapidării și neglijenței în servicii ce produc un prejudiciu unic organizației socialiste și care atrag răspunderea solidară a autorilor acestor infracțiuni.

⁵⁷ Trib. Supr. pen. dec. nr. 1345/1964, „C.D. 1964”, p. 385.

⁵⁸ Trib. Supr. pen. dec. nr. 816/1964, „C.D. 1964”, p. 401.

⁵⁹ Culpă comitentului constă în greșita alegere a prepusului, în insuficienta instruire și supraveghere a acestuia, astfel că răspunderea sa civilă pentru fapta prepusului nu poate fi înlăturată decît prin încălcarea art. 1000 al. 3. C. civil și art. 92 C.p.; infracțiunea a fost săvîrșită în timpul serviciului de inculpatul salariat al unității socialiste. Tr. Supr. pen. dec. nr. 1171/1963, „C.D. 1963”, p. 380.

⁶⁰ V. Art. 1000, C. civ.

⁶¹ D. Pașalega, *Dreptul de regres al organizațiilor socialiste împotriva angajaților vinaviți de producerea unui prejudiciu terților*. „J.N.” nr. 3/1961, p. 419; *idem*, *Dreptul de regres între organizațiile socialiste — mijloc de apărare a proprietății socialiste*. „J.N.” nr. 6/1963, p. 3; I. B. Novîțkî, *Obligațiile de regres între organizațiile economice socialiste*, Ed. de stat pt. lit. șt., Buc., 1954, p. 3 și urm.

⁶² „C.D. 1960” pag. 13.

⁶³ „C.D., 1957”, p. 23.

Deși această îndrumare este rațională și vrednică de a fi luată în seamă cu ocazia elaborării noului cod de procedură penală, apreciem că în prezent ea nu are o bază legislativă, pentru că, art. 93 C. p. vorbește de „condamnații pentru aceeași infracțiune” iar art. 10 C.pr.pen. vorbește de inculpat și complicii săi care răspund solidar pentru prejudiciul cauzat. Nu se prevede nicăieri — nici în codul penal nici în codul de procedură penală — răspunderea solidară între autorii unor infracțiuni calificate diferit, chiar dacă au produs un prejudiciu unic. Arătăm că sîntem de acord cu acest principiu al răspunderii solidară între autorii unor infracțiuni diferite — dar care au produs un prejudiciu unic — în scopul ocrotirii eficiente a proprietății socialiste, însă el trebuie să fie consacrat pe cale legislativă.

Cînd pagubele suferite de unitatea socialistă au fost produse datorită culpei comune⁶⁴ a prepusului părții civile și prepusului părții responsabile civilmente, instanța are obligația de a stabili pe baza unor elemente certe și suficiente măsura în care a contribuit fiecare la producerea prejudiciului și în cele din urmă să fixeze cîtumea despăgubirilor pe care le va plăti partea civilmente responsabilă solidar cu inculpatul, prepusul său. Prin urmare, în aceste cazuri sînt micșorate⁶⁵ numai despăgubirile, datorate de partea civilmente responsabilă, în funcție de culpa angajatului; în aceste limite are loc o compensare a culpelor⁶⁶. Angajații însă, autori ai pagubei, răspund solidar pentru repararea acesteia. În acest mod se procedează, de exemplu, cînd prin comiterea infracțiunilor la regimul circulației pe drumurile publice de către conducătorii auto angajați ai celor două unități, s-a produs avariarea uneia din cele două mașini⁶⁷.

Îată principalele aspecte ale acțiunii civile, mijloc de apărare a proprietății socialiste împotriva infracțiunilor cauzatoare de pagube materiale.

ЗАЩИТА СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ СОБСТВЕННОСТИ ГРАЖДАНСКИМ ИСКОМ

(Резюме)

Авторы подчёркивают значение гражданского иска как средства защиты социалистической собственности от преступлений, причиняющих материальный ущерб.

Они раскрывают содержание и особенности гражданского иска, производимого преступлениями, причиняющими ущерб социалистической собственности, и который обсуж-

⁶⁴ Paul Cosmovici, *Contribuții la studiul culpei civile cu privire specială asupra culpei în contractele economice*, Ed. științifică, 1960, p. 202; O. S. Ioffe, *op. cit.*, p. 183.

⁶⁵ Plenul Trib. Supr. dec. de îndrumare nr. 10/1961, „C.D. 1961” p. 65.

⁶⁶ N. Hogăș, *op. cit.*, p. 239.

⁶⁷ I. Negrău, D. Ștefănescu, *Aspecte privind soluționarea acțiunii civile în procesul penal de către instanțele militare*. „J.N.”, nr. 6/1962, p. 80.

дается и решается в уголовном процессе. В работе подчёркивается новый характер этого института и необходимость разработки научной теории относительно гражданского иска как орудия защиты общественной собственности. Специфический элемент этого института состоит в расширении принципа официальности, касающегося возбуждения и поддержки прокурором гражданского иска, а также предоставления возмещения убытков и возвращения их социалистическим организациям инстанцией, даже если эти организации не являются гражданской стороной.

† В дальнейшем выявляется превосходство уголовного процессуального кодекса Румынии по сравнению с другими законодательствами, так как возмещения предоставляются ущемлённой стороне, даже если отсутствует один составной элемент преступления или существует законная причина, устраняющая уголовную ответственность или уголовный характер факта.

Наконец, изучается солидарная ответственность за возмещение имущественных убытков, а также регрессный иск социалистической организации, которой остаются солидарно обязанными все виновные работники, что является эффективной гарантией для защиты социалистической собственности.

DEFENCE OF SOCIALIST PROPERTY THROUGH CIVIL ACTION

(S u m m a r y)

The authors emphasize the importance of the civil action as an instrument to defend the socialist property against the offences which cause material damages.

The authors show the content and the peculiarities of the civil action generated by the offences which produce damages to the socialist property and which is examined and solved in the criminal case. The authors underline the new character of this institution and the necessity to elaborate a scientific theory regarding the civil action as an instrument of the defence of public property. A specific element of this institution consists in the extension of the principle of authority regarding the beginning and the carrying on of the civil action, by the public prosecutor, as well as in the fact that the instance gives compensations and returns to the socialist organizations even if the civil action is not instituted.

At the same time, the superiority of the code of criminal procedure of Romania as against other legislations is to be seen in the fact that the part which was prejudiced receives compensations even if a constitutive element of the offence is absent, or even if there exists a legal cause which removes the penal responsibility or the penal character of the deed.

Finally, the authors study the joint responsibility for the redress of the patrimonial damages, as well as the action for regress of the socialist organization towards which are jointly obliged all the guilty persons, fact which provides efficient guarantees for the defence of socialist property.

ERATĂ

<i>Pag.</i>	<i>Rîndul</i>	<i>In loc de:</i>	<i>Se va citi:</i>
91	13 de sus	compatibile	comparabile

(Oeconomica 1967)

43895